

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

SUBOTICA / SZABADKA

2019
6

Berta Ádám prózája | Finta Éva, Kocsis Klára, Mezey Katalin
versei | Szarvas Melinda, Hózsza Éva és Kollár Árpád
tanulmányai | Aleksandar Zograf képregénye | Kritikák
Jász Attila, Sütő Csaba András, Keresztesi József, Pál Sándor
Attila, Seres Lili Hanna és Szendrői Csaba könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 18. évfolyam

Szerkesztők:

Biró Annamária (*tanulmány*), Demus Zsófia (*képregény*), Makkai T. Csilla (*gyakornok*)
Vass Norbert (*kritika*), Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter, Dávid Emma Bernadett

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelfizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Mezey Katalin: <i>Nyárvégi rajzok</i> (Irodalmi Jelen, 2019/10.)	3
Finta Éva: <i>Világ, ideálmodva</i> (Partium, 2019/3.)	4
Csató Anna: <i>Rögök</i> (Várad, 2019/9.)	6
Berta Ádám: <i>Talán van annyi bézag</i> (Mozgó Világ, 2019/9.)	7
Bakos András: <i>Tavaszi aggófű</i> (Forrás, 2019/10.)	13
Aranyi László: <i>Pécsi paranoia</i> (Magyar Műhely, 2019/3.)	14
Kocsis Klára: <i>Isten karámjában</i> (Tiszatáj, 2019/10.)	15
P. Buzogány Árpád: <i>Ingyen sör</i> (Büvöpaták, 2019/9.)	16

■ SZABADKA

Szarvas Melinda: <i>Mlaka, Szabadka eltűnt folyója</i>	22
Hózsza Éva: <i>Szabadka felbővülága</i>	31
Kollár Árpád: <i>A vidéki</i>	39

■ KÉPREGÉNY

Aleksandar Zograf: <i>Szabadka/Subotica</i>	48
---	----

■ IDEGEN HORIZONTOK

Lina Užukauskaitė: <i>Litván múltfeldolgozás</i>	54
Brutovszky Gabriella: <i>Transzkulturális sokféleség Zebra Çırak költészetében</i>	60

■ KRITIKA

Kovács Edward: <i>(szöveg, fény)</i> (Jász Attila: <i>Belső angyal</i>)	68
Komálovics Zoltán: <i>A birtokbavétel poétikája</i> (Sütő Csaba András: <i>nempróza</i>)	73
Papp Máté: <i>Az írástudó árvalása</i> (Keresztesi József: <i>Inverz Ophelia</i>)	80
Locker Dávid: <i>Abonnan jöttünk</i> (Pál Sándor Attila: <i>Balladáskönyv</i>)	84

Urbán Andrea: „ <i>Néha szabad mosolyogni</i> ” (Seres Lili Hanna: <i>Várunk</i>)	89
Eszenyi Fanni: <i>Néha muszáj lenne húzni</i> (Szendrői Csaba: <i>Mintha muszáj lenne</i>)	94

■ REPERTÓRIUM

2019. szeptember–október (Zahari István)	99
Számunk szerzői	119

Makkai T. Csilla gyakornokunk Oláh János
Szerkesztői Ösztöndíjban részesült.

Lapszámunk borítója Aleksandar Zograf képének felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatták:
Nemzeti Kulturális Alap, Emberi Erőforrások Minisztériuma.

A Szépirodalmi Figyelő Alapítvány tevékenységet támogatja:
Nemzeti Együttműködési Alap, Emberi Erőforrás Támogatáskezelő,
Miniszterelnökség, Logobox, Fidel Coffee Kft.,
Green Collect Kft., TSPC Kft.

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

SZEMLE

Mezey Katalin

NYÁRVÉGI RAJZOK

Hangtalanul és szeszélyesen
rövidre vágja röptét a denevér,
és eltűnik az ég világos ablaka elől,
a fák és bokrok sötétjébe vész.
Majd újra felbukkan: fekete árny,
cikk-cakkot vág az égre,
ahol a domb éle fölött
még rózsállik a fény.
De sötét villanását elnyeli a sötét.

* *

A teraszon döglött fürdőmedence.
Fekete fólia alatt kevéske víz.
Nem fürdött benne senki az idén.
Bármi heves is volt a nyár,
aki éppen hűsölni akart,
elbújt a szobában, sem felnőtt,
sem gyerek nem benne keresett
magának enyhülést.
Most jön a tél. Elcsomagolják.
Nem tudta betölteni hivatását.

* *

Lovas huszárok a diófa legfelső ágai,
kétfelé vágató lovas huszárok.
Lovuk első lába mohón a végtelen felé,
előre nyúlik, fölötte hosszú, bókoló fejük.
Szélcsendben nézem: mint egy pillanatfotón,
áll a vágta, és áll a végtelen.

Irodalmi Jelen, 2019/10.

Mezey Katalin 1943-ban született Budapesten. Verset és prózát egyaránt ír, műfordítással foglalkozik. József Attila- és Kossuth-díjas.

Finta Éva

VILÁG, IDEÁLMODVA

Szabad lenne megtudnom
hogy az ideálmódott világ
miért torz?
Mint egy rosszul összevágott képkeret.
Blondel, természetesen.
Barokkos arannyal, részletgazdagon.
Mit tegyek bele ebbe az elfuserált
rombuszba?
A képre gondolok. Milyen legyen
ha torzítani elkerülhetetlen?
Érzékeny ugyanis a mértaniságom
Negyvenöt fokos szögeket illetően.
Szóval valaki adja hozzá az arcát?
Mint modell.
Vagy legyen táj?
Városkép, utcarészlet...
Templommal, ipari negyeddal?
Nem mindegy.
Más a hangulata.
És ha kirakjátok a falra
azt kell nézni.
Lehet táj is.
Brazil őserdők helyére telepített
pálmaligetekkel.
Vagy szürkemarhák, magyar Alföld.
Interier?
Polgári jóléttel? Szegény, koszlott
szutykos, sötét szobasarak?
Sok gyerek?
Egy sörkert? Nyáron.
Élénk és kókadt figurákkal.
Vagy csendélet. Egyenesen a piacon.
Vagy mit szólnátok, urak
egy erdőrészlethez?

Hajléktalanok paradicsoma.
Nejlonszatyrokban limlom.
Etcetera.
Csak ez az elfuserált, romboid
képkeret.
Ebbe hogyan fuseráljam tovább
az üzenetet...
A blondelkeretbe.
Ez most a kihívás.
Mert a kor gyermeke vagyok.
Haladjunk.
Ja és ki viszi el, haza, hivatalába
hogy feltapétázza vele
a környezetét?
Fizetség? Mint a múltkor?
Hogy ez maga a megtiszteltetés.
Erre még nem gondoltam.
Csak itt ez az elfuserált keret.
Kell bele egy kép.

Partium, 2019/3.

Csató Anna

RÖGÖK

Megittam az utolsó korty teát, állott volt,
le kellett volna már rég öntenem a lefolyón,
de nem ment, a torkomon is csak nehezen,
mart a lelkiismeret-furdalás, hogy

kedden le kellett volna ülnöm veled,
várni, ahogy felforr a víz, zubog a filter,
amihez a fűvet a kertünkéből gyűjtöttük,
együtt ástuk be a málnatöveket tavasszal,
majd együtt sirattuk, amikor óvatlanul kiforgatták,
de látod, nem baj, maradt még pár szárított termés –
te mindig csak vigasztaltál, hozzáadtál még

két púpos kanál aprított málnát, fél citrom levét,
cukor nélkül is édes, öt perc alatt felforr a víz,
tíz percig hagyta állni benne a szálakat,
ha akkor leülök veled, az még plusz tizenöt perc,
ennyi idő alatt akár el is mesélhette volna egyszer valaki,
hogy a rögek nem csak a kiforgatott földből buknak fel,
hanem szerveződnek mélyebben is,
s ne legyek naiv, ne gondoljam, hogy csak mások udvarán,
ha hittem volna neki, lett volna még plusz tizenöt percem,
teagőzben, málnaillatban úszó negyedórám,
megittam volna forrón a teát, akkor is, ha megéget,

pedig tudom, te nem ezt szeretnéd, csak az édeset,
a gyümölcs ízét, meg a lecsapódó pára melegét
akarnád csak itt hagyni, mégis, az óta a szerda óta
én minden kortyban érzem a föld ízét,
beszorult a gyümölcsök apró rostjai közé,
nem porlad el már többé, nem változik, csak te,
csak te nem vagy már itt velem, és én csak nyelem,
nyelem tovább kihűlt teámban közös rögeinket.

Várad, 2019/9.

Berta Ádám

TALÁN VAN ANNYI HÉZAG

Suhog, aztán nem suhog. Hegyezed a füled. Most jó darabig nem suhog. Vajon fog még? Most suhogott egyet, aztán megint elhallgat, és majd egy percig nem történik semmi. – Beluszky Palkó agyát galambszürke köd borította el. – Soha nem tudod, melyik az utolsó suhogás. – Biztos ezt gondolta, miközben hallgatta, milyen hangot ad a rögtönzött pemzli. Ugyanis – talán hogy a szürkeséget ellensúlyozza – kimeszelte a suliban a budi falát szarral. Az iskola háztömbje mellett oldalról óriási platánok sorakoztak. A szemközti telken, a szülészeti klinika udvarán is ugyanilyen fák álltak. Rengeteg volt belőlük. Beluszky talált egy nagy kulát, amit valaki nem húzott le, és a vécékefére pillantva összeállt a kép: belemártotta, és pemzliző mozdulatokkal nekiállt, hogy korrektül lefedje a fehér felületet. Később az anyukájának kellett kifizetnie az újrafestést.

A második emeleti fiúvécé előtérből és a központi helyiségből állt, ebből jobbra nyílt a tulajdonképpeni budifülke, aminek a falát Palkó sötétbarnára lekenste. A központi helyiség hátsó falára három piszoárt szereltek, bal felől pedig rejtélyes okból fa könyvlépcső állt. A vécének ebbe a szegletébe eleve két lépcsőfokon kellett följutni, innen nyílt a másik, ajtóval leválasztott vécéfülke. Ezen a két lépcsőfokon közelítette meg az ember a könyvlépcsőt akkor is, amikor a két jóindulatú hóhérségéd jobbról-balról belekarolt – egészen úgy, mint mikor korcsolyáznit tanítottak segítőkész osztálytársaim. A könyvlépcsőre azért kellett fellépnie az embernek, mert a két segéd akasztani vitte. Hirtelen terjedt el a dolog az osztályban, de egy-két hétig mást nem is csináltunk. Nagy stábbal zajlottak a kivégzések: volt bíró, elítélt, hóhérségédek, egyedül ügyvédek nem kellett. Az ítélet ellen senki nem tiltakozott, az egész játék arra épült, hogy nincs benne erőszak, de a döntésnek mégsem lehetett ellenszegülni. Az akasztásnak meg kellett lennie. Szimbolikusan vittük színre az erőszakos cselekményt, és bűnökre sem volt szükség, amelyek megelőzték a büntetést. Mindenkiből lehetett és lett is akasztott ember. Fellepsz a könyvlépcső legfelső fokára, ahonnan eléred a fűtéscsövet, két kézzel megkapaszkodsz benne, és a hóhérségédek kiszedik a lábad alól a könyvlépcsőt. Pukk, fel vagy akasztva! Ezzel gyorsan megvultunk, dörzsölte a kezét minden érintett, újabb strigula

az akasztottak egyre terebélyesebb listájára. Nem tudom, honnan jött az ötlet, de minthogy sok szereplőre volt szükség, szinte az egész osztály akasztási lázban égett, lányok-fiúk vegyesen, a kivégzések ugyanis párhuzamosan a lányvécében is zajlottak. A dolog természetéből adódóan hamar jött a lebukás. A tanárok tucatszámra szórták az intéket. Nem az aggasztotta őket, hogy leszakad a fűtéscső, hanem az ügy szimbolikus vetülete, a felforgató szellemiség. A megtorlás is ugyanolyan gyors lefolyású volt, mint maguk a kivégzések, az osztályfőnöknek azonban még segédekre sem volt szüksége, egyedül számolt le az egész bünszövetkezettel.

Osztályfőnököt kaptam, „közösséget bomlasztó magatartásért figyelmeztetésben részesítem”. Előzőleg a történelemtanárral voltunk a múzeumban valami csontokat és régi köveket megnézni. Nem a Móra Múzeumban, hanem a múzeum mögötti zöldellő kertben, a régi várbörtön helyén. A tanár szép fokozatosan mindenkinek begyűjti az ellenőrzőjét. A többiekét azért, mert rendetlenkedtek. Én és egy másik viszont rajzoltunk, én konkrétan kanyargós faszú embert rajzoltam. Azzal, hogy harminc ellenőrző van a tanárnál, javultak az esélyek, talán mégsem lesz beírás, dorgálás után visszaadják üresen. A történelemtanár konfliktuskerülő, magatartásbeli ügyekbe inkább nem avatkozik, továbbítja az egész stósz ellenőrzőt az ofőnek. Másnap az osztályfőnöki órán az ellenőrzők nagyját valóban beírás nélkül osztják ki – de csak a többiekét, mert amit én követtem el, az ehhez túl nagy rosszság, mint kiderül, ezt nem úszhatom meg. A kanyargós fasz bomlasztja a közösséget, ezt az axiómát a tancinéni csak érzékelteti. Arra már nem emlékszem, hogy a másik renitens, aki szintén rajzolt, de nem kanyargós faszt, kapott-e beírást.

Faterasz kezében soha nem láttam piát. Kávét iszik és cigizik. A lépcsőházunkban a hetedik emeleten lakik egy házaspár, a férfi jogász, valamilyen Bercinek hívják. Nem tudom, miért, faterasz és muterosz felmennek hozzájuk vendégségbe, és ott faterasznak megárt az alkohol. Szilveszterkor a kicsi szendvicsek között fő helyen, üvegtálban bőlé áll. Merőkanállal lehet belőle szedni, amit eddig csak a levesesfazékban láttam.

Később Berciék elköltöznek, az új lakásuk ablaka a Szent István téri régi víztornyra néz. Egyszer oda is meghívnak bennünket vendégségbe. Ugyanabban a házban lakik muterosz régi ismerőse is, ő is meghív bennünket magához. Kettesben megyünk muterosszal. Ez a pasi aztán elhív bennünket vacsorázni, a Hungária Szálló teraszán ülünk,

nyár van, este van. Tök jó kint lenni a szabadban, a gömb alakú kinti lámpákat nézem.

Faterasz lábteniszezni fog Tamáska apjával, mi is kimegyünk a sportpályára. Muterosz és Tamáska és én, talán Tamáska anyja is, erre nem emlékszem. Amikor vége, Tamáska apja hazavisz bennünket Wartburggal. Iszonyú ritkán ülök autóban, ami nem taxi. Taxiban is ritkán, de ez még kivételesebb alkalom. A ház előtt is szoktunk sportolni faterossal és muterossal, egyik alkalom után két kört futunk az óvoda körül. Faterasz azt mondja, ez nyolcszáz méter volt, soknak tűnik. Utána ellenőrzi, hogy nem túl forró-e a fürdővizem. Lábtengő, habtenisz, ezek a ház előtt végezhető sportok.

Fürdök, haját mosok, közben a Poptarisznya szól a rádióban. Mikor kijövök a kádból, látom, hogy nyitva van a szemközti ajtó. Faterasz a tévé előtt ül, előrehajol, átkapcsol egy másik csatornára. Összesen öt adó van és hat csatornagomb, úgyhogy a hatoson nincs semmi. Később majd arra állítjuk be a számítógépet. Vége a meccsnek, egy fehér mezes focista nyilatkozik, a riporter harmadszor kérdez tőle, mindig mást, ő harmadszor is megismétli: a labda gömbölyű.

A lábtengő és a habtenisz mintha más sportok helyett lennének, a lábtengő a rendes focizás, a habtenisz a tollasozás helyett. A házban lakó gyerekekkel is lehet játszani. A szomszéd lépcsőházban lakik egy velem egyidős srác, neki velem ellentétben van tesója. Egy bátyja van, akinek elvileg Pityu a neve, de Szittyónak szólítják. Ő és a haverja már nem játszanak a ház körül, mert nagyok. Figyelem, mit csinálnak. Moziba mennek, megnövesztik a hajukat.

Üvöltöznek a ház előtt, abból lehet tudni, mivel töltik az időt. Szittyó öccse szomorúan néz rám, azt mondja, a szülei isznak. Bólintok, de egyáltalán nem értem, mi ezen a szomorú. Fogalmam sincs az ivásról. Emlékszem, mikor ültették el a fát a konyhaablakunk alatt. Évekig védeni kellett, egyszer egy nagyobb vihar megtépázta, félő volt, hogy nem éli túl. Most a harmadik emelet magasságában van a teteje, amíg le nem hullik a lombja, egészen beárnyékolja a konyhát. Szélben hallgatjuk a suhogását.

Eleinte nem ismerek senkit a ház körül. Ül a hintán egy rövid hajú, fülbevalós kislány egymagában. Azt mondja, Nikolettnek hívják, a tizediken laknak, a mi lépcsőházunkban. Azt mondja, folyton pisilnia kell, az anyukája nem szereti, hogy állandóan felcsönget. Megkérdi, pisilhat-e nálunk. Pisilhat, mondom, és beengedem. A szobámban várom, hogy kész legyen. Este derül ki, hogy nem csukta magára

a vécéajtót. Faterasz meséli muterosznak, hogy amikor kijött a szobájából, tárva-nyitva találta a vécéajtót, és Nikolett ült odabent.

Amikor már mindenkit ismerek, a társaság két csoportra osztható: az egykorúakkal közösen lehet dolgokat csinálni, a nagyobbakat csak figyeljük, hogy mit csinálnak. Nagyobbak a szomszéd házakban is laknak, például kék kempingbiciklis lányok, egymás után haladnak biciklivel. Muterosz biciklizés helyett mindig azt mondja, karikázás. Meg lehet kergetni a kék kempingeseket, de nem állnak szóba. Viszont szóba áll velem Gyöske, és övele a kék kempinges lányok is szóba állnak. Gyöske két évvel idősebb nálam. Felnyíratja a haját, pedig az apja megveri érte, de őt nem érdekli, akkor is felnyíratja.

A szomszédos ház nem tizemeletes, mint a mienk, hanem csak öt, és U alakú. Egy sportpályát fog közre, az idősebb gyerekek közt vandálok is vannak. Egyszer bezúznak egy lépcsőházüveget, aztán elszaladnak. Elveszik tőlem a biciklim számszárát, és a nyakamnál fogva hozzázárnak a kézilabdakapuhoz. Elég nehezen tudom egyedül leszedni, a kód eszembe jut, csak nem egyértelmű, hogy lentről vagy fentről nézve kell beállítani. Nem látom a zárat, mert az állam alatt van. Máskor bele se gondol az ember, hogyan nyitná ki, ha nem nézhetné a számokat a három tárcsán. Kicsit olyan ez, mint vaksötétben kinyitni, azzal a különbséggel, hogy mindkét irányból meg kell próbálni, mert amikor a saját állam alatt kotorászok, nem egyértelmű, melyik az első tárcsa, és melyik a harmadik.

A tévében mindennap leadták az esti mese szignálját, ezt lehetett várni. A jugó csatornákon nem volt ilyen, ott csak kiírták, mi jön, rajzfilm, aztán hamarosan el is kezdődött. Több rajzfilmet is leadtak egymás után, újabbak, izgalmasabbak és főképp: amerikaiak voltak, nem könnyű lengyel bábfilmek, mint a magyar adón. Viszont a magyaron mindig lement az elején és a végén ugyanaz a szignál, ez volt a rituálé. Tévé a tévében: egy olyan tévékészülék szerepelt benne, amit nem asztalra kellett rakni, hanem saját lábakon állt. Egy maci oda ment a tévé lábához, és mászva megindult rajta felfelé, aztán amikor felért, a képernyőn belülré került, és attól kezdve benne volt a műsorban. A sportközvetítések szignálját pedig rajzolt vívó, úszó, labdát vezető focista alkotta, akik sorra mind bemozogtak a képernyő szélére közléptájr, aztán némi helyben tempózás után a másik irányba kimozogtak a képből.

Faterasz nem szereti, ha vendégek jönnek. Átjövök, mondja Harkai, finoman megpróbálok lebeszélni, nem veszi a lapot. Ülünk a konyhá-

ban, kaptunk szörpöt, nyár van, épp megy a mexikói vébé. Belenézhetünk a meccsbe?, kérdi Harkai. Faterasz ajtaja csukva, én megyek elől. Bekopogok, és nyekergő hangon megkérdem: belenézhetünk? Faterasz bólint. A fotelban ül, kábé egy méterre a kis képernyős tévétől. A szoba innenső felében maradunk, ahol a régimódi, magas ágy van. A matrac oldalának támasztjuk a fenekünket. A szürke képernyőn fehéres és sötétebb szürke, hosszúkás foltok mászkálnak. Egyből elbambulok. Öt perc múlva arra riadok fel, hogy Harkai azt mondja, neki elég volt, most már mehetünk. Kikullogunk a szobából.

Egy másik alkalommal három osztálytársam ugrott fel, faterasz sorban odamegy mindegyikhez.

– És téged hogy hívnak? – kérdi az elsőtől.

Az első megmondja a nevét. Faterasz nem beszélget vele tovább, a második elé lép.

– És téged hogy hívnak? – kérdi tőle is.

A második megmondja a nevét. Faterasz a harmadik elé lép, az ő nevét is megkérdi, aztán kimegy a szobából. Soha többet nem jön fel hozzám egy osztálytársam se.

Farsangkor én is kovboj voltam, kovbojkalap, kockás ing, háromszögletű kendő a nyakban. A legszebb lánnyal táncoltam az osztályból, pörögtünk és forogtunk. Aztán kiesett egy pillanat, hirtelenjében nem értettem, mi történik. Többen hajoltak fölem, arcukon aggodalom. Biztos elvesztettem az eszméletem egy rövid időre, ahogy elszédültem a sok forgástól, és beestem a tanterem szélére félretolt padok alá. Előtte vagy utána a kacsatánc is ment.

A Klauzál téri gyógyszertárat magába foglaló ház kikövezett belső udvarán van egy pince, ott működik egy GMK, karatézni, dzsúdózni és aerobikozni lehet. A macskakövön egymástól szabályos távkozókra, nagy dézsákban állnak a növények. Karatézni akarok, de az edzésen csak nagyok vannak, verekednek, téglákat törnek. Az edző úgy néz ki, mint Sylvester Stallone, farmeröltönyt visel, a stílusa elég bunkó. A dzsúdóedző sokkal normálisabb. Elkezdek edzésre járni, kábé negyvenen vagyunk, életkorban passzolok a többiekhez. A segédedző Ignác, nekem is van düftinnadrágom, mint egy másik srácnak, aki jár az edzésre, ezt a szót, hogy düftin, eddig nem ismertem. Levetjük az utcai ruhát, fehér kimonót húzunk, és megkötjük az övet. Az aerobikos lányok nagyok, furnérlemez választja el az öltözőjüket a pince többi részétől, a fal mellett haladó csövek mellett talán van annyi hézag, hogy be lehetne kukucskálni. Az edzés jól megy, az elején futni kell, aztán

fekvőtámaszozni egy fekete gumiszőnyegen, ökölbe szorított kézzel. A szőnyeg bordái belevágnak az ujjperceimbe. Sokféle dobást tanulunk, mindegyiknek az a lényege, hogy befordulsz az ellenfél alá vagy elé. Egyszer bemutatóra visznek bennünket, előtte edzésen megbeszéljük, hogy nem igazi küzdelemről van szó, nem szabad védekezni, az a lényeg, hogy egy-két perc alatt minél több dobást lásson a közönség. Aztán amikor ránk kerül a sor a bemutatón, közlik, változott a terv, mégis több idő van, nyugodtan küzdjünk úgy, ahogy edzés végén szoktunk, élesben. Én Fejér Zsigával vagyok párban, állunk a tatamin az óriási stadionban, elvakítanak bennünket a neonok. Zsiga elbambul, beviszek egy válldobást. A bíró jelzi, hogy ipont ér a találat, ez a legmagasabb pontérték, ha ilyet visz be az ember, akkor egyből véget ér a meccs, olyan, mint bokszban a K. O.

Egy idő után egy iskola tornatermébe költözik a dzsúdóklub, a Kálvin térre. A kezdő edzés öttől hatig van, a haladó hattól hétig. Viszont fél hétkor haza kell mennem, pont a lényegről maradok le, mert az első félórát elviszi a bemelegítés. Amikor elkezdenénk tanulni az új dobásokat, az edző int, indulhatok az öltözőbe. Abbahagyom a dzsúdót.

Mozgó Világ, 2019/9.

Bakos András

TAVASZI AGGÓFŰ

A villamossínek között
tavaszi aggófű ragyog.
Gaz, délkeleti jövevény.
Mindegy neki: agyag, homok,
csak bolygatott talaj legyen.
Betonzsáluk, bazaltkövek
közül tör elő. Ritka, szép,
egyöntetű virágtömeg.

Remeg szírom, levél, a szél
meleg, fanyarul illatos.
Napsárga szőnyegen picit
sötétebb sárga villamos
közeledik, lassít, megáll –
mert mentő vár a síneken
a kórház kapuja előtt
a vesegörccsel és velem.

Terjed, ahol a pályatest,
szél hordja magjait tovább.
Megroppant benn és útra kelt
a kő, kalcium-oxalát.
A kapu nyílik. Bemegyünk.
Semmi se fáj még ennyire.
Ezt nézem, mégis – nem tudom,
hogyan kéne máshogy lennie.

Forrás, 2019/10.

Aranyi László

PÉCSI PARANOIA

II. változat

Idegennek tűnik a megszokott,
utcánk végén bizarr és nyomasztó gyanú:
reménytelenül eltévedtem. Hullámzó

tacepaók torz árnyai a járókelők.
Falkába verődött kopók: a Széchenyi tér
furcsán megnyúlt szarkofágjához tartozó
hasas kanopuszok. Kettő-három lépés,
aztán elnyel ez a szétcsúszott perspektíva.

Embrió-pózba dermedek. Sanda megjegyzés
az alámerült világból: „ön már ilyenkor
segg-picsa részeg?” Elátkozott fertály
ez Hunnia elbugrisodó, puhány, nyiszlett testén,
kulisszatologatók patyomkin városa. Kufárok
kéjenc kecskepofájával ül a Nap a

Hőerőmű fölött, pajzsán sarló és kalap...
Itt minden érintés
aljas szándékot sejtet. Nincs észak-dél, nincs
fönt-lent, csak a felkészült, nyugodt, éber gyanakvás.

Magyar Műhely, 2019/3.

Kocsis Klára

ISTEN KARÁMJÁBAN

tegnap a Földközi-tengerbe fulladt
egy migránsrakománnyal Albert Einstein
Friedrich Hegel éhen halt jelenti a hírügynökség
egy letarolt kukoricatáblába roskadva
a táplálékhiánytól végelgyengülten
Blaise Pascal meg egy lelakatolt idegen pajtába behatolva
kapott tifuszt és leprát
így hát ő is abszolút *kampec*
akár a milliók
akik most tanulnak
vízen járni
mert süllyed alattuk
a túlterhelt gumicsónak
de sehogy se megy nekik a vízen járás
van aki mindezért őket hibáztatja hiszen
kétezer éve egyvalakinek már sikerült
ez az ócska trükk
miért ne lehetne ezt
újból megismételni
fut a Föld népe
sehonnanból sehová
a futók neve tehát ezentúl
földönfutó
Who méltó az életben maradásra
áll a láthatatlan poszteren
A legméltóbbak kerestetnek
hogy ők legyenek a kiválasztott túlélők
hirdeti böhom betűkkel a sehol-soha-sehová óriásplakát
a pusztulásfuvaltatú jelen póznáira fölszögezve
Páran azért élve maradnak de pestis rágta emberségük helyett
nem nő új miként a levágott köröm helyett új szaru
páran élve maradnak ismétlem
s élnek tovább az atom tarolta
tágassá vált Földön
világűri magányba mártva
akár az oktalan barom Isten karámjában

Tiszatáj, 2019/10.

■ Kocsis Klára 1950-ben született Budapesten. Verset ír.

P. Buzogány Árpád

INGYEN SÖR

A délelőtti felhők mintha a semmibe vesztek volna, az árnyékos épületből amikor kilépett Mazsola, elvakította az erős fény. Egymást érték az autók, sokáig várt az átjárónál. Három óra elmúlt, és még pár dolgot el kellett intéznie. A kávézók teraszán nem látott szabad asztalt, benézett két helyre is, aztán ráérősen továbbállt.

Az egyik üzletben néhány borítékot vásárolt, a másik helyen cigarettát, aztán átvágott a főtéren, a posta felé. Megcímzett és feladott két levelet, egy önkiszolgálóban halkonzervet és szalámit keresett, sokáig válogatva. Visszafelé, a főtéren elemeket vásárolt, aztán az utcán előkereste táskája kisebbik rekeszéből a kis papírt, amire a tennivalókat feljegyezte. Pirospaprika, bors – ezt az előbb is vehettem volna – nézte a cetlit, de már nem tért vissza. Negyed öt – nézte az óráját. Még mindig forrón süttött a nap, a főtéri park ágyásaiban kókadoztak az apró virágok.

Majd holnap – legyintett, és zsebébe dugta a cetlit. Elindult a hosszú, egyenes utcában. Rövidnadrágos, kerékpáros lányok suhantak el mellette, gyerekocsit toló öregurat került ki a járdán. A híd mellett, a szomorúfűzfák árnyékában előkereste napszemüvegét. Leapadt a folyó – csodálkozott, és felkönyökölt a meleg betonra. A halászatot figyelte, egyik-másik a park hatalmas fáinak árnyékába húzódott. A parton, iszapos gumiabroncsok mellett verebek fürödtek a homokban.

Mélyen beszívta a víz szagát. A szél enyhe hársillatot hozott, az autókból dübörgő zene miatt nem volt kedve tovább bámészkodni.

Került egyet, visszakanyarodott a folyóhoz közeli vendéglőhöz. A zsindelyes teraszon alig néhány asztalnál ültek. Egyik sarokban leült, közelében mindegyik asztal szabad volt. Előkereste a cetlijét, táskájából tollat kotort elő, és kihúzott néhány sort a listáról. Itt már nem érződött a meleg, langyos szél kapta el a cigarettafüstöt. Egyenruhás, fiatal lányok álltak a vendéglő ajtajánál, egyikük, üres hamutartóval a kezében, feléje indult.

– Egy csapolt sört – mondta Mazsola, még mielőtt a pincérlány köszönt volna. Rövid, fekete hajú lány volt, elmosolyodott, és a szomszéd asztalokra is hamutartót tett.

Csöndes hely volt, zene sem szólt. Elmúlt már az ebéd ideje, Mazsola mégsem volt éhes. Újabb cigarettára gyújtott, és egykedvűen nézte, kik ülnek a teraszon.

Megszólalt a telefonja, sietve kapta elő. Régi ismerőse, egy újságíró érdeklődött, merre lesz délután. Elnyomta a cigarettát, elmondta, hol van, és hogy itt vár rá. Letette a telefont az asztalra, megnézte az óráját. Jó negyedóra múlva? Aprót bölintott, és újabb cigaretta után nyúlt.

Kihozták a sört, vastag habbal. Jó hideg – kortyolt bele. Eltette a telefont, a cigarettás dobozt apró hengerré gyúrte, aztán előkereste az újabb csomagot. Aprókat kortyolt, közben az elmaradt ebédre gondolt. Estebéd lesz belőle, zöldségleves és murokfőzelék tükörtojással. Előhúzta a cetlit, és legalul felírta: olaj, tojás. Hátrafordult, hogy szétnézzen. Gyerekek kockáztak a járdán, egy kopasz, pocakos férfi kutyát sétáltatott. Az utcáról behallatszott a teherautók dübörgése. Két farmeres lány állt egy fa alatt, tovább bő nadrágos, vastag derekú nő figyelte a halászokat. Mazsola zsebébe nyúlt, maréknyi aprópénzt húzott lelő, az asztal szélére terítette. Megszámolta, aztán markába söpörte és farzsebébe csúsztatta.

Az óráját nézte. Itt kellene már lennie – nézett hátra újból. Festett hajú, széles csípőjű lány közeledett, Mazsola szembenézett vele, és maga elé bámult. A lány az ajtónál megállt, aztán a teraszon nézett végig, blúzát megigazitva feléje közeledett. A harmadik asztalnál megállt, szétnézett, és Mazsolával szemben leült.

– Hahó! Hahó! – hallotta a háta mögött. Felismerte ismerőse hangját, felállt és intett neki. A kis, kecskeszakállú férfi még egyet intett, majd a terasz felé került, közben egy rövidnadrágos, sárga inges férfinak magyarázott.

– Nahát, ki gondolta volna... De így a jó! – állt meg az asztal mellett. Mazsola intett, üljenek le.

– Barátom, a doktor úr – mutatta be az idegent az újságíró.

– Ferenc vagyok – nyújtotta kezét a férfi, és leült. Mazsola bölintott, és kezét fogott az újságíróval is.

– Sör? – kérdezte az idegen.

– Szólunk mindjárt – nézett szét ismerőse. – Vaj, ha lehetne egy kis jó söröcskét...

– Lehetni lehet – bölintott Mazsola. – Egy szavadba kerül...

Az idegen intett az egyik pincérnek, aki aztán a lányt hozzájuk küldte. Két sört rendeltek, az újságíró pedig zsebéből apró köveket tett az asztalra. Egy vörös pálcikát vett kezébe:

– Zsindelyszeg. Van pár száz esztendő. Egy kút mellett találtuk, kint a határban. – Aztán opáldarabkát és egy piros kövecskét forgatott ujjai között.

– Ezt érdemes lenne megnézetni valaki szakértővel. Lehet, hogy ér valamit...

Kézről kézre járt a kő.

– Mezei úton találtam, eső után. Lehet, hogy kimosta a víz a földből. Vagy pedig máshonnan került oda, az út töltésébe. Olyan kemény, hogy megérdemelne a vizsgálatot.

Mazsola bólintott. Az idegent nézte. Karja és lába szára barnára sülve, lábujjai is barnák, sokat van a szabadban, nem irodistának tűnik. Hogy milyen orvos, nem derült ki, szót sem ejtett a munkájáról. Rövidre vágott körmei, erős ujjai azt sejtették, nem veti meg a kétkezi munkát. Mindenféléről beszélgettek, az újságíró néha nagyokat kacagott saját történeteiben, a doktor úr széles mosollyal bólogatott olyankor.

Hamar elfogyott az első sör, ismét rendeltek. A doktor úr a csapolt helyett valami külföldit kért, mindhármuknak. Kissé édesebb, mint a másik, Mazsola lassan kortyolta, mert jéghideg volt. Folyton az idegent figyelte, pedig semleges dolgokról beszélgettek, amihez bárki hozzászólhatott, lehet róla véleménye: mezőgazdaságról, autókról és horgászásról. A közeli tavakat mind ismerte, bár kérdéseiből úgy tűnt, vendégként érkezett ide. Az árakkal sem volt egészen tisztában, vagyis hogy mi mennyit ér. Nevetve mesélte, hogy átrázták a piacon, néhány kiló krumplit és barackot vett, csak később jött rá, szinte dupla árat fizetett. Minden sajnálkozás, bosszankodás nélkül mondta, nagyot nevetett, és meglepődött, hogy ők nem tartották annyira mulatságosnak. Vastag nyakláncáról, cigarettájáról is látszott, nem kell garaszkodnia. Mazsola is erre vágyott: olyan biztos munkahelyre, ahol jól keressen, meg egy falusi házra, kerttel, gyümölcsfákkal... Szombaton korán kelne, hogy dolgozhasson, délben újságot olvasna az árnyékban, este pedig ne a televízió előtt üljön, inkább a tornácon sörözgessen a szomszédokkal. Ej, hol van ez... Másnak ölébe pottyán minden, készen, s nem tud örülni neki.

Ismerősök érkeztek, pár szó után a szomszéd asztalhoz ültek. Az újságíró táskájába tette a színes köveket, a doktor úr kiitta a sörét, és odaintette a pincérlányt. Egy mozdulattal jelezte, számolja egybe az egészset. Fizetett, és elbúcsúzott, keményen kezét rázott Mazsolával.

Az újságíró mintha tétovázott volna, aztán maradt. Halkan beszélgettek, Mazsola még két pohár sört kért.

– Ki ez az ember? – nézett fel.
– Doktor, ennyit tudok róla. De hogy milyen...
– Nem idevaló, ugye?
– Hát ezt nem tudom, valamelyik közeli faluban lakik. Pár napja ismerem csak.

Mazsola bólintott.

– Érdekes ember.
– Igen. Nem kérdeztem, mivel foglalkozik, mert ugye semmi közöm hozzá, de mintha földet akarna venni a környéken.
– Az van elég – fújta magasba a füstöt Mazsola. – Én is hallottam ilyent, valaki állatkeretet akart ide a közelbe, már több éve. Aztán semmi se lett belőle.

– Lehet ilyesmit, meg hát gyógynövénnyel is megérné foglalkozni, aki ért hozzá.

Mazsolának folyton a második sör járt az eszében: ahogy kérte, meg ahogy fizetett az idegen. Amire ő előhúzta a pénzt, a doktor úr már a lány elé tette a bankókat, és a visszajárót is odahagyta. El is mondta az újságírónak. Az meglepetten nézett rá.

– Nem kell ebből ügyet csinálni. Különben is ő kérte – kacagott.
– Igen, de az elsőt én rendeltem. Az ingyen sör nem esik jól.
– Nem szegényedik le egy-két sörtől, sem ő, sem mi – legyintett az újságíró. – Különben is még találkozhatunk, visszahívjuk egy sörre...

A nap melege már odalett, mire elindultak. Egy darabig együtt mentek, a második utcasaroknál elbúcsúztak.

– Attól a sörtől még nyugodtan alhatsz – szólt vissza az újságíró.

Mazsola kenyeret, tojást és olajat vásárolt, még egy citromot is kért, aztán ráérvén sétált a széles járdán. Nagy csődületet látott a ház előtt, ahol lakott. Vajon mi történt? A szomszédasszony a kapujuk előtt újságolta: ütközés, a rendőrök már helyszínelnek. Közelebb ment, egy teherszállító autó állt az út szélén, oldala behorpadt, tovább pedig, ugyanazon az oldalon egy taxi, az út széli fának ütközve. A járókelők is átjöttek erre az oldalra, bámulni. Kis ideig a kapu mellett állt, aztán bement. Bepakolt a hűtőbe, ételt melegített. Nem érezte, hogy éhes lenne, evett egy kevés levest, tojást sütött a főzelék mellé, az már inkább ízlett. Elmosogatott, és leült az ágyra. Lehúzta a cipőjét, kinyújtva pihentette a lábát. Felkelt és megmosakodott, leült a küszöbre, rágyújtott. A langyos falakon legyek sétáltak, egyikük pókhálóba keveredett. Valamivel ki kellene piszkálni onnan, állt fel, de nem akart kézzel odanyúlni.

Csengett a telefonon. Az újságíró hívta. A doktor úrral vagyok, mondta, és hangja tompa volt. Megyünk falura, egy kanyarban vagyunk – magyarázta a helyet, Mazsola hamar rájött, merre van, hársfákat ültettek az út szélére. Vagyis éppen állunk, mert egy kamion...

– Hogy mondd? – hadarta Mazsola.

– Nincs semmi bajunk, az autó egy kicsit összenyomódott.

– Jól vagytok? Segíthetek valamit? – kiáltott Mazsola.

– Nem kell, szerencsére. Tudod, miért hívtalak? Valami furcsa véletlen... a kamion ugyanolyan sörral van tele, mint amilyent az előbb ittunk. Folyik szét belőle... az ingyen sör.

Nyersen, erőltetetten kacagott. Autózúgás hallatszott a telefonból, Mazsola belehallózott néhányszor. Aztán ismét az újságíró beszélt:

– Na, holnap reggel majd felhívlak, vagy délben találkozunk ugyanott. Minden jót!

Mazsola elhűlve állt, elfelejtette letenni a telefont. Ugyanolyan sör... Meg hogy szerencsére! Hát hogy van ez?

Kiment az ajtó elé, a pókhálóhoz. A légy már nem mozgott, a vizsaszűtő napsugár elöntötte az egész falat. Furcsán érezte magát, a sör, a légy meg valami egyéb miatt is, amit nem tudott volna pontosan megnevezni. Hát ilyen apróságokon múlnak a dolgok? Ingyen sör és ajándék élet...

Búvópatak, 2019/9.

SZABADKA

Némely városok kiemelkedő helyre tettek szert az idők folyamán a kulturális szcénában, köszönhetően többek között mindannak, hogy ott született alkotók révén hangsúlyos pozícióba kerültek. Emellett vannak városok, melyek nem elsősorban szülőtteik, sokkal inkább reprezentációik miatt váltak kulcsfontosságú helylé. Gondoljunk csak Berlin megjelenítéseire, Alfred Döblin *Berlin, Alexanderplatz* című regényére, vagy éppen magyar szerzők Berlin-műveire: Láng Zsolt *Berlinévére* vagy Borbély Szilárd *Berlin – Hamlet* című kötetére. Vagy Wim Wenders *Berlin fölött az ég* című kultikus filmjére. Jelen számunkban arra teszünk kísérletet, hogy eddigi hagyományainkat követve Kolozsvár után Szabadka kulturális pozíciójára és reprezentációira kérdezzünk rá. Vajon Szabadka elsősorban „híres emberei”, például Kosztolányi Dezső és Csáth Géza miatt kapott kiemelt szerepet, vagy éppen megjelenítései játszottak közre hangsúlyos pozíciójának létrejöttékor? A rákérdézés többféle, a reprezentációt értelmező tanulmánytól a teret konstruáló esszéig és képregényig tart, mivel nem az eredmény az elsődleges, hanem a Szabadka-képet megalkotó folyamat is izgalmas.

Szarvas Melinda

MLAKA, SZABADKA ELTŰNT FOLYÓJA

A vajdasági irodalom egyik legismertebb – és talán nem túlzás: tudatosan felvett és kidolgozott – vonása vízközelsége. Elsősorban a tenger, az Adria vált motívummá, amely a jugoszláviai magyar irodalom keretein belül a magyarországitól különböző kulturális közeget is jelentette. Tolnai Ottó különbségtétele szerint „a vajdasági magyar író abban különbözik az anyaországitól, hogy van tengere”.¹ A tengerparttal ténylegesen rendelkező Jugoszlávia esetében ez nemcsak irodalmi szempontból lehetett igaz, a tengert mint irodalmi képet értve, de földrajzi tény is volt. Tolnai kijelentése érdekes módon azután is érvényes maradt, miután az utóbb említett körülmény az ország széthullásával megszűnt, vagyis miután a jugoszláviai Vajdaság is elveszítette tengerét. Sőt Bányai János meglátása szerint korábban „a tenger még nem is volt metafora, mert a valóságban is létezett, [...] egészen egyszerűen [helyszín] volt”.² Érdekes módon a vajdasági irodalom kontextusában a vízközelség, a tenger rendkívül sokoldalú motívuma mellett a szárazság, a por, a víz hiánya is legalább annyira jellemző és legalább annyira gazdagon kifejtett. Mindez pedig nem is annyira a teljes irodalmi közegre, inkább egy konkrét városra vonatkoztatva vált – leginkább talán Kosztolányi Dezsőnek köszönhetően – közismert jeggé.

„Szabadka: Kosztolányi, a zsinagóga, a barokkos városháza, a többnyelvűség.”³ Danilo Kišéhez egy fontos pontban igencsak hasonló a szintén szabadkai születésű Lovas Ildikó véleménye: „[h]a pedig azt mondom, hogy Szabadka [...], a második mondatom az, hogy Kosztolányi és Csáth”.⁴ Tolnai Ottóról monográfusa, Thomka Beáta írta, hogy a költő „[a]mint kissé jobban körülnéz Szabadka, Palics, a ludasi tó környékén, Kosztolányi Dezsőbe és unokaöccsébe, Csáth Gézába [...] botlik”.⁵ Túlzás nélkül állítható, hogy (születési helytől függetlenül is) a Szabadkáról való (irodalmi) tudásunkat alapjaiban Kosztolányi határozza meg. „Poros-boros Szabadkát” járja Esti Kornél az *Esti*

1 Tolnai-symposion, szerk. THOMKA Beáta, Kijarat, Budapest, 2004, 56.

2 BÁNYAI János, *Kijárat a regényre. Lovas Ildikó: Kijárat az Adriára*, Híd 2006/1., 106.

3 Danilo Kiš jegyzeteiből idéz Boško KRSTIĆ, *Nyomozás a vadgesztenyék utcája ügyében: Szabadkai emlékek Danilo Kišről*, Üzenet 1998/3., 20.

4 „Csak kopogunk a köveken...” Berényi Emőke beszélgetése Lovas Ildikóval, Híd 2009/6., 82.

5 THOMKA Beáta, *Tolnai Ottó*, Kalligram, Pozsony, 1994, 127.

Kornél rímei című költeményben, de hasonlóról olvashatunk a *Szegény kisgyermek panasza*i című kötet több versében is, és nem hagyhatók figyelmen kívül Kosztolányi úgynevezett „szabadkai regényei”, a *Pacsirta* és az *Aranysárkány* sem. Az utóbb említett prózai művekben Kosztolányi nem nevezi nevén Szabadkát, az események helyszínéül Sárszeget teszi meg. „Sárszeg kis pont a térképen. Semmi nevezetessége sincs, csak egy zenedéje meg egy rossz közkönyvtára van, az emberek alig ismerik, megvetően emlegetik.”⁶ Fried István megállapítása szerint Sárszeg „kitüntetett helye a Kosztolányi-életműnek, olyan variánsaiban egyrészt a kisvárosi létnek és figuráinak sorstörténeteit különféle aspektusból szemlélteti, másfelől jelzi azt az archetipikus helyet, ahol – ha úgy tetszik – általánosítható sorstörténetek lejátszódnak”.⁷ Az egész életművet nézve látható, hogy Kosztolányi kevés alkotásában említi Szabadkát (akár Sárszegként is), ám amikor mégis, akkor többnyire ugyanazokkal a motívumokkal rajzolja meg, ami pedig sztereotípiák rögzüléséhez vezethet: a provincializmus, peremvidéki-ség helységeként értelmeződik, amely poros, száraz környezeti adottságai révén is elhanyagoltnak tűnik. Ez a fajta értelmezés a Kosztolányi által választott névben gyökerezik, az adott helyszínen játszódó események és ott élő szereplők jelleme legfeljebb csak tovább árnyalja ugyanezt. Ezt látszik bizonyítani az, hogy Sárszeg nevű települések valóban léteznek, s e név a valóban létező helységek nevéként is ugyanazokat a jelentéseket hordozza, mint amelyek alapján Kosztolányi is megválasztotta városa alapmotívumait, úgymint *por*, *sár*, *tűző napfény*, *unalom*. Mindezzel együtt az irodalmi helynévadást vizsgáló J. Soltész Katalin Sárszeget az említett irodalmi kontextuson belül az írói fantázia termékének tekinti, dacára a ténylegesen létező, azonos nevű település létezésének.⁸

A Kosztolányi által ekként megalapozott sztereotípiá, a Szabadkáról-Sárszegről, tágabb perspektívából szemlélve: Bácskáról kialakult kép a kortárs vajdasági irodalom egyik alapvető, gyakran idézett toposzává vált, még a negatív konnotációkkal együtt is. Ugyanakkor a legújabbban kialakult irodalmi párbeszéddek épp ennek a minősítésnek a megváltoztatására törekcsenek. „Sárszeg mint a sáros, poros vidéki kisváros archetípusa sok szempontból a parlagiság, az elmaradottság, a bezárkózás

6 KOSZTOLÁNYI Dezső, *Pacsirta*, Európa, Budapest, 2008, 53. A továbbiakban a regényből származó idézetek utáni oldalszámjelölés mindíg az itt megadott kiadásra vonatkozik.

7 FRIED István, „... hogy a sárkány ne szítáíjon.” *Aranysárkány-értelmezések az Aranysárkányban*, Tiszatáj 2004/9., 62.

8 J. SOLTÉSZ Katalin, *Az irodalmi helynévadás*, Magyar Nyelvőr 1958, 53.

jelképe is; jelentése mégsem szűkíthető-korlátozható erre a gúnyos-elmarasztaló aspektusra.”⁹ Szabadkához kötődő műveivel Kosztolányi alapot szolgáltat a kortárs vajdasági irodalom e városhoz kötődő alkotásai számára a térség képének, a város térképének újraírásához. Jelen írásban két, Szabadkához mind életrajzi értelemben, mind irodalmuk révén szorosan kötődő szerzőről lesz szó, Lovas Ildikőről, aki kiemelten Kosztolányival kíván párbeszédre lépni művei révén, és Boško Krstić-ről, aki pedig Szabadka múltját írja meg és kutatja irodalmi műveiben is, a város térképét is rendre újrakonstruálva.

A szabadkai író következőtösen irodalmi párbeszédre törekszik Kosztolányival. Amikor azt nyilatkozza, „[m]ást se csinállok, csak megpróbálom elmagyarázni – lehet, hogy éppen a Dezsőnek –, hogy ez a provinciális, »poros, boros, bús« Bácska más, mint amilyennek megírta”, magyarázatként is Kosztolányi egyik szabadkai regényének jelenetét említi: „[h]iszen ahogy Vajkayék mennek végig a főutcán, az maga a halál. Az ember depresszióba esik tőle azonnal, rögtön, örökre.”¹⁰ Lovas a 2000-ben megjelent *Meztelenül a történetben* című kisregényében még a Kosztolányi által kínált motívumokat vitte tovább. A *Pacsirtá*ban olvasható a városról, hogy „Sárszeg gyilkos pora, mely megtizedelte az itteni gyermekeket, s a felnőtteket korai halállal sújtotta.”¹¹ Lovas művében „porral betemetett lelkű” és a por miatt „sípoló tüdejű”¹² statiszták szerepelnek. Az eddigiek alapján talán joggal érezhető némi feszültség Szabadka irodalmi neve és a várost leíró jegyek között, egészen pontosan a *sár* és a *por* között. Valójában a kettő együtt egyszerre jellemzi a vajdasági várost is, s nem is csak azt. „A sár és por képzetét a Kosztolányi-opus és a teljes vajdasági magyar irodalom alakulástörténete (Szenteleky Kornél prózaírásától a kortárs vajdasági irodalomig) jelentésként értelmezi: egy irodalmi reprezentáció önreflexív metaforája.”¹³ Kosztolányi egy korábbi művében, az 1914-ben megjelent *Gőzfürdő* címűben Szabadka e kettős arculatát pontosan megmutatta:

Sárszeg nem haladt a koral. Gazzal fölvert, nyitott csatornáknban folydogált a szennylyé, ha esett, vékony pallón botorkáltak az em-

9 BENGI László, *Keretek költészet és valóság határán = Alszik a fény: Kosztolányi Dezső és Csáth Géza művészete*, szerk. BEDNANICS Gábor, Fiatal Írók Szövetsége – Ráció Kiadó, Budapest, 2010, 95.

10 „Csak kopogunk a köveken...”, 83.

11 KOSZTOLÁNYI, I. m., 37.

12 LOVAS Ildikó, *Meztelenül a történetben*, Forum, Újvidék, 2000.

13 BENCE Erika, *A nevelés és a fegyelmzés csődje. Kosztolányi Dezső: Az aranysárkány, Képzés és gyakorlat 2014/1–2.*, 8.

berek az utca egyik járdájáról a másikra, és nyáron estefelé a legerősebb hazatérő tehének porfelhőket kavartak, akár faluhelyeken. A fűszerkereskedés mellett a téglák közül pitypangok ütögették ki sárga fejüket. Lenn a város alatt szomorúan nyúlt el egy kis tó. Álmos víz csorgott a korhadt csónakokról, a partok mellett békanyál és sás tengett. A madár se járt erre.¹⁴

Lovas Ildikó és Boško Krstić egy-egy műve épp Szabadka eme másik földrajzi szegletére irányítja a figyelmet egy, a Kosztolányi által megírtnál jóval korábbi várostörténeti idő megidézésével, amely témaválasztás révén bemutatható Szabadka-kép már jócskán eltér a Kosztolányi megalapozta toposztól, s ezáltal merőben új képet fest a városról. Lovas Ildikó 2001-ben megjelent *Szeráfi történet* című novellájában és Boško Krstić *Vízöntő* című, magyarul ugyanabban az évben, eredeti kiadásban 2000-ben publikált kisregényében Szabadka eltűnt folyójáról ír. A két művet Varga István egy, a Krstić-műről írt elemzésében-kritikájában már egymás mellett említette egy rövid nyitóbekezdésben, de részletesebb elemzés még nem született a témában.

A folyó már másfél évszázada a föld alatt folyik. A Nagyposta utcájából az ő hullámain nyargaltak a gajsecok kenyeres puttonyokkal a hátukon: ha kiköptek fáradtságukban, az utca lefolyóin a föld alatt sutyorgó folyóba került nyáluk, száradó nyomai ekképpen lettek a vízfolyás emlékművei. [...] A város legkülönbözőbb pontjain csobogók, szökőkutak köpik-nyelik a vizet, a föld görgöngyeiből égetett csempék őrzik cseppjeiket [...]: tudom, hogy a város föld alá került folyójának emlékművei.¹⁵

Lovas novellája a realista és a misztikus jegyek keveredésével ér el izgalmas hatást, utóbbiak az elbeszélő személyét, fizikumát jellemzik, előbbiek pedig épp a választott környezetet, Szabadkát teszik az olvasó számára beazonosíthatóvá. Az író, ahogy korábbi és azóta megjelent műveiben egyaránt, ebben a novellájában is a múlt felé fordul, ám a *Szeráfi történet* keretében a múlt nem egy történelmi hitelességgel felidézhető, rekonstruálható időt jelöl, hanem egy olyan régi időt, amelynek nyomai nem ismerhetők fel bárki számára. „[N]em szerettem volna,

14 KOSZTOLÁNYI Dezső, *Gőzfürdő = Kosztolányi Dezső összes novellái*, szerk. Réz Pál, Osiris, Budapest, 2007, 383.

15 LOVAS Ildikó, *Szeráfi történet* = Uő., *Via del Corso*, Forum, Újvidék, 2001, 240.

hogy végképp rám ragadjon az elmúlt város iránt egyfolytában vágyakozó szövegíró szűk – rojtosodó selyem, rühes macska szőréhez hasonlatosan kopott bársony, likacsosan sárga rüssös – ruhája.”¹⁶ Lovas novellájában a város megkettőződik: az elbeszélés jelen idejében lakóhelyül szolgáló az írás, a szövegalkotáshoz elengedhetetlennek bizonyuló megfigyelés révén válik megőrizhetővé, ugyanakkor az egykor folyóval rendelkező már *elmúlt* városként említődik. Nemcsak ezen írói megoldás, de az irodalmi műfaj esetleges fikciós jellege miatt is adódik a kérdés: a novellában Szabadkaként azonosítható városnak *ténylegesen* volt folyója, vagy mindez Lovas írói fantáziájának a misztikus novella világába passzoló eleme?

A korábban már említett Varga István-esszében, amelyet szerzője elsősorban a Krstić-műről írt, a következő olvasható:

Elővesszük Szabadka térképét 1778-ból. Ezen látható, hogy az akkori város területén számos tószzerűség és vízer létezett, amelyek behálózták az utcákat, hogy aztán délkeleti irányban vigyék vizüket a Palicsi tóba. Előtte azonban egy áramlatba egyesültek, amelyet a térkép szerkesztője, C. L. Kovács mérnök a Mlaka névvel jelölt meg.¹⁷

Szabadkának tehát bő kétszáz évvel ezelőtt volt egy Mlaka nevű folyója. Emlékét – a történelmi idők felidéző irodalmi és térképészeti munkák mellett – ma már csak Szabadka egyik városrészének neve őrizi. A bácskai város honlapján az olvasható, Mlaka „városrész Szabadka déli részén, a Május 1-je utca mentén. Alacsony, vizes terület, valamikor lápos legelő, mocsár lehetett, később kertekké alakították. Rajta keresztül folyt egykor a Fok-patak, amely a Kelebiai-tó fölös vizeit a Nagyréten és a Jaszibarán keresztül a Kispalicsba vezette. A Mlaka a 18. század második felében települt be, amikor a szabadkaiak a kertek magasabban fekvő részein házakat emeltek.”¹⁸ Ugyanakkor Silák Mária várostörténeti esszéjében említi a város mai képét meghatározó folyót: „A város közepén egy patak folyt keresztül, a mai sugárút irányában haladt.”¹⁹ „A Mlaka már nincs meg, de a város rendje a régi maradt. A folyó eltűnt, mert a medrét éveken át szennyezték, és ennek

16 *Uo.*, 234.

17 VARGA István, *Regény az eltűnt folyóról*, zEtna.org, <http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/69/vargai1.html>.

18 Online: <http://www.subotica.rs/index/page/id/1035/lg/hu/>.

19 SILÁK Mária, *Régi Szabadka, régi emlékek*, Horvátországi Magyarság 2012/10., 11.

következtében végül feltöltötték. De hiába akarják elfelejteni, a Mlaka mindig is része volt, és része is marad a város lényegének. A folyó eltűnt, de az emberek még mindig ugyanabban az irányban haladnak: árirányban és árral szemben” – ez már Boško Krstić *Vízöntő* című művében olvasható. A szerb szerző e tény, Szabadka egykori folyója köré szervezi művét, a Kosztolányi-féle poros Sárszeggel szemben alapvető ellenpólust szolgáltatva a vizsgálódó számára. Teszi mindezt úgy, hogy – amint az az iménti idézetből is kiténik – a kisregényből megismerhető események már abban a korban játszódnak, amikor a Mlaka a föld alá szorult és kiszáradt.

A *Vízöntő* szerzője egyik legizgalmasabb, legérdekesebb alkotása. Itt fontos talán megjegyezni, hogy a szerb íróról, aki a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiának is tagja, méltatlanul kevés magyar reflexió születik annak ellenére, hogy művei jelentős számban elérhetőek magyar nyelven is. A mű értelmezését a mai klímaválság kapcsán hallható információk is nagyban árnyalják, de ne szaladjunk ennyire előre. A megjelenés évében, 2001-ben a kisregény utószavát jegyző Beszédes István azt írta: „Boško Krstić regényének fantasztikus máza alatt mégis megfogható eseményekkel és ismert/ismerős helynevekkel találkozunk. A valóság e reminiscenciája olyan szunnyadó hangulatok felélesztésére alkalmas, amelyekről minden *aszályos* időt megélt, *kiszáradt* városban már lakott olvasónak lúdbőrzik a háta. [...] A *Vízöntő* ugyanis a hiány regénye.”²⁰ Ahogy Lovas novellája kapcsán a misztikum színezte az amúgy realista jegyek által is meghatározott irodalmi világot, úgy Krstić műve kapcsán fantasztikus mázat említ Beszédes. Ezt leginkább a kisregény időszerkezete adhatja. Tudniillik az olvasó nem kap biztos támpontot arra vonatkozóan, mikor is játszódik a mű, mindössze annyit tudni, hogy a Mlaka már eltűnt. „Senki sem tudta bizonyosan, mikor és mily módon vette kezdetét az aszály. Az öregek még emlékeztek azokra az időkre, amikor a város utcáin patakok folydogáltak, medrük azonban azóta észrevétlenül kiszáradt, s azóta csak nagy ritkán telt meg esővízzel.”²¹

A kisregény időn kívüli dimenzióját épp az aszály már-már apokaliptikus leírása adja, s épp ez a műnek az a rétege, amelyet ma olvasva kimondottan aktuálisnak tesz a klímaválságról szóló híradások és információk áradata. Izgalmas feszültség érezhető a műben felidézett múlt, az aszály regénybeli jelene közti történelminek érzékeltetett időbeli

20 Boško KRSTIĆ, *Vízöntő*, Forum, Újvidék, 2001, 116.

21 *Uo.*, 11.

távolság és a mai olvasó jelenéhez való közelség között. Krstić művének főszereplője egy, a már csak alig-alig működő vendéglátásban dolgozó fiatalember, Jan Roman, aki úgy szeretné helyrebillenteni városa helyzetét és a benne lakók közérzetét, hogy felmondva addigi munkahelyén, felépíti és megnyitja az általa *Vízöntő* névre keresztelt kávézót. Meggyőződése szerint a kisvárost átok sújtja – az átkos környezetet jelképezheti az is, hogy a fiatalember, mielőtt új, saját vállalkozásába belekezdene, a Fekete Macska nevű vendéglőben dolgozott. Az átok megjelenését egy hatalmas éjszakai üvöltéshez köti a főhős, amelyet követően elapadtak a vizek és eltűnt a kék szín. „Kék. A kék nem szín. Az nem pusztán szín. Ebből van a legtöbb a világon: az ég és a tenger is kék. Azonban töltsd csak meg vízzel a tenyered, meglátod, nem is kék a színe. És a levegő sem kék, az is áttetsző, mint a víz. Kék szín nincs is. Az pusztán a képzeletünk szülte.”²² A *Vízöntő* kötet borítóján egy palicsi szörnyet, gorgót ábrázoló szobor képe található, amelynek száján lövés nyoma látható. Ezek a kerámiaszobrok (több is készült belőle) azúrkékek, ezek idéződnek fel a kisregény világában is, mint az üvöltést hallatató szörnyek másai. Boško Krstić egy másik műve is ehhez a témakörhöz kapcsolódik, *Az azúr őrzőinek legendája* a palicsi azúr kerámiaszobrok Pécsről induló és Németországon keresztül több ország kultúrkincsein át vezető történetét dokumentálja.

A *Vízöntő* világában büntetésként értett aszály első jeleivel Jan munkája révén szembesülhet az olvasó: a vendéglőbe, ahol korábban dolgozott „[a] városban tomboló, rettenetes aszályban megszomjazó emberek be-betértek egy borsos áron mért pohár vízre”.²³ A környezet leírása a szerb szerző művének keretén belül maradván már-már világvéGINEK hat, ám a mai, szűk húsz évvel későbbi olvasó számára már kevésbé: „Az öreg fák lombcsúcsa megperzselődött. Ami csak zöld volt, sárga lett. [...] Nem volt árnyék, eltűntek a dús lombú erdők, így aztán az északi szél szinte betemette homokkal a várost.”²⁴ Noha Krstić nem tesz konkrét utalást a magyar szabadkai szerző, Kosztolányi Dezső Szabadka–Sárszeg-képére, láthatóan a város leírásában ő is működ-teti ugyanazokat a valóságalapú jegyeket, amelyeket Kosztolányi.

Boško Krstić műve alatt a Mlaka története hasonlóképp bújik meg, mint a kisregényben szereplő város alatt: az egykori folyóhoz fűződő viszonyokon keresztül kapnak jellemzést a szereplők, s ugyanakképp

22 *Uo.*, 72.

23 *Uo.*, 9–10.

24 *Uo.*, 12.

értelmeződik a város működése is. A lakosok bizonyos köre azt rebesgeti, a Mlaka soha nem is létezett, csak kitalálták, vagy esetleg mérgező vízü volt és szándékosan temették be. Míg Lovas Ildikó részletesebben is bemutatott, *Szeráfi történet* című novellájában a megfigyelés eredményeként létrejövő írás révén rekonstruálódik a város és történelme, addig Krstić kisregényében az élőszóbeli közlés, a legenda tölti be ugyanezt a funkciót. A *Vízöntő* Jan mellett másik meghatározó szereplője „az öreg”, aki a régi idők tanújaként lép fel. „Tudjátok-e, emberek, ti, akik a vizet várjátok, hogy valamikor tengerfenék volt ez, amin álltok?! A vízben vártok a vízre, várjátok az egy liter vizet a tengernyi nedűben.” Krstić fordítójának, Varga Piroskának az az érdeme, ahogy a kisregény keretein belül az aszály és a viszály szavakat egymásra rímelteti, a víz hiánya ugyanis a város lakóit érthetően különösen frusztrálttá és egyre feszültebbé teszi. „A legélénkebb vita hevében két férfi lépett az öreghez, azt állították, hogy a vízügyi hivatalból jöttek, érthetően és hangosan közölték vele, hogy éppen az ő tanácsára van szükségük, majd kétoldalról karon fogták és elvezették. Az öreget nem látták többé, és az emberek sem beszéltek ezután arról, hogy folyó meg tenger van alattuk.”²⁵ A *Vízöntő* – lássuk be: csekély – cselekménye csakis egy pontosan megrajzolt társadalmi tabló előtt érvényesülhet, azt pedig precízen kidolgozta Krstić. Hasonlóan Kosztolányi és Lovas műveivel, a szerb szerző alkotásában is a Szabadkáról mintázott város és lakói kölcsönösen alapjaiban meghatározzák egymást.

Szabadka és Palics egykori (folyó)vízbőségének tanúja egyrészt maga a Palicsi-tó, másrészt pedig az olyan művek, mint a most elemzett. A szabadkai–palicsi víz- és tengertörténet igen gazdag, nemzeti irodalmi határokon átívelő – az említettekén túl Tolnai Ottó több szövege is, például *A tengeri kagyló* című kisregénye is idekapcsolható. Ebben a tanulmányban a Szabadkához kötődő, Kosztolányi Dezső által megalapozott kép árnyalására igyekeztem példákat hozni egy olyan történelmi tény felelevenítése révén, miszerint a poros bácskai városnak, Szabadkának – többek között 18. századi térképek tanúsága szerint – valaha volt egy Mlaka nevű folyója, amely egy egykori tengerből maradt vissza, és ennek maradványa lehet a Palicsi-tó is. A vajdasági magyar irodalom tengerhiánya innen nézve nem is csak az Adriára, a Jugoszlávia szétesésével más államhoz került tengerpartra vonatkozó

nosztalgiában fejeződhet ki, hanem egy régi történelmi idő, a múlt felidézése révén is.

A tengerek néha eltűnnek – kezdte kényelmesen magyarázatát az öreg. – Nem tudni, miért: elfolynak, és iszonyú szárazságot hagynak maguk után, a víz pedig felbukkan valahol másutt, és városokat temet maga alá. De senki se tudja előre, mikor tűnik el, mikor önt ki valakit, és hogy esetleg mikor tér vissza ismét.²⁶

Hózsza Éva

SZABADKA FELHŐVILÁGA

Előjáték

Kevesen mondhatják el magukról, hogy van Városuk, nekem azonban van. Azt mondjuk, hogy mi, szabadkaiak, addig szeretünk eltávolodni, amíg látjuk a Városháza tornyát. Legalábbis örülünk, ha újra és újra megpillantjuk. Az „égnek szökő” torony alatti boldogságot a szüleim ültették belém, ma is éberen figyelem, ha hosszabb külföldi utazás után megérkezem, vajon mikor látom meg a tornyot. Igaz, Sinkó Ervin *Szabadkai előjátéka* túlzottan cifrának minősíti a tornyos épületet a poros város, avagy az óriási falu viszonylatában, de mi szeretjük. Szabadka kisváros (noha nem mindig számított annak!), mégis élénk, mégis lüktet. Voltak időszakok, amikor a szabadkai korzó a mostaninál sokkal forgalmasabb volt, amikor valóban korzóztak a városiak, és többször fordultak vissza a sétálóutca végén, ugyanis egyik oldalról haladtak a Jadran épülete felé, a másikon pedig vissza, toronyiránt. Nyári estén akkor volt a nyüzsgés, hogy alig láttak át a túloldalra. Az ötvenes-hatvanas évek Szabadkája még mindig kávéházi város volt. Nyáron megteltek a kerthelyiségek, télen behúzódtak a társaságra vágyók.

Kávéházi gyerekként nőttem fel, édesapám már háromévesen vitt magával törzshelyére, a városi kávéházba, ahol kortyolgattam a málnaszörpöt, és a kávéházi asztalnál élveztem a vasárnap délelőttiakat. Szombat esténként sós mogyorót és virágot is kaptam, azután áhítattal figyeltem a dizőz énekét, a táncoló párokat, szüleim népes, visszatérő társaságát. A kávéház látogatóinak megoszlása szociológiai kutatást igényel, majd egyszer talán erre is vállalkozik valaki. Az idő múlásával persze más, lázadóbb, forrongó művészi élmények foglalkoztattak, mégis sokáig hiányzott ez a fajta nyüzsgés, a letűnt, „vén” szabadkai világ, majd a huszadik század végi délszláv háborúk idején ismét életre keltek a kávézók (már nem kávéházak!), a kordivatnak megfelelő helyiségek, élénkültek a beszélgetések, kialakultak a szigettársalgások, amelyekre rácsodálóztak az idegenek. Ma csendesebb a korzó, a bankok és üzletek itt kaptak helyet, és az éttermek vagy kávézók többsége *áttelepült* a belső terekre, a kiskorzóra vagy a Corvin utcába. Többnyire fiatal a vendégsereg, változtak a divatok és az étlapok. Eltűnt diákkorom

majomplacca is, a korláton csüngtek, beszélgettek, ismerkedtek gimnazista osztálytársaim. Nincs bennem nosztalgia, noha a bordó villamos és a legendás nyitott koci igazán hiányzik, nem is búcsúzhattam el tőle, mert éppen akkor halt meg az édesapám. Észre sem vettem a villamos rítusszerű utolsó útját, manapság egyre gyakrabban nézem végig a fennmaradt fotókat a közösségi oldalon. Pedig a Csáth-napló bejegyzéseiben büszkén olvastam az indulást, Szathmári István novelláskötetének címébe pedig bekerült a villamos emlékezete (*A villamos és más történetek*, 1995), szövegeibe a sínvesztés és sínkeresés problémája (egyszer, amikor erre hivatkoztam, becsúszott a nyomdahiba, *színvesztés* lett belőle). A szabadkai villamos 1974 óta a múlté, hiánya mitizálódott, az identitás problémája merül fel vele kapcsolatban, sőt irodalmi motívumként emlegetjük, Facebook-profilját követjük.

Szabadka irodalmi múltjában Kosztolányi és Csáth ikerpárrá nőtt,¹ sőt nevük szintén irodalmi motívummá, metaforává, sztereotípiává stb.-vé vált. A Bácsmegyei Naplóról, az 1928-as nemzedékről inkább lokális, esetleg regionális viszonylatban értekezünk, az irodalmi érdeklődésű, vagy éppen irodalommal foglalkozó városlakó szívesen fedezi fel az újabb értékeket, a kívülálló szemléletmódját. Szabadkának mindig voltak szenvedélyes helytörténészei, tanáregyéniségei, akik vállalták a gyűjtőmunkát, az empirikus kutatást, tanítás és kutatás gyakorlatát. A lugosi születésű, 1917-ben elhunyt Iványi István (a Város tanára, könyvtáralapítója, könyvtárosa, monográfusa) visszaemlékezéseiben kiemeli „a modern” és „tudományos” színvonal emelésének igényét, azt a tudatos tettekészségét, amellyel a gimnázium tanári könyvtárát igyekezett fejleszteni, rendezni:

Alig egy-két szakkönyv volt itt számos iskolakönyv-töredék mellett, és semmi rendezés. Én elkezdtem rendezni, a hiányokat pótolni, vételek útján szaporítani és a könyvtárt modern színvonalra emelni. Kétszeri átköltözés után megfelelő állványokról és tisztességes bútorozásról is gondoskodtam, úgyhogy szívesen tartózkodtam itt a csinosan berendezett, kifestett és szőnyeges helyiségben, ahol a legújabb folyóiratok is a könyvtár tudományos színvonalát emelték. Lassankint igen sok értékes könyvvel is gyarapodott, és folyamatosan böngésztem a könyvkereskedők jegyzékeit, akiket gyakran személyesen is felkerestem Budapesten, midőn a tanári gyűlésekre

1 Vö. DÉR Zoltán, *Ikercsillagok*, Forum, Újvidék, 1980.

felrándultam és mindig jó csomó új szerzeménnyel tértem haza. Haverda Mátyás igazgató sem gördített utamba akadályokat, s így élvezettel folyton a könyvek osztályozásával, elhelyezésével s többszöri összeírásával foglalkoztam.²

A mai fiatal tanárok és könyvtárosok körében időnként felfedezhető hasonló lelkesedés. Az irodalmár olvasó pedig (akinek van Városa!) hálószerűen kapcsolja össze a referenciát a fikcióval, ha „szabadkai” szövegeket válogat. Szenvedélyesen tár fel új nézőpontokat, meglesi mások városnarratíváját.

„Egy költőnek ne legyenek gyárai”

Hogy a villamos hiánya mellett milyen hiány vagy maradvány mitizálódott a lokális szövegekben? A szemfüles olvasó a maradékhoz való elbeszélői viszonyulásmódokra is felfigyel. A bordó (bár sokszor pirosnak nevezett) villamos maradványát, egyik kocsját őrzi a Város központi utcája, a palicsi úti nyugvóhelyen pedig változatlanul „alszanak” a villamoskocsik.

Tolnai Ottó írói opusában egy újabb hiánymozzanat, a szabadkai gyárak eltűnésének, maradékának és újrateremtésének diskurzusa emelkedik ki. *Szeméremékszerek* című könyvében, amelynek fő helyszíne Palics és alapkérdése a határsáv, megjelenik a szabadkai csipkegyár, vagyis a gyár eltűnésének és újraalkotásának dilemmája. Felmerül a kérdés, hogy mit filmeznek a csipkegyárban:

A csipkegyár maradékát. A maradék gépeket ott. Mert nagyrészüket megmaradt, még nem lopkodták el, még nem zabálták szét az ócskavasok. Meg a sok szalagot, zsinórt, tán függőzsinórt filmeztük, a sok csipkemetszetet... Nem a csipkét? Nem, csipkéket már rég nem csinálnak. Az ezeknek már macerás. Fáslikat, gézt, zsinórt, gurtnit, meg, mondom, valami szalagokat. A szalagok képezik az átmenetet a fásli és a csipke között. Volt egy nagy festőnk, aki monumentális, egyértelműen szociális célokért harcoló hőseinek, forradalmárainak a kezébe szintén valamiféle szalagokat adott.³

2 IVÁNYI István, *Visszaemlékezéseim életem folyására (Önéletrajz)*, utó. DÉR Zoltán, Munkásegyetem, Szabadka, 1974 (Életjel Miniaturák, 27.), 38.

3 TOLNAI Ottó, *Szeméremékszerek. A két steril pobár. Regény Misu és társai, avagy az iratmegőrzők sorrendje*, Jelenkor, Budapest, 2018, 204.

Így jutunk el szinte *csipkeszerűen* a nagy festőig, Boschán Györgyig, majd Hamvasig, aki a kicsiny, helyi kultúrákat „virágszerűnek”, talajhoz kötöttnek látta. Szóttessenek tekintette, amely női művészet, és nélkülözi a halhatatlanság jelleget.

Mert nincsenek halhatatlan szabadkai csipkék – hangsúlyozza a narrátor. – Kivéve, ha Kosztolányi, illetve Kiš írott, Farkas Béla, Vinkler Imre és Faragó Endre (az ő munkáján maga a fonál is látható) festett munkáit nem tekintjük annak, mondta T. Olivér. Mert akár tekinthetnénk is. A Szabadkai Népszínház színészei is éltek e sámlikkal, mert egy ideig a Szabadkai Népszínházat is a csipkegyárba költöztették, a könyvtár, a kulisszagyártó üzem még ma is ott működik.⁴

A gyár kis medencéje újabb távlatokat (linkeket?!) nyit a Tolnai-prózában, a helyi befogadó viszont továbbbszövi csipkeemlékeit. A csipkegyár maradék-értelmezése a lokális művészet maradandóságának, ha úgy tetszik, maradékanak kérdéseit veti fel, ugyanakkor eszünkbe juttatja Tolnai *Agyonvert csipke* című kötetét. (Az én olvasatomban felidéződik a személyes emlék, hiszen nagyanyám még a virágkorát élő csipkegyárban dolgozott.)

A Tolsztoj utcai kenyérgyár megszűnése a Tolnai-szöveg univerzum ismert mozzanata. *Nem könnyű* című verseskötetében⁵ kapott helyet *A kenyérgyár hűlt helye* című vers, amelyet maga a versbeszélő „a Tolsztoj utcához kötődő füzérbe” sorol, ahol a csipkegyárhoz hasonlóan beléphetünk (pontosabban mester s tanítvány belép) „a még mindig szép téglalapúletbe”, sőt „egyáltalán szép befordulni a Tolsztoj utcába”. Csakhogy a mester könyvének „központi monumentuma” megsemmisült, a mester megszégyenül tanítványa előtt, így a tanuló immár tanítónak lép elő, és rádöbben a lírai ént: „egy költőnek ne legyenek gyárai mondta / még kenyérgyára se legyen”. Jézus csodatételei mindössze néhány kenyérhez kapcsolódnak, tehát a befogadó ismét eljut a gyárképzettől, a gyárápület megsemmisülésétől a művészet diskurzusaig, az önreprezentációig.

4 Uo., 205.

5 TOLNAI Ottó, *Nem könnyű (Versek 2001–2017)*, Jelenkor, Budapest, 2017.

Legyenek-e kertjei?

A szabadkai irodalomkedvelő kertolvasata Csáthhoz, *A varázsló kertjéhez* kapcsolódik, ahhoz a helyhez, illetve zsákutcához, amelyet ma már hiába fürkésznek az odalátogató idegenek. Szathmári István *A kertész és a csók* című novellájában összemosódik a szabadkai és a pesti kert, a belakható tér és az emlékezés terének problémája. A pesti kert az a felfedezett hely, ahol a barátok együtt fociznak, és amely kert a visszaálmódott csáthi kontextusra utal. A kertész a Nagyvárad téren mászkált, amikor megpillantotta az Orczy-kertet, és vele szemben a Bácskait, a füstös, kormos italozóhelyet, a közösséghez tartozás lehetőségeit. A szöveg többféle kertképzetet és számos kultúrkört villant fel, a modell mégis a Szabadkához kapcsolódó, egykor volt varázsló kertje, amely a Csáth-novellában a felnőttkor beköszöntével veszít mitológiai jelentőségéből, mesebeli vonatkozásaiból.

Az utcák, a kertek, az épületek *kiindulópontként* jelen vannak a lokálisnak nevezhető szövegekben, mint például a szabadkai kertváros pompázó kertlátványai. Pap József költészetében⁶ íróársának konkrét kertélménye jelenti a referenciális kiindulópontot. *Látogatás (Kopeczkyék kertjében)* című versének ihletője a Kopeczky László (Kópé) írónál tett látogatás, a meghitt találkozás, amely a belső teret gazdagítja. A hatsoros a sejtelmes magnóliálátványt, a dekorativitást a lélek zenéjével hozza összefüggésbe:

Fehér forgókkal
teli magnóliátok
zenét sugároz.
Szemünkkel halljuk.
Bárcsak így nézhetnék be
minden baráthoz!

Külső látószögek

Az utóbbi évek több jelentős irodalomtörténeti munkát hoztak felszínre, amelyek ezt a térkontextust külső szemmel vizsgálják. Szajbély Mihály „régimódi monográfiája”⁷ a *Szabadka* című fejezettel indul,

6 PAP JÓZSEF, *Raadás és maradvány. Új versek*, Forum, Újvidék, 2006.

7 SZAJBÉLY MIHÁLY, *Csáth Géza élete és munkái. Régimódi monográfia*, Magvető, Budapest, 2019.

amely a századforduló Szabadkájának és Brenner Józsika Szabadkájának kiemelésével a szubjektum személyes városképét külön hangsúlyozza. A kezdet, a szülőváros közege, a biografikus vonatkozások vizsgálata logikus felvetés egy ironikusan „régimódi monográfiának” aposztrofált munkában. A *szabadkaiság* mint *vidékiség* kulcskérdésként merül fel a monográfiában, nemcsak Csáth Géza írói gyakorlata és művészetszemlélete kapcsán, hanem a budapesti beilleszkedés során is. Erre utalnak a következő alcímek: *A szabadkai gimnazista Budapestje* vagy *Vidéki „antropológusból” pesti „bennszülött”*. A bennszülötté válás problémája különösen Csáth első kötetével, *A varázsló kertjével* (1908) függ össze, amely kötet öccse tanácsára nem Szabadkán jelent meg, hogy a szerző vidékisége ne kísértse: „Azt, hogy a kötet címe *A varázsló kertje* lesz, november 15-i levelében írta le. Dezső felvetette, hogy talán jobb lenne Pesten kiadni, mert a pesti nép talán »nem szívesen látja, ami vidékről jön«. Bátyja ezt a tanácsot megfogadta, a novelláskötetet ugyan Szabadkán nyomták a Bácskai Hírlap nyomdájában, de kiadója Deutsch Zsigmond és társa, Budapest lett.”⁸ A monográfia Szabadka-képe sokrétű, hosszas forráskutatásról tanúskodik, és természetesen a Csáth-naplók *faktumaira* hivatkozik. Kiemelhető Szabadka zenei múltjának, valamint a gimnáziumi önképzőkör működésének elmélyült vizsgálata.

Szegedy-Maszák Mihály Kosztolányi-monográfiája⁹ az összehasonlító irodalomtudomány szempontjait helyezi előtérbe, Kosztolányi és Csáth életművét szintén kölcsönhatásban vizsgálja. Szabadka városképe fragmentumokban, a szövegek vonatkozásában jut kifejezésre. A zenei utalások ebben az esetben is kimagaslanak, sőt a kultúrák találkozásának szempontja ugyancsak megnyilvánul az értelmezések során. *A parlagiság mint érték* és az Esti Kornél-fejezet emelhető ki a vizsgált nézőpontból, az utóbbi esetben a *Mostoha* címmel tervezett mű szintén feltűnik. A kötet bibliográfiájában megtalálható Dér Zoltán és Danyi Magdolna neve, illetve a Kosztolányi Dezső Napok anyagából összeállt *Az emlékezés elevenése* című kötetre való hivatkozás (2007).

Arany Zsuzsanna *Kosztolányi Dezső élete* című életrajza¹⁰ a Kosztolányi-ősöktől indít, a kötet második fejezetének egyik alcíme viszont a *Szabadka a századfordulón* címet viseli. „Nemcsak identitását határozták meg vidéki gyökerei, hanem egész életművét is áthatják szülő-

8 Uo., 142.

9 SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Kosztolányi Dezső*, Kalligram, Pozsony, 2010.

10 ARANY Zsuzsanna, *Kosztolányi Dezső élete*, Osiris Kiadó, Budapest, 2017.

városa tapasztalatai” – állapítja meg a kutató.¹¹ A vidéki–nagyvárosi identitásváltás ebben az esetben is kifejezésre jut, ám a kötet a fejlődés ívét hangsúlyozza, azt a közel nyolcvanezer fős várost, amelyben az infrastrukturális fejlődéssel együtt a sajtóélet is fejlődött (Bácskai Hírlap, Bácskai Közlöny, Szabadság, Délvidék, Néplap, Bácskai Ellenőr, Tanügyi Lapok). Felépült a Népszínház, fejlődésnek indult a képzőművészeti élet, Lifka Sándor tevékenysége révén 1900-ban kinematográf-vállalat is létrejött, ám a feudális hatás még mindig elnyomta a polgári értékrendet.¹² A szerző szintén kiemeli a parlagiság értékévé válását, pl. Kosztolányi 1926. évi interjúját, amikor családi házának kertjére kérdezett rá Szombathy Viktor. Kosztolányi válasza így hangzott: „Tudja, én vidéki maradok örökké s szeretek magam köré valami vidéki szint imitálni...”¹³ Ez az alfejezet említi a városi haláltapasztalatot is, a gyermekhalandóság jelentős mértékét.

Szilágyi Zsófia *Az éretlen Kosztolányi*¹⁴ című monográfiája a pályakezdés diskurzusát, pályakezdő és dilettáns relációját, valamint a *Boszorkányos esték* pozíciójának kérdéseit veti fel, a biográfia szempontja kezdetben kevésbé játszik szerepet. *Az aranysárkány* értelmezése előhívja a szabadkai gimnáziumi évek életrajzi mozzanatait, a rituális érettségi problémáit, sőt azt a kérdést is, hogy Kosztolányi mennyiben hártotta a személyes életével összefüggő olvasatot.¹⁵ A kisváros és Szabadka *Porvárosként* való értelmezése kapcsán Munk Artúr és Havas Károly neve is előkerül, a porkérdés ugyanis továbbgyűrűzik a bácskai, illetve szabadkai írók szövegeiben.¹⁶ *A vonat megáll*, vagy a világháborús időszak előhossa a sűrített életrajzi utalásokat.

Ez a három példa külső látószögből láttatja a Várost mint az író indulásának színhelyét. A befogadó mindhárom esetben felfedezi az ellentmondást: a vidékiség/a parlagiság értékévé válását, valamint a kisvárosból származó szubjektum identitásproblémáját. Palics (Palicsfürdő) és Szabadka elválaszthatatlan az itt élők szemszögéből. Csuka Zoltán így emlékezett a szabadkai gyerekkorra:

Ha Palics eszembe jut, ma is erre a régi, békebeli fürdőhelyre gondolok, a millenniumi korban keletkezett bicikliversenypályára,

11 *Uo.*, 36–37.

12 *Uo.*, 38.

13 *Uo.*, 39.

14 SZILÁGYI Zsófia, *Az éretlen Kosztolányi*, Kalligram, Budapest, 2017.

15 *Uo.*, 132.

16 *Uo.*, 151–158.

amely az első volt Magyarországon. Több mint hatvan év messzeségből visszatekintve valahogy úgy látom szabadkai gyermekkoromat, mint ahogy a Föld körül keringő Szaljut űrállomás legénysége a mélység szakadékából felködlő hazáját láthatja, amint lassan felbukkan, előtűnik sejtelmes felhővilágával, aztán elmarad, hogy ismét megmutatkozzék. Több mint hat évtized telt el azóta, hogy a gyermekkor sugaras napjaiban a vén Szabadkával megismerkedtem, aztán csak keringtem körülötte, vissza-visszatértem hozzá, más és új arcvonásait ismertem meg, végeredményben azonban semmit sem változott, lényege megmaradt az élet ígéretével és sötét fenyegetéseivel együtt, amelyek már a „szegény kisgyermeket” is ijesztgették.¹⁷

Vén vagy fiatal?

Kosztolányi hagyta ránk a „vén” jelzöt, pedig a „vén Szabadka” a fiatalok városa, még akkor is, ha sokan elhagyják a helyet. Az iskolák és egyetemek révén érvényesül a fiatalok jelenléte, akik írással, szerkesztéssel, versmondással foglalkoznak. Az Életjel Kiadó és a Csáth Géza Művészetbaráti Kör 1968 óta működik. Megfigyelhető, hogy a fiatalok olvassák és pártfogolják egymást, *egymás között* pezsegnek. A szabadkai irodalmár pedig örül, ha ifjú lengyel vagy olasz kutató keresi fel sokarcú Városát, mert éppen doktori értekezést ír például Csáth intermedialis kapcsolatairól egy földrajzilag távol eső, nagy múltú egyetemen.

17 CSUKA Zoltán, „Mert vén Szabadka, áldalak...” (Emlékezés életem két korszakára), Munkásegyetem, Szabadka, 1971 (Életjel Miniatűrök, 18.), 14–15.

Kollár Árpád

A VIDÉKI

A hétvégén Pozsonyban ültem lázasan a Bratislavsky Mestiansky Pivovárban, amely az épület homlokzata szerint a 18. században már sörfőzde volt, vagyis inkább Bräuhaus, vagy valami ilyesmi. Ott ültem betegen egy pivovarský gulášek, egy nakládany hermelín, egy brit le-génybúcsú meg egy Kemény István mellett, és azon gondolkodtam, milyen kifogással tudnék meglépni a hotelbe haldokolni. A négy brit lassan elhalkult, amikor egy kék hajú lány ült le közéjük. Az egyikük el is aludt, a másikuk meredten nézett a hatalmas csülökcsontra, amin még bőven volt hús, háj és mócsing. A maradék még küzdött a literes korsóval meg a presztízveszteséggel, de közeledett az éjfé, az igaz-ság pillanata, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy ezek a britek nem azok a britek. Ők inkább csak kötelességtudatból, hagyománytiszteletből vagy jellemgyengeségből célozták meg véletlenszerűen valame-lyik közép-európai ország olcsó fővárosát. A Jemne pikantny „Pivo-varský gulášek” s cibulkou a k tomu domáci knedlík, alebo chliebpi-vovarský határozottan jó döntés volt, pedig sokáig ingadoztam ez és a Držkový perkelt „Pacalpörkölt” z telacích držiek, zemiakové halušky között. Ökölszabály, ha van pacal az étlapon, külföldön mindig azt rendelék. Ma is siratom a portói pacalt, és érzem a szájpaddlásomban a hongkongi éjszakai piacon lenyomott adag jellegzetes pacalbűzét, holott egy középkorú, öltönyös üzletember, aki készségesen tolmá-csolta a lepusztult étlap kínai kriksszkrakszait, többször is nekifutott, hogy lebeszéljen róla. Nem értette, mit nem értek azon, hogy beef sto-mach, és miért ismételtetem megszállottan, hogy but I'm hungarian. Egyszer pedig konokságból egy családi nyaraláson egész hétig csak és kizárólag ciorbă de burtăt ettem Erdélyben ebédre meg vacsorára, ahogy kell, tejföllel, kenyérral, ecettel és erőspaprikával, reggelizni pe-dig sosem reggeliztem. Azt az első és egyetlen, régi pacallevest keres-tem makacsul mindenhol, amit a még nem rommá újtott Nagysze-benben ettem a főtéren, de természetesen nem találtam, még a rommá újtott Nagyszeben főtéren sem. Az út menti kamionos kantinokban és olcsó városi büfékben bevitt levesek mikrobatenyészete, a vita-minhiány és a szerpentinek ellen lázadó, bácskai síksághoz szokott egyensúlyközpontom összjátékának köszönhetően a marosvásárhelyi

Kultúrpalota előtt eldőltém, mint egy zsák. Pontosabban elvágódtam, még pontosabban földhöz csaptam magam. A helyszín szimbolikus is lehetne, ha fogékony lennék a szimbólumokra. Apámtól, az elsőtől örököltem egy ronda kis füzetet. A Tîrgu Mureş-i kultúrpalota. Írta Traian Duşa. Tîrgu Mureş. Így. Emlékszem, legalább annyira irtóztam a kilencvenes évek elején tetőtéri gyerekszobámban a hatvanas években kiadott könyvecske elavult reprodukcióitól, amennyire irtózom most gyerekszobám sárguló lambériáitól. Valójában a könyv címetől, a szocialista retorikába burkolt román nacionalizmusától visolyogtam, miközben odakinn, lambériázott gyerekszobám határain túl tombolt a szerb nacionalizmus. Nem véletlenül volt meg Erdély-rajongó apámnak, az elsőnek, a Tîrgu Mureş-i kultúrpalota, és ha hinnék a szimbólumokban, azt mondanám, nem véletlenül vágtam földhöz magam egy hét után éppen Komor Marcell és Jakab Dezső szecessziós épülete előtt, amelyet mi, szabadkaiak a szabadkai városháza vagy még inkább a szabadkai zsinagóga testvéreinek tartunk. Lehet, a másnapos levesek, a vitaminhiány, a szerpentinek miatt, de sokkal inkább anyám miatt, aki már megint, mint ilyenkor mindig, egy hét alatt csendesen és kevésbé csendesen, de kitartóan szétzilált mindent. Nyilván arról volt szó, hogy régen az első apámmal itt, most meg a másodikkal ugyanitt, de persze amiről szó van, arról nem beszélünk, mert úgyis értjük és megértjük, és én akkor a végén jól odavágtam magam az éles napfényben a szutykos marosvásárhelyi betonhoz. Pozsonyban a Pivovarský gulášek határozottan jó választás volt a Držkový perkelt helyett, ami valójában egyszerű marhapörkölt knédliivel. A britek még egyszer, utoljára megpróbálták kipasszírozni magukból némi legénybúcsús hangulatot, de kapituláltak a félig üres kancsók és megcsócsált csülkök előtt, és éjfél felé a visszhangos kocsmacsöndben Kinga, akiről kiderült, hogy Belgrádban, mi úgy mondanánk, Beográdban nőtt föl, föltette a kérdést, ami előbb-utóbb előkerül, amikor kifogyunk a témákból és valaki tudja, hogy én hol nőttem föl. Nekem nincs történetem. Nincs mit válaszolnom arra, hogy mikor jöttél át. Akkor jöttem, de semmi érdekes, csak úgy átjöttem, nem kaptam behívót, csak a középiskola miatt, mondom, semmi érdekes. De azért szar volt, persze, nagyon szar. Vagyis van valami történetem, amely nekem az egyetlen, de az mégis pont olyan, mint a többi ezer meg ezer, mert amittől az enyém, azt már elfelejtettem, mégis hálás vagyok, hogy most nem arról beszélünk, mint ilyenkor általában, hogy ti a szabadkai

Ócskapiacra, mi úgy mondanánk, Buvjákra jártatok farmerért, lemezért, eurokrémért, és ha a határ közelében laktatok, a túloldalon, akkor tudod, mi az, hogy crtani film. És ekkor jöttem rá, ott a Mória bányáit idéző Bratislavsky Mestiansky Pivovárban, ahol újabb termekből újabb termek nyílnak, hogy van nekem ez a szabadkaizáló tartásom. Ez a leejtett váll, ez az előrebillent homlok, ez a felhúzott szemöldök, ez a magam elé ejtett, majd kissé megemelt tekintet, mely nem találkozik más tekintetével, miközben beszélek. Láttam magamat kívülről, ahogy néhány érdektelen mondattól megbillenek, és eszembe jutott, hogy mindig ezt csinálom. Néhány éve például fiatal vajdasági magyar írókkal kellett beszélgetnem a fiatal vajdasági magyar háborús irodalomról, mert bár igyekeztem kerülni ezt a témát, a *Nem Szarajevóban* könyvem miatt én is idekeveredhettem, holott már nem vagyok fiatal vajdasági irodalom. Csodálatosan vidám beszélgetés volt, mert a háború, ha elég messziről és kívülről nézed, pont olyan csodálatosan vidám és nem létező dolog, mint bármi más. Miközben Miki földézte, milyen szórakoztató a bombázókat figyelni hanyatt fekvé, találgatni, éppen milyen típus húz el fölöttünk, én elkezdtem kínlódni, szenvedni befelé, nem a háború miatt, mert ahhoz nem sok közöm van, hanem az idő és a hely miatt, amit ez a beszélgetés előhívott, és persze jött a felhúzott szemöldök, a leejtett váll, a ráncolt homlok. Jött az a tartás, a színtelen hang. Miközben lázasan vezettem a pozsonyi könyvvásárra, abban reménykedtem, hogy a hosszú út alatt majd csak kitalálom, mit írjak Szabadkáról, ha már előtte valahogy hetekig nem sikerült. Nem lehet nehéz. Hiszen tudom, hol van a Prozivka, a Párhuzamos út, a Makkhetesi kocsmá, tudom, melyik busz áll meg a kaszárnyánál, tudom, hogy nem lehet tekerés nélkül elgurulni a Diszpanzérig a Majsai híd tetejéről, de a Jelen Pivo bögő szarvasával dekorált malom mellett azért még elég jól el lehet suhanni, tudom, ki húzta ki traktorral a Libalegelőn a régi kapufákat, tudom, melyik trafikban árult klikkereket Tito eltitkolt fia, és tudom, már nem megy át az Otpadba a tehervonat a Majsai úton, miközben az ütközőn állva piros zászlójával integet az autóknak egy olajos nadrágú vasutas. Nem lehet nehéz. Hiszen találtam őzlábat apámmal, az elsővel Kelebián a határzónában, ettem érett barackot a Palics partján fürdőgatyában, morzsoltam kukoricát az ólban, aminek falára Zoki hatalmas Tárzant rajzolt színes krétával, minden edzésen lehorzsoltam a térdem a Prvomajszka betonján és énekeltem a Hej Szlovenit fehér ingben a Tűzmadárnál. Nem lehet ne-

héz. Hiszen bicikliztem a Csordaút süppedős homokjában, láttam, hogyan rúg falhoz Kövér Zoli egy kóbor macskát, égettem szőlőkarót a bányában, pecáztam teknőst a Barában, sínre tett murvával kisiklattam a pesti gyorsot, és vettem a nagyszünetben negyed kenyeret, szokkot, szalámit. Nem lehet nehéz. Hiszen ismerem a várost, éltem benne, gyűjtöttem könyveit, cserepeit, homokját, gondoztam magamban, csimpaszkodtam belé, írtam róla sokszor és sokat. Nem lehet nehéz. Hiszen a város elhagyása volt az én történetem, azt írtam mindig, ha verset, ha tárcát írtam, az elveszett várost, apát, gyerekkort, ami persze egy és ugyanaz. De ahogy fogytak a kilométerek Pozsony felé, egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a szöveg helyett inkább egy megfelelő kifogáson kell dolgoznom, valami nagyon egyszerű, hiteles hazugságon, amivel kihúzhatom a fejem a Szabadka-hurokból. Megindokolhatom, miért nem megy, miért nem akarom, miért nincs kedvem hozzá. Mert van, vagyis lett közben ez a tartásom, ezért. Nem tudom lerágni a csülökcsontról a húst, a mócsingot, a zsírt. Erre kellett rájönnöm, ahogy közeledett az éjféli, az igazság pillanata, amikor a gyenge britek kidőltek, és én figyeltem magam a Bratislavsky Mestiansky Pivovárbán, ahogy arról a városról beszéltem összehúzott homlokkal, amiről írnom kellett volna. Márai, bárhol is járt a világban, mindent Kassához hasonlított, Kosztolányi mindig Szabadkáról írt. Nem a városról, a gyerekkorról. Az eltűnt gyerekkorról, ami, legyen bármilyen, mivel nincs más és nincs már, eltűnt, elszivárgott, definíció szerint mindig szép, vagy majdnem az. Így voltam ezzel én is. Így voltam azzal a másik Szabadkával, azzal a varázslatos, elveszett várossal, gyerekkorral, amit sokáig sirattam, aztán évekkel ezelőtt egyszer csak hirtelen elegem lett belőle, vagy neki lett elege belőlem, és inkább nem foglalkoztunk egymással. Persze jól hangzik, hogy mentem betegen Pozsonyba, nagyon meg kellett írnom ezt az esszét Szabadkáról, mert felelőtlenül bevállaltam, pedig nem véletlenül nem írok felkérésre, csak most a téma miatt nem tudtam ellenállni, de hiába görcsöltem, nem akart eszembe jutni semmi, és aztán egy tál gulásek elfogyasztása és felbőfögése után megvilágosodtam. Dehogy hangzik jól, meg nyilván nem is igaz. Mégse becsüljük le a pozsonyi guláseket, különösen, ha knedlivel tálalják, mert azt tudtam ugyan, hogy évek óta egyre nehezebben beszélek Szabadkáról, de azt nem tudtam, hogy van nekem ez a testtartásom. Mintha víz alól dugtam volna ki a fejem, élesebben láttam, hallottam, éreztem. Ennyiben mégis varázslatos gulásek volt az a pivovarský gulá-

šek, ami nem melleleg volt olyan finom, mint amelyet Mihály Zolinál kapni Makón, a Szent Gellértben. Láttam, hallottam, éreztem, hogy nincs kedvem hozzá. Mert sok Szabadka létezik bennem szétszálazhatatlanul. Betokosodva minden öröm és fájdalom. Mert van az a szőrös gombóc itt a mellkasomban. Bagolyköpet, ez jut most eszembe róla, pedig ennek így nem sok értelme van. Mert van ez a homályos szorongás, ez a nyomasztó valami, amit, tudom már rutinból, jobb nem piszkálni. Mert nincs az a folyóirat, ami elég jól fizet, hogy turkáljak magamban, másról írni viszont úgysem tudok. Mert hát a jó gulásek is azt mondja, látod, úgyse lehet megúszni, hogy lehuppan vállal ne mondd el, neked mi minden Szabadka. Mert minden Szabadka. Mert Szabadka az, hogy a VIII. Vajdasági Rohambrigád Általános Iskola mögött fölgyújtjuk a nyárpelyhet. A magyarterem alól átfut a tűz a történelem-, majd a szerbterem alá. Hiába toporogtunk, csapkodtuk a dzsekijeinkkel, így mondjuk, a dzsekijeinkkel, nem tudjuk megállítani a tüzet. De nem várjuk meg, hogy a földrajzterem alatti dzsumbuj is lángra kapjon, elfutunk. Kerülő úton, földes utcákon futunk hazáig. Másnap ugyanezek a görbe utcákon megyünk szorongva vissza az iskolába. Szabadka az, hogy télen füstszag van az utcán és a lámpák gyenge fénykörében sárga hó szítál. Szabadka az, hogy tanítom Ámost focizni, de ez a gyerek egy egyenest nem képes a labdába rúgni. Az én fiam béna, nehéz elfogadni. Hiába gyors, hiába ér oda a labdához, átengedi, udvarias, nincs benne semmi agresszió, abba kellene hagyni ezt az egészet, de mégsem hagyjuk abba, mert jól gurul a fűvön a labda. És ez jó, nagyon jó. Szabadka az, hogy vágom a hajam a nagyollóval, a mama rozsdás nagyollójával. Nem fáj a hajam, ha vágom, a fülem sem fáj, csak ha vágom, ha vágom. Szabadka az, hogy Ácó fölbukkan a jéghideg Neretvából, kikászálódik a partra, felcaplat a lépcsőkön, odakuporodik a hid mellvédjére. Rágyújt egy puhadobozos Drinára a gyilkos magasságban, és bosnyák egykedvűséggel várja, hogy a kibic újra összeszedje a huszonöt eurót. Szabadka az, hogy a Lipában lehet a legjobb burekot enni, és én sosem eszek bureket, papolok a gyerekeimnek az asztalnál, de az anyanyelvem ironikusan cserbenhagy, az asszimilált köznyelv bedarál, belezavarodok, és már én sem tudom, mit kell enni és miért. Szabadka az, hogy Szarajevóban nem lehetsz turista, ki csorgó nyállal leltározza a borzalmak rekvizitumait. Nem tuszkolhatod tenyered a gránát ütötte résekbe, mintha a siratófal több ezer éves kövei közé rejtlenül üzenetet. Szabadka az, hogy a másnapos le-

vesek, a vitaminhiány, a szerpentinek miatt, de sokkal inkább anyám miatt, aki már megint, mint ilyenkor mindig, egy hét alatt csendesen és kevésbé csendesen, de kitartóan szétzilál mindent, én jól odavágom magam az éles napfényben a szutykos marosvásárhelyi betonhoz. Szabadka az, hogy járd be az udvar négyszögét fától fáig, naponta többször, ha hazajössz, majd megnézzük a birset, kihajtott töről, apánk felkötözte, járd be az udvar négyszögét így fától fáig, faltól falig, ha engedik, többször, mert jó, hogy van neve a fáknak, és nem kell kérdezni semmit egymástól. Szabadka az, hogy állunk a buszmegállóban. Kérdezem, Emilt, hogy Iván zongorázik-e még? Odajön hozzánk egy néger szerb fiú, akit edzésen, mi úgy mondjuk, tréning, láttam már párszor. Kérdezi, zongora? Mondom, zongora. Még sosem fejeltek le. Nem annyira durva. Meglepő, váratlan, de nem rossz. Aztán a jól ismert koreográfia. Pričaj srpski. Okej. Nema problema. Szabadka az, hogy arcomon neszezve serken a szőr, foszlanak a vonások alatta, terepszín bőröm nem kopik tovább, idegen ruhám testhez tapadna. Szabadka az, hogy másnap a pozsonyi koronázási templomban egy kisebb csoporthoz csapódom. Idős bácsi beszél lassan, sokáig el-elhallgatva. De nem elég óvatos, az egyik pap elkap egy szófoszlányt, és ráfordul, akár egy vizsla. Harmadszor ellenőrizték, mondja, és az indulattól bennem egyszer csak fellobban Szabadka. Szabadka az, hogy sült kolbászt eszünk mustárral Szegeden a Marx téren. És ott áll üresen a megállóban egy igazi trolis. Elmegyünk mellette. Egy pillanatra felugrok a lépcsőjére. Utaztam igazi magyar trolin. Szabadka az, hogy göröngyös utcákon hajtok a szélben, a messzi boltba tekerek, hogy jó sokáig tartson, a porba hullik közben zsebemből az apró, porba hullik a hétfő, a kedd meg a szerda, zizeg bennem az élet, mint a zöld legyek, megyek a boltba, csak megyek és megyek. Szabadka az, hogy anyu tekeri a Partizán kempingbiciklit. Mindkét combjára egy-egy Napoleon konyak van fixálva. Az üvegeket konyharuhába bugyolálta, nehogy megkoccanjanak, ha a vámos megütögeti a combjait a gumibottal. Nyolc hónapja nem kapott fizetést, de a konyakok árából még franciadrazsét is hozhat nekem visszafelé. Szabadka az, hogy fekszem a napon és homokba fúrom a kezem. Meleg van, izzadok, nem fáj semmi sem. Mint egy szelet kenyéren, átsüt a bőrömmön a nap. Homokba fúrom a fejem, homokba a lábam, homokba süppedek, mintha nehéz paplan alá. Mintha bunkerben, mintha sötét szobában, a homokban csak én meg én vagyok, csak hínár van, csak csigák, csak rákok és homok. Partra dobott

a tenger a nagy vihar után, csak fúrom magam, süppedek tovább és tovább. Homokfereg vagyok, bányász és vakond, a homok alatt, a homok alatt én már jó helyen vagyok. Szabadka az, hogy leszállítanak a buszról a határon. Hogy grimaszolok, ha összemérik az arcomat a fényképpel, provokálom a vámosokat. Nyegle vagyok és kihívó. Ha kérdezik, mit viszek, tételesen felsorolom: öt pár koszos zoknit, fél májkrémes szendvicset, úgyszintén mosatlan gatyákat, radírt, cezurát, csomagolópapírt, kovászos uborkát, nejlonzacskót. Hogy meg vagyok sértődve, ha csak rám néz egy egyenruhás. Szabadka az, hogy karácsonykor anyu kitepi a hal pukkantuját, én kipukkantom fatalpú klumpámmal a konyha linóleumpadlóján, apa tévét néz és nagyon szeret minket, látom magunkat az ablakban a gyertyafénynél, ma mindenki boldog, ma mindenki szomorú. Szabadka az, hogy a vakolatlan téglafal fölött húsos ág nyúlik ki az utcára, tizenhárom érett körte húzza a járda felé. Az ág kétharmadánál támaszkodik meg a mállott betonkoszorún. Egykor éles pereme bevágott, a kéreg jelzésszerűen megindult, hogy körbenője az érintkezési pontot, megcsomósodott. A koszorú alján zuzmófoltok. Hüvelykujjam körmével keresztet vések az egyik szürkés-kék érmébe. Nem lehet egyből eldönteni, eső után megindul-e még benne az élet, vagy végképp kiszáradt. Szabadka az, hogy halványkék miniszoknyában műbőr térdcsizmáid becsattogtak hozzám a rendház folyosóján, berecsegték a padlón a fekete túsarkak, a kiéhezett kollégisták között bevonultál az életembe, négy gyerek, holtág, lakáshitel. Szabadka az, hogy meghal apu. Eltűnik. A kórházban írott búcsúlevelével sokáig a fiókban marad. Ma már nem tudom, hol van. Zöld tinta. Kockás papírlapok. Hosszú, kettéhajtott kutyanyelvek. Két leélendő élet menetrendje. A pesti vasút mellett lakunk. Éjszakánként berezonál az ablak. Nappal sosem. Csak egyszer olvassa fel anyu, évekkal később. Drága kicsi fiam, szemem fénye, kicsi lányom... Tanácsok. Hétköznapi apróságok, négy-öt füzetlapba sűrítve. Vizes kézzel ne kapcsoljátok le a villanyt. Mindig a matekházat csináljátok meg először. Olvassátok végig a könyvet, amibe belekezdtetek. Ilyenek. Szabadka az, hogy nem szeretem a frissen fejt tehentejet, ökrödök a galambhústól, és a földhöz csapkodom a kiscsirkéket a tanyán, figyelem, hogyan fordul át a levegőben, tekeredik meg a test, hogyan tartják távol magukat a földtől a sérülékenyebb pontok. Szabadka az Irapuato. Hat-null. Hatévesen. Irapuato az Trianon, Mohács, Világos, Muhi. Hogy az isteni Disztl benyelt hatot. Potyát is. Már a félidőben anyu

jéghideg zuhany alá nyom. Sírás, rívás, fogak csikorgatása. Apu aztán megmutatja a kiserdőben, hogy mekkora is egy igazi focikapu. Beállít. Esélye sem volt a Disztlnek. Némi megnyugvás. De Szabadka mégiscsak leginkább az, hogy a mama ebédet főz a nyári konyhában, a tata a kertben szöszöl, parét szed, vagy a fészkerben matat. Ezt mi ekkor még úgy mondjuk, hogy supa. A galambok az udvarban csipegetik a téglák közeiből kibukkanó fűszálakat. A mama virágait odavetett drótháló védi. A pozsgásokat is virágnak hívjuk, bár nincsen virágjuk. A húsos leveleket szeretik a galambok. Hol a lugas, hol a meggyfa alatt játszunk a húgommal, múlik az idő. A tata hirtelen az udvar közepére csap, akár egy vércse. Az eresz alá zavar minket. A fejről lekapja a micisapkát, fölhajtja vele a galambokat, föl az égbe. A lustábbja után odavág a tetőre a hosszú náddal, mert megjött a vidéki. Kezdődik a hajsza, az a pontos színház, amely hosszú évek, évtizedek óta ismétlődik a kis ház udvarában szinte naponta. A galambok nemrég még lent búgtak a frissen söpört téglákon, most mind a szívesek, örvösök, csuklósok, tükrösök, kíkek mind a húszan, harmincan, negyvenen a magasban keringenek nyolcasokat írva. A tető fölött metszik saját röppályájukat. Akár centrifugában a bolyhos zoknik, súrlódnak, összeverődnek. Idelentről tükröcserepek hullámszáma, amikor megcsillan a szárnyakon a fény. A vidéki először csak egy pötty a derült égen, később folt, valami madár, végül galambbá lesz, ahogy közelít a keringőkhöz. De a tata már messzi pötty korában tudja, hogy az a vidéki, mert ő parézás, matatás közben is sűrűn fölpillant, hogy mikor jön meg végre. A vidéki mindig éhes és magányos, ki tudja, mióta bolyong már messzi szöszként a vidéken. A vidéki is szeretne nyolcasokat róni a tető fölött, ezért zavarta hozzá föl a galambokat a tata. Mikor végre bekeveredik a többi közé, a tata napsárga kölest szór a tetőre. A csapat egyből alábukik, az eresz alól hallani ereszkedőben a tollak suhogását. Kevés napsárga kölest szór a tetőre, sok napsárga kölest szór a slógba. A slóg az a drótketrec a tetőn, ahova a köles becsalja az éhes vidékit, és akkor a tata gyorsan kirántja a slóg pöckét egy dróttal. Mikor a vidékire rácsapódik a háló, akkor az már nem vidéki többé. Ha szép szabályos szíves, örvös, csuklós, tükrös vagy kík, akkor galamb lesz belőle, tető fölött keringő. Ha nem szép szabályos, akkor eladó lesz vagy cserél-nivaló. Ha csak vadóc, leves a nyári konyhában. A tata a legöregebb galambász a városban, nincs, aki emlékezzen rá, mikor volt ő a legfiatalabb. Néha emberek jönnek hozzá, úgy mondja, galambpicérek. Kézbe

veszik a galambot, szétterítik a szárnyát, akár egy pakli kártyát. Megszámolják a csíkokat. Az a jó, ha sok csík van benne, fekete a fehér tollak között, vagy színes. A lusta galamb nem jó, nem száll fel a vidékihez, sokat kell csapkodni a náddal. A szertelen se, az messzire száll, nem kering, vagy túl sokáig bírja a levegőben. Az fönymarad örökre, nem szédül le a napsárga kölesre, nem hoz le vidékit magával. A tata csak szabadkai keringőket tart ezért. Postásokat sosem, mert azok sem keringenek, csak messzire szállnak, azokkal sem lehet vidékit fogni. Mert a vidéki az idegen, az jöttment, azt ide kell csalni, azt meg kell fogni. Az a miénk lehet. Ha szép és szabályos, megtartjuk. Ha vadóc, mehet a levesbe.

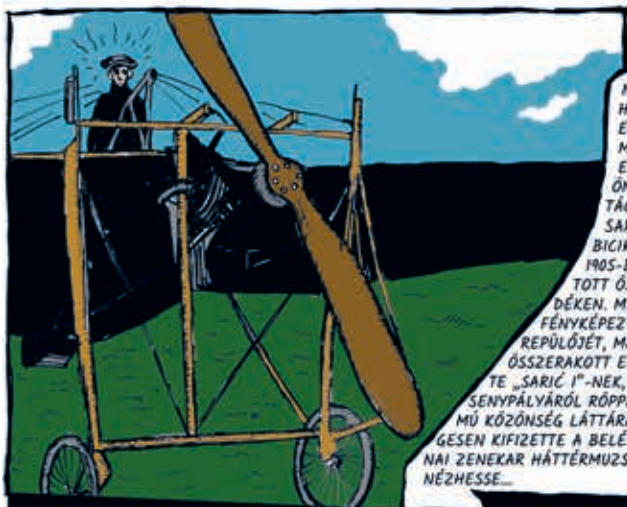
AMIKOR AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN SZABADKA A SZERB-HORVÁT-SZLOVÉN KIRÁLYSÁGHOZ KERÜLT, AZ ÚJ ÁLLAMALAKULAT EGYIK LEGNAGYOBB VÁROSA LETT. SZABADKA ARRÓL IS HÍRES, HOGY ITT MEGŐRZÖDTEK A MAGYAR SZECESSZIÓ ÉPÜLETEI, A STÍLUSIRÁNYZAT A HAGYOMÁNYOS MAGYAR ÉPÍTÉSZET ELEMEIT HASZNÁLTA FEL. A VÁROS MAGYARORSZÁGHOZ TARTOZOTT A HABSBERG MONARCHIA IDEJÉN. NOHA ILYEN ÉPÜLETEKBŐL KEVESEBB VOLT AZ ÉPÍTÉSZETI FŐSODRBAN, A JÁTÉKOS FORMÁKNAK KÖSZÖNHETŐEN A MAGYAR SZECESSZIÓ MA IS IZGALMASNAK ÉS MÁSNAK HAT.

BÁR A MAGYAR SZECESSZIÓHOZ KÉPEST EGYSZERŰBB A KIVITELEZÉSE, AMIKOR MEGLÁTOGATTAM, A ZSIDÓ HITKÖZSÉG ÉPÜLETE TELJESEN LENYŰGÖZÖTT, NAPOKIG AZ ÉPÜLET HATÁSÁRÓL GONDOLKODTAM...

SZABADKA ÉVSZÁZADOKON
 ÁT A KÜLÖNBÖZŐ KULTÚ-
 RÁK METSZÉSPONTJA VOLT;
 EMIATT IS SAJNÁLATOS,
 HOGY A II. VILÁGHÁBORÚ
 ALATTI MAGYAR MEGSZÁLL-
 LÁSKOR A ZSIDÓ LAKOSSÁG
 NAGY HÁNYADA ELPUZS-
 TULT. A HÚSZAS ÉVEKBELI
 ZSIDÓ BIRKÓZÓKLUB FOTÓ-
 JÁT SZEMLÉLVE, EGY
 MELLÉKES, ÁM A KÖZÖS-
 SÉG ÉLETE SZEMPONTJÁ-
 BÓL JELENTŐS HAGYATÉK,
 BELEGONDOLTAM ABBA AZ
 UNIVERZUMBÁ, AMELY E-
 ZEKKEL AZ EMBEREKkel
 ELHAMVADT...

NEHEZEN KÉPZELHETŐ EL,
 HOGY LÉTEZIK VALAMI, AMI
 ERŐTLEJEBBEN KÉPES
 MEGHATÁROZNI A FURCSA
 EMBEREK KÖRNYEZETÉT, AZ
 ÖNÁLLÓ EGÝENEKET, AKIK KI-
 TÁGÍTJÁK A HATÁROKAT. IVAN
 SARIČ MÁR A 19. SZÁZADBAN
 BICIKLIZÉSSSEL FOGLALKOZOTT,
 1905-BEN PEDIG ELSŐNEK ÁLLÍ-
 TOTT ÖSSZE EGY AUTÓT EZEN A VI-
 DÉKEN. MIUTÁN PEDIG TITOKBAN LE-
 FÉNYKÉPEZTE A FRANCIA LOUIS BLÉRIOT
 REPULÓJÉT, MÁR A KÖVETKEZŐ ÉVBEN
 ÖSSZERAKOTT EGY „MONOPLÁNT”, ELNEVEZ-
 TE „SARIČ I”-NEK, ÉS A SZABADKAI LÖVER-
 SENYPÁLYÁRÓL RÖPPENT FEL VELE A NAGYSZÁ-
 MÚ KÖZÖNSÉG LÁTTÁRA. A KÖZÖNSÉG TISZTESSÉ-
 GESEN KIFIZETTE A BELÉPŐJEGYEKET, HOGY A KATO-
 NAI ZENEKAR HÁTTÉRMUZSIKÁJÁVAL MINDEZT VÉGIG-
 NÉZHESSE...

MIRŐL JEGYEZTÉK MEG A JUGOSZLÁVOK SZABADKÁT? TÖBBEK KÖZÖTT
 TALÁN A NEGRO CUKORKA OTTHONÁRÓL IS, ARRÓL A KEDVENC ÉDES-
 SÉGRŐL, AMELYNEK CSOMAGOLÁSÁN A KÉMÉNYSEPRÓ RAJZA VOLT. A
 HÁBORÚ UTÁNI IDŐSZAKBAN A GYUFÁSDOBOZON ÚGY REKLÁMOZTÁK
 A NEGRŐT, HOGY A DOHÁNYZÁS UTÁN KIVÁLÓ TOROKFERTŐTLENÍTŐ...

MI HASZNA VAN EGY KÖZÖSSÉGNEK ABBÓL, HA KÉPES FELDOLGOZNI A MÚLTJÁT? TALÁN ANNYI, HOGY BELÁTHATJA, AMI MA MAGÁTÓL ÉRTETŐDŐ, AZ VALÓBAN A KÜLÖNFÉLE KULTÚRÁK ÉS SZOKÁSOK EREDMÉNYE SZABADKA, HAJDÚJÁRÁS ÉS HORGOS KÖRNYÉKÉRŐL. A RÉGIÓ MÚLTJÁNAK FELDOLGOZÁSÁT EGY ESEMÉNY INDÍTOTTA BE, EGY VÉLETLEN LELET 1870-BEN, AMIKOR EGY PÁSZTOR MEGPILLANTOTTA A HOMOKBUCKÁBÓL KIKANDIKÁLÓ EMBERI ÉS LÓKOPONYÁT. KIDERÜLT, HOGY EGY HUN HARCOS SÍRJÁRÓL VAN SZÓ, SZÁMOS KELLÉKKEL... EZ BIZONYÍTJA, HOGY E TERÜLET EGYKOR OLYAN NÉPEK OTTHONA IS VOLT, AKIK MÁSMILYENEK AZ „EURÓPAIKHOZ” KÉPEST...

A KULTÚRÁK METSZÉSPONTJÁNAK A HELYE NEVEZETES SZEMÉLYISÉGEKET VONZOTT MAGÁHOZ, SZABADKA PEDIG AZ ÖNMAGA ÁLTAL KIKIÁLTOZOTT CSÁSZÁRSÁG KÖZPONTJA IS VOLT... A VÁROSKÖZPONTBAN TALÁLHATÓ NENAD JOVAN SZOBRA, A SZERB KALANDOR 1526-1527-BEN NEVEZTE KI SZABADKÁT SZÉKHELYÉNEK. EZ A MOHÁCSI CSATA TÖRÖK GYŐZELME UTÁN TÖRTÉNT, AMIKOR MAGYARORSZÁG TÖBBÉ NEM VOLT FÜGGETLEN ÁLLAM. EBBEN AZ INTERREGNUMBAN NENAD JOVAN RÖVID IDEIG A VAJDASÁGI SZERBEK VEZÉRE LEHETETT, AKIKNEK SIKERÜLT KISZORÍTANIUK A TÖRÖKÖKET A TERÜLETÜKRŐL. EGYESEK ÚGY VÉLTÉK, AZ ÚJ VEZÉR ROMLÁST HOZ, MERT A SZÖRNYETEG ÉVÉBEN, BIZÁNCI SZÁMÍTÁS SZERINT 7000-BEN SZÜLETETT (1492). MÁSKOZ VISZONT ISTEN KIVÁLASZTOTTJÁNAK TARTOTÁK, MIVEL ÚJZVASTAGSÁGÚ FOLT HÚZÓDOTT A JOBB HALÁNTÉKTŐL EGÉSZEN A JOBB TALPÁIG...

MA SZABADKÁN 24 NEMZETISÉG ÉL, LEGNÉPESEBBEK A MAGYAROK, A SZERBEK, A BUNYEVÁCOK ÉS A HORVÁTOK. A SZABADKAI ÉS A KÖRNYÉKI BUNYEVÁCOK MINDMÁIGMEGŐRIZTÉK A „KIRÁLYNŐK”-NEK NEVEZETT SZOKÁSUKAT, AMELY A XIX. SZÁZADIG EGÉSZ SZERBIÁBAN, A VAJDASÁGBAN, HORVÁTORSZÁG EGY RÉSZÉBEN ÉS MAGYARORSZÁG TERÜLETEIN ELTERJEDT, OTT, AHOLE NÉP ÉLT. A „KIRÁLYNŐK” A KERESZTÉNYSÉG ELŐTTI KORBÓL SZÁRMAZIK, KERESZTÉNY VÁLTOZATÁBAN A PÜNKÖSDI ÜNNEPSÉGHEZ KÖTŐDÖTT, MA PEDIG A SZÓRAKOZÁS EGY FORMÁJA. A MEZÍTÁBAS „KIRÁLYNŐK” KÖRMENETE 8 LÁNYBÓL, EGY FIUBÓL („PÁSZTOR”) ÉS EGY IDŐSEBB NŐBŐL („ANYA”) ÁLL, AKI IRÁNYÍTJA A FELLEPÉSÜKET. HAZDAN A „KIRÁLYNŐK” SZABLYÁVAL VAGY KARDDAL A KEZÜKBEN TÁNCOLTAK ÉS ÉNEKELTEK (KÉSSŐBB A KELLÉKEKET EGYSZERŰ KENDŐRE CSERÉLTÉK). A HÁBORÚ ELŐTTI IDŐBEN A „KIRÁLYNŐK” AZ AVILAI SZENT TERÉZ-SZÉKESEGYHÁZBAN SZEREPELTEK A PÜNKÖSDI MISÉN, MIKÖZBEN A „KORONÁJUKAT” A BEJÁRAT ELŐTT HAGYTÁK. UTÁNA A SZABADKAI VÁROSHÁZA FELÉ INDULTAK, KÖRBEJÁRVA AZOKAT A NEGYEDEKET, AHOL ÉLTEK, NAPSZÁLLTÁIG ÉNEKELGETVE.

A HARMINCAS ÉVEK FELJEGYZÉSEI ALAPJÁN TÖBB „KIRÁLYNŐK” CSOPORT IS VOLT SZABADKA KÜLÖNBŐZŐ RÉSZÉIN, VIGYÁZNIUK KELLT, NEHOGY KERESZTÉZŐDJENEK AZ ÚTJAIK. AZÉRT ÉNEKELTEK, HOGY JELEZÉK A TÖBBI „KIRÁLYNŐ”-NEK, ÁLLJANAK FÉLRE AZ ÚTBÓL, MÁSKÜLÖNBEN „TÉRDIG GÁZOLNAK MAJD A VÉRBEN”. RÉGEBBEN A KÉT LÁNYCSOPORT TALÁLKOZÁSA GYAKRAN VEREKEDÉSSÉ FAJULT...

AZ AVANTGÁRD BOSCH+BOSCH CSOPORT NEM HIVATALOS ELŐJÁRÓJA SLAVKO MATKOVIĆ VOLT (1948-1994), AKI IGEN KÖRÁN FOGLALKOZOTT KONCEPTUÁLIS MŰVÉSZETTEL EURÓPA É RÉGIÓJÁBAN. A PRÓZAI FELJEGYZÉSEI MELLETT KOLLÁZZSAL MINT VIZUÁLIS KÖLTÉSZETI FORMÁVAL FOGLALKOZOTT, ÁM OLYAN ABSZURD AKCIÓKKAL IS, MINT AZ ÁRAM- ÉS TELEFONSZÁMLA MŰALKOTÁSSÁ ALAKÍTÁSA, EGÉSZEN A TÓBA ÖNTÖTT JOGHURTIG, ILLETVE AZ ARC CELLUSZAL VALÓ KÖRBETEKERESÉIG...

MATKOVIĆ AZ ELSŐK KÖZÉ TARTOZOTT JUGOSZLÁVIÁBAN, AKI A MŰVÉSZETI EXPERIMENTUMAIT NEM A KOMMERSZ, HANEM A SZERZŐI KÉPREGÉNY FELÉ IRÁNYÍTOTTA. JUGOSZLÁVIÁBAN MAGNUS ÉS BUNKER ALAN FORD NEVŰ KÉPREGÉNYE KULTIKUS STÁTUSZT ÉRT EL, MEGHALADTA A SOROZAT NÉPSZERŰSÉGÉT OLASZORSZÁGHÓZ KÉPEST IS, AHÓL LÉTREJÖTT. MIUTÁN MAGA IS EGYFAJTA KIVÜLLÁLLÓNAK BIZONYULT, MATKOVIĆ KÖNNYEN AZONOSULT AZ INKOMPETENS, NAIV, ÉS - ELSŐSORBAN - SZEGÉNY TITKOS ÜGYNÖKÖKKEL, ÚGYHOGY ALAN FORDBAN TALÁLTA MEG A SAJÁT ALTEREGŐJÁT, AZT KÉPZELVE, HOGY Ő IS PUSZTÁN EGY SZABADKAI LAKOS...

MINDEN VÁROSNAK MEGVAN A MAGA TÖRTÉNETE, AMELY OLYAN ÖSSZETETT ÉS KISZÁMÍTHATATLAN, MINT AZ EMBERI TERMÉSZET, ILLETVE A TÖRTÉNELMI KÖRÜLMÉNYEK... SZERETTEM VISSZAJÁRNI SZABADKÁRA, HOGY TOVÁBB KUTAKODJAM BENNE...

A HÁBORÚ UTÁNI PERIÓDUS A SZÉTDÜLT JUGOSZLÁVIÁBAN NEM VOLT EGYSZERŰ. AMIKOR MA MEGNÉZZÜK AZ ÖTVENES ÉVEKBEN KÉSZÜLT REKLÁMOKAT, MÓGORVASÁGOT, UGYANAKKOR REMÉNYT IS LÁTUNK... A SZÁZADFORDULÓN FEJLŐDÉSNEK INDULT VÁROS HATÁR MENTI TELEPÜLÉSSÉ LETT JUGOSZLÁVIÁBAN, NAGY LEHETŐSÉGEKKEL, MÉGIS TÁVOL A JELENTŐS KÖZPONTOKTÓL. A MAGYAR-SZERB MŰVÉSZ, SZOMBATHY BÁLINT AZT ÍRTA A BESZÜKÜLT VÁROSRÓL, HOGY: „ÉSZAKON SZABADKA A HOMOKPUSZTÁKKAL HATÁROS, DÉLEN A SZÁNTÓFÖLDEKRE NYIT, AMI AZT JELENTI, HOGY A TELEPÜLÉS EGYFAJTÁ TERMÉSZETES HATÁRVONALON HELYEZKEDIK EL. NINCSENEK HEGYEK, NINCSENEK DOMBOK, NINCSENEK FOLYÓI – EZ A KÖRÜLMÉNY CSAK FELERŐSÍTI A MOZDULATLAN SÁG ÉRZETÉT...”

Export- BAČKAPRODUKT -Import

SUBOTICA

Tel.: 10-30, 12-40, 15-00, 20-50. • Telegraf: BAČKAPRODUKT, Subotica

MÉGIS EGY TELJESEN HÉTKÖZNAPI CUKRÁSZDÁBAN („TRIGLAV”) A SZERÉNY LEHETŐSÉGEK VÁROSÁBAN 1969-BEN LÉTREJÖTT A BOSCH+BOSCH MŰVÉSZETI CSOPORT, AMELYNEK MUNKÁSÁGA VILÁGSZÍNVALÓ VOLT A MAGA KORÁBAN; ÉPPEEN SZOMBATHY BÁLINT VOLT AZ EGYIK ALAPÍTÓ.

Lina Užukauskaitė

LITVÁN MÚLTFELDOLGOZÁS

Vita Marius Ivaškevičius Žali című regénye körül

2018. december 6-án, amikor Marius Ivaškevičius (szül. 1973, Molėtai), az egyik legjelentősebb kortárs litván szerző, drámaíró, rendező és újságíró – bátor belépőjéért az irodalom és színház világába – megkapta a Litván Nemzeti Művészet és Kultúra-díjat, intenzív és rendkívül problematikus nyilvános vita robbant ki. Ez mindenekelőtt a 2002-ben megjelenő, *Žalī*¹ [A zöldek] című regényét érintette, amely az „oroszkok” (7) és a szovjet megszállás elleni szabadságharcról, valamint az 1944-től 1953-ig tartó litvániai partizánháborúról szól.

A kortárs litván irodalom az utóbbi időben egyre inkább előtérbe állítja a műltfeldolgozást. Az Egyesült Államokban élő szerző, Rūta Šepetytys 2011-ben jelentette meg *Tarp pilkų debesų* [Szőrke felhők között] című regényét, mely az 1941-ben lezajlott szibériai deportálásokat vitte színre. A regényt Marius Markevičius filmesítette meg 2018-ban. Teodoras Četrauskas *Tarsi gyventa* ([Mintha élne] 2004) és Antanas Šileika *Pogrindis* ([Illegalitás] 2012) című regényeiben – mint Marius Ivaškevičius itt tárgyalt szövegében is – a partizánháború vált témává. Alvydas Šlepikas *Mano vardas – Marytė* [A nevem mártír] című 2012-es kötetében az úgynevezett „farkaskölykökről” írt, akik a második világháború után Kelet-Poroszországból Litvániába kellett menekülniük. Mindegyik itt megnevezett szerző alapvetően a tényadatokból indult ki fikciós szövege megírásakor.² Szintén sok vitát váltott ki Sigitas Parulskis *Tamsa ir partneriai* ([A sötétség és partnere] 2012) című regénye, mely a holokausztot tematizálta. Emellett Markas Zingeris *As sedėjau Stalinui ant kelių* ([Sztálin ölében ültem] 2017) és Herkus

- 1 MARIUS IVAŠKEVIČIUS, *Žalī*. Romanas, Tyto alba, Vilnius, 2018. Az első kiadás 2002-ben jelent meg.
- 2 Vö. Aurelija MYKOLAITYTĖ, *Sovietmečio atminties perkūrimas šiuolaikinėje kultūroje* [A szovjet múlt emlékezetének újraalkotása a kortárs kultúrában], *Lituanistica* 62. (2016/3.) 187–193.

Kunčius *Geležinė Stalino pirštinė* ([Sztálin vaskesztyűje] 2019) című regényei – mint a címek is mutatják – a szovjet időket mutatták be.

Marius Ivaškevičius 1996-ban prózaíróként debütált, majd 1998-ban drámával jelentkezett. Központi témái, akkori és legutóbbi műveiben is, Litvánia történelme és a nemzeti mítoszok, amelyeket átír, új módon interpretál, teszi mindezt egy megújult, reflektált művészi nyelven és kifejezésmóddal. Mindemellett a litván identitás még soha nem látott, felindító képei formálódnak műveiben. Ily módon elevenedik meg legújabb, *Išvarymas* [Elűzetés] című, 2012-ben könyvformában is megjelenő drámájában – amelyet a neves rendező, Oskaras Koršunovas 2011-ben állított színpadra – az éppen akkor zajló litván emigráció fájdalmas témája. Ivaškevičius művészetének azonban nemcsak a „polemikus gondolatok” és az „innovatív kifejezésmód” a kiemelkedő ismertetőjegyei, hanem „átlagtól eltérő szociális magatartása”³ is ezek közé sorolható. Ivaškevičius közreműködésével 2016-ban szülővárosában, Molétaiban a meggyilkolt zsidók tiszteletére felvonulást és megemlékezést tartottak, amelyről a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*⁴ tudósított. 2017-ben, Kaunasban a Sugihara Foundation – Diplomats for Life elnevezésű alapítvány a szerzőt a *Person of Tolerance* díjával tüntette ki elkötelezettségéért.

A *Žali* című regény a litván partizánháborúról szól, amely világszerte kevésbé ismert.⁵ A szovjet megszállás ideje alatt megkísérelték kioltani a háborús emlékezetet, a háború tabutémának számított. A litván történész, Aurimas Švedas szerint ez a regény eszköz arra, hogy a történelmi témák a nyilvános térben is megjelenjenek. Ivaškevičius alkotása Litvánia történelmi regényei közé sorolható, amelyek traumatikus, bonyolult és vitás érzelmeket megidéző történelmi és emlékezeti témákkal foglalkoznak. Ezek tematizálása szükséges egy fennálló társadalom történelmi és kulturális emlékezetének formálásához. A művek az említett témákat újraértelmezik, illetve alakítják az ezekkel szembeni társadalmi hozzáállást.⁶

3 Jūratė SPRINDYTĖ, *Prozos būsenos 1988–2005. Naujosios literatūros studijos* [Prózaállapotok 1988–2005. Tanulmányok a legújabb irodalomból], Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 2006, 198.

4 Gerhard GNAUCK, *Gedenken in Litauen*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 2016. 08. 29., <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/litauen-gedenkt-eines-massakers-an-juden-14409900.html>.

5 Vö. Nerijus BRAZAUSKAS idézi itt Mindaugas POCIUST (2006). Nerijus BRAZAUSKAS, *Lietuvos partizanai šiuolaikiniame lietuvių romane: kolektyvinė atmintis ir istorijos interpretacija* [Litván partizánok a kortárs litván regényben: kollektív emlékezet és a történelem értelmezése], *Žmogus ir žodis* 17. (2015/2.), 59.

6 Vö. Aurimas ŠVEDAS, *Kodėl rašytojų kurlami pasakojimai apie istoriją yra reikalingi praeities*

A regény cselekménye 1950 augusztusában játszódik. A történetet a litván partizánvezér, Jonas Žemaitis meséli el, az ő elbeszélése tizenöt, római számmal jelölt fejezetre tagolódik.

A regény szövegének további részeit két orosz katona, Vasilij Siničyn és Afanasij Dushanskij („kommunisták”, 365) kihallgatása képezi, illetve kiegészülnek Marja Golubkova leveleivel, valamint egy Lebedev alezredesnek írt levéllel. A bevezetés és az epilógus, amely Jonas Žemaitis kihallgatását foglalja magában, keretbe zárja a regényt. Az említett szövegfajták mindegyike, az eltérő nyomtatott írásmódnak köszönhetően, jól elkülönül egymástól.

A regény egészéből hiányoznak az explicit historikus utalások, az alkotás nem reflektál a történelemre, Ivaškevičius csupán történeti adatokat használ és történelmi kontextusra hivatkozik.⁷ Ennek tükrében szerepelteti Jonas Žemaitis (1909–1953) történelmi figuráját, aki a litván történeti hagyományból nemzeti hősként emelkedik ki. A könyvben fellelhető egy, a partizándalokra emlékeztető szövegrész: azért, hogy a partizánok énekelhessenek, kint szünet nélkül tombolnia kell a viharoknak, csak így üvölthetnek ők bátran rejtekhelyükön (15).

A litván történelem hosszabban csupán a bevezetésben jelenik meg, ám ott is csak implicit módon. „A meggyőződésükért harcoltak, hogy szabadnak kell lenniük, a másik fél meggyőződése ellen.”, „A saját állam utáni vágy nyomasztó elképzelése uralta őket. A két világháború közötti húsz évet és a második háborút türelmesen kiállva csalódottak voltak, hogy a harc befejeztével nem kapták vissza az államukat” (5).

A partizánháború sajátosságát Ivaškevičius a bevezetésben a „vertikális háború” mint a „földalatti harc” fogalmával magyarázza, és elkülöníti a „horizontális háborútól” (6). „Ebben a háborúban [...] az emberek a zöldért küzdenek. Ez erdeink színe. A legtöbben a vörös ellen harcolnak – az ellenségeink vérének színe” (5).

Ahhoz, hogy a partizánháborút és a Jonas Žemaitis életét érintő historikus összefüggéseket értelmezni tudjuk a regényben, rendelkezniünk kell konkrét történelmi ismeretekkel. A nyugati olvasó például, aki keveset tud az említett litvániai szabadságharcról, egészen más-hogy olvasná és értelmezné a könyvet.

Másfelől a regény szerzője a történelmi utalásokat a felismerhetetlenségig megváltoztatja. Ivaškevičius posztmodern regényt ír, amelyben

tyrinėtojams? [Miért szükségesek az írók által létrehozott történelemről szóló történetek a múlt kutatásában?], *Colloquia* 41. (2019), 22.

7 BRAZAUSKAS, *I. m.*, 71.

lemond a jól követhető elbeszélői szárlól, innovatív módon bánik a történelmi anyaggal, megkérdőjelezi a nagy elbeszéléseket és ironizál. Ez az oka annak, hogy a 2002-ben megjelenő regényt kezdetben negatívan fogadták és vita robbant ki körülötte. Mind a szerzőt, mind a művet a történelmi igazság elferdítésének és provokációnak a vádjával illették, pusztán a szociotörténeti háttér került előtérbe, anélkül, hogy a szöveg művészi értékére figyeltek volna.

2018 és 2019 között a korábbi politikai foglyok és száműzöttek szövetsége a regényben olvasható szabadságharc résztvevőiről szóló kijelentések miatt vizsgálati eljárást akart indítani, és meg akarták fosztani a szerzőt az odaítélt nemzeti díjtól.

Vádként érte a szerzőt a litván köztársaságra és a litván népre, illetve a halottak emlékének megsértésére irányuló nemzetközi, szovjet és nemzetiszocialista büntettek megtagadása, illetve ártalmatlan színben való feltüntetése.⁸ Mivel a litvániai nemzeti színház, továbbá a litván írószövetség állást foglalt ezekkel a demokráciát veszélyeztető szemrehányásokkal szemben, a regény tartalmára vonatkozó eljárást nem indították el.

Ivaškevičius már 1999-ben nyilatkozott munkamódszeréről és a litván történelemmel való bánásmódjáról, amellyel a fent nevezett konfliktust kiváltó minden legitim okot semmissé tesz: „A történelem a prózámban olyan valami, ami a teljes tudatlansággal szemben a történelmi személyekkel, eseményekkel való szabad bánásmód és a valós történeti ismeretek között áll.”⁹

Ezért beszél Ivaškevičius egy későbbi interjúban Liudvikas Jakimavičius íróval a litván irodalom megújításának szükségességéről és hivatkozik két nemzetközi íróra: „Itt az idő a litván prózairodalom hagyományát megváltoztatni, a határokat átlépni és új tradíciót létrehozni. Márquez és Cortázar sincsenek egyedül írásművészetüket tekintve.”¹⁰ A szerző fellázad a lezárt igazság ellen, mint ahogyan az idealizált patriotizmussal és a magasztos hangokkal szemben is, amelyek a hazaszeretetet hivatottak reprezentálni.

8 *Litauen: Strafverfolgung wegen „Beleidigung des historischen Erbes“ abgelehnt.* Human Rights Monitoring Institute, Berlin, 2019. április 15., <https://www.liberties.eu/de/news/litauen-beleidigung-historischen-erbes-muss-nicht-verfolgt-werden/17326>.

9 *„Laikotarpis visados jungia“:* Marių Ivaškevičių kalbina Liudvikas Jakimavičius [„Az idő tere mindig összeköt“]. Liudvikas Jakimavičius interjúja Marius Ivaškevičius[sal], *7 meno dienos*, 1999/3.

10 Marius Ivaškevičius interjúja Liudvikas Jakimavičius[sal], <http://www.xn--altiniai-4wb.info/index/details/1513>.

A *Žali* a zűrzavar egy központi tekintethő magyarázatával indul, amellyel a szerző egyidejűleg a saját művészi elvére is utal: „Mindig, amikor az ember elkezd valamit, minden összekuszálódik” (5). A regény vége, amely kérdő mondatral zárul, egy másik művészi koncepciót mutat. Az alkotás több kérdést vet fel, mint amennyire válaszol. Éppen ezért az olvasó is sok kérdéssel és szüntelenül ámulatba ejtő dolgokkal konfrontálódik: Hogyan tud kiigazodni az olvasó a kusza szerkezetben? Ki kicsoda a regényben? Hogyan lehet a széttöredezett, gyakran nem egymásra épülő dialógusokat követni?

Ivaškevičius egy nyitott műalkotást hozott létre, amelynek lényegét az összekuszálás és -keverés stratégiái, a disszonanciák és az ismétlések adják, amelyekben az ironia a komolysággal, a komikum a tragikummal, a történelem a fikcióval, a jó a rosszal, a múlt a jövővel, az emlékezés a felejtéssel vegyül.

A szövegben különféle identitások, „egy megkettőzött világ” (228) rajzolódik ki: kiderül, hogy a központi alaknak, Jonas Žemaitisnak van egy alteregója, aki nagyobb, mint ő, egy heget visel a jobb füle mögött (30), és akivel 1938 januárjában ismerkednek meg (uo.)

Már a cím is (*Žali*) a jelentések sokféleségéről tanúskodik: a žali szó a litván nyelvben többek között a természetnek (5) és az ősembernek, a litván zászló zöldjének, az erdőben harcoló partizánoknak és zöld egyenruhájuknak, illetve a zöld festékszínnek (171) feleltethető meg. A litván nyelvhasználatban azonban ez a kifejezés a tapasztalatlan, naiv és éretlen embereket is jelenti (34).

A háború szó is több módon értelmezhető Ivaškevičius művében: utal egyrészt a valós partizánháborúra (6–8, 274), a nő (a várandós Elena) hasában zajló háborúra (278), a háborúra a gondolatokban (116), a háborúra mint játékra (117), illetve az olyan fogalmakra, mint a „jó háború” (171), az „én háborúm” (281), illetve a „második háborúm” (312).

A regényben ábrázolt partizánok nem hősiessé figurák, hanem emberek, akik félelmet és fájdalmat éreznek, szeretnek, magukon viselik az áruháború nyomait, szegényes nyelvi kifejezőkészséggel élnek, akik a bunkerben a szorongástól és a háború értelmetlenségétől szenvednek (7). Ivaškevičius nem a hősi pártosról ír, hanem általános emberi kérdésekről és arról, hogy a háborúk elsősorban a személyes történetekkel kezdődnek, amelyek végezetül a nagy háborúhoz vezetnek. Példaként említhető itt a párizsi konstelláció Jonas Žemaitis, Natalie, Lebedev és Monsieur Lehrer között.

További, a regénnyel kapcsolatban releváns kérdések (Mi a valódi? Mi az igazság?) merülnek fel, amelyek az autentikus és a másodrendű háborús tapasztalatokra, valamint a hiteles emlékezetre és a másodlagos elbeszélésre irányulnak.

Ivaškevičius első regénykiadásának negyedik oldalán arról szól, hogy nem egyszerű a háborúról írni, ha az ember a lövéseket nem csak a lögyakorlatokról ismeri. Nem utolsósorban Ivaškevičius a történelem „irodalmiságáról”¹¹ kérdez, mivel a történelem, éppen úgy, mint az irodalom, konstrukció.

Fordította Goda Regina

11 Jonathan CULLER, *The Literary in Theory = What's left of Theory. New Works on the Politics of Literary Theory*, szerk. Judith BUTLER – John GUILLORY – Kendall THOMAS, Routledge, New York – London, 2000, 273–293.

Brutovszky Gabriella

TRANSZKULTURÁLIS SOKFÉLESÉG ZEHRA ÇIRAK KÖLTÉSZETÉBEN

Az 1950-es és 60-as években jelentkező migrációs folyamattal kulturális változás indult el Németországban. Ez nemcsak a németországi kultúra alakulását befolyásolta, hanem a bevándorlók saját kultúráját is. Németországban nem létezik monokultúra és nemzeti-homogén egységes kultúra sem. Ha a vallási területekre gondolunk, hasonlóan tapasztalhatunk, a német népesség ebben is erősen differenciált. Az vitathatatlan, hogy Németország multikulturális. De az is bizonyos, hogy a létező kultúrák nemcsak egyszerűen egymás mellett élnek, hanem észlelik egymást, reagálnak egymásra, párbeszédet folytatnak, s gyakran tudatosan vagy éppen észrevétlenül egymásból táplálkoznak.

Jelen tanulmányban a német–török posztmigráns irodalom kontextusbeli sajátosságaival foglalkozom, hangsúlyt fektetve a transznacionális írásmód tetten érhetőségére a másodgenerációs migráns írók szövegvilágában, s ennek keretében vizsgálom a transzkulturális hibriditás jelenségét Zehra Çirak költészetében. A transzkulturális fogalom ellentétben áll az interkulturális és a multikulturális fogalmakkal, és azt feltételezi, hogy a kultúrák nem homogének, nem különíthetők el jól egymástól.

Török származású írók, költők Németországban

Az 1960-as évektől, az első bevándorlási hullám óta korántsem egyértelmű, hogy milyen a megítélése a bevándorlásnak mint kulturális folyamatnak, hiszen a szabályozás, az ellenőrzés és az integrálási kísérletek is jellemezték az időszakot, mielőtt megszületett volna a külföldiekről szóló törvény,¹ majd pedig később a 2000-es évekbeli törvényt módosítás.²

A nyilvánosság előtt is látható viták pedig a bevándorlás megítélését is alakították. Ebben a környezetben jelentős életművek születtek, melyek rendszerint tematizálják a kulturális folyamatok egyéni, identitást meghatározó kérdéseit.

1 *Essay: Migrationsgeschichte in Deutschland*, Dokumentationszentrum und Museum über die Migration in Deutschland, <https://www.domid.org/angebot/aufsaetze/essay-migrationsgeschichte-in-deutschland/>.

2 Lásd bővebben: *Uo.*

A kisebbségi irodalom fogalmi meghatározása német kontextusban sem egyszerű, számtalan variációval találkozhatunk: „Ausländerliteratur” (külföldi irodalom), „Gastarbeiter und- Betroffenenliteratur” (vendégmunkás-irodalom és érintett-irodalom), később a „Minderheitenliteratur” (kisebbségi irodalom), „Literatur der Fremde” (az idegenség irodalma), „Interkulturelle Literatur” (interkulturális irodalom) vagy a „Migranten oder Migrationsliteratur” (migránsok irodalma, migráns-irodalom).

Yüksel Pazarkaya első generációs török származású németországi író egy 2008-as vitában³ egy igencsak meghökkentő, ámde releváns kijelentéssel hívta fel magára az emberek figyelmét: „Van-e migráns-irodalom Németországban? Szerintem a migránsirodalom, a vendégmunkás-irodalom, a külföldi irodalom mind diszkriminatív jelleggel bírnak.”⁴ Természetesen a vita máig sem zárult le. Sőt további fogalmak kerültek színre, így a *transzkulturális irodalom* is.

A török transzkulturális irodalom kialakulásában és fejlődésében két meghatározó alakot kell megemlítenünk: a török származású Yüksel Pazarkayát és az Ararat Kiadó megalapítóját, Ahmed Doğan-t.⁵ Az Anadil irodalmi folyóirat (török folyóirat német oldalakkal), amely a 80-as években jelent meg Yüksel Pazarkayanak köszönhetően, a török migránsirodalom megalapozójának tekinthető. Meghatározó továbbá az is, hogy számos török származású szerző lett az idők során Adelbert von Chamisso- és Ingeborg Bachmann-díjas.⁶

A török származású írók Németországban a vendégmunkás-bevándorlási időszakról máig három generációba sorolják magukat, a kategóriák viszont nem egyértelműen behatárolhatóak, mivel általában a második és a harmadik generációhoz tartozó szerzők azonosak, csupán az írásmódjukban történt változás.

A török bevándorlók első generációja az 1960-as évektől a munka célú, gazdasági migrációval indult, és megközelítőleg a német visszatérési

3 Diskussionsabend: *Migranten Literatur in Deutschland*. A vitaestre 2008. március 6-án került sor Berlinben, melynek keretében Yüksel Pazarkaya előadást tartott *Es gibt keine Migrantenliteratur, es gibt nur Literatur* [Nincs migránsirodalom, csupán irodalom] címmel.

4 Lásd még: Yüksel PAZARKAYA, *Literatur ist Literatur = Eine nicht nur deutsche Literatur. Zur Standortbestimmungen der Ausländerliteratur*, szerk. Irmgard ACKERMANN – Harald WEINRICH, Piper, München, 1986, 59.

5 Pimonas PHOTONG-WOLLMANN, *Literarische Integration in der Migrationsliteratur anhand der Beispiele von Franco Biondis Werken*. Disszertáció, Thailand, 1996, 27.

6 Umut BALCI, *Transkulturelle Dimensionen der Deutschsprachigen Literatur Türkischer Migranten und ihre Vermittlung im DAF-Unterricht*, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Adana, 2010, 49.

törvényt ért véget 1984-ben. Az első években a bevándorlók óriási kultúrsokkot éltek meg. Az idegen kultúrával való találkozás szociális és személyes identitásproblémákhoz vezetett. Akkoriban török nyelven írtak a szerzők, mivel a német nyelvet nem beszélték (például Yüksel Pazarkaya, Aras Ören és Güney Dal). Főleg epikus műfajokban alkotnak, témáikat gyakran a munkájukkal kapcsolatos és a lakóköznyezetükben átélt élményekből merítették: nehéz munkafeltételek, honvágy, nyelvi nehézségek, magány, idegen kultúrába való integrációs nehézségek, a társadalomból való kirekesztettség, gondolatok a hazatérés kapcsán, idegengyűlölet, diszkrimináció. Ebből a legfontosabb téma a *honvágy* volt, mivel ez a generáció a hazáját még a származási országában látta. Ezért gyakori motívum a művekben a vonat, a vasútállomás, a szülőhazájukban élő barátokhoz, gyermekekhez és rokonokhoz fűződő kapcsolat.⁷ Az első generáció néhány szerzője, mint Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Bekir Yıldız, Nevzat Üstün, Fakir Baykurt, Fethi Savaşçı, Güney Dal vagy Şinasi Dikmen török és német nyelven is írt. Számukra a legfontosabb az volt, hogy műveikben kifejezhessék érzéseiket, és számot adjanak a német társadalomban meglévő nehéz élethelyzetükről. Gyakran írják műveiket kritikus és ironikus hangnemben. Gyakran használnak műveikben kritikus és ironikus hangnemet.⁸

A szülőháza fogalma a második generáció esetében gyakran teljesen feledésbe merült, vagy csupán a szülők általi emlékek helyeként kerül szóba. A generáció tagjainak célja leginkább az, hogy egyéni életmódot alakíthassanak ki, melyben a hibrid, transzkulturális identitás iránti igényüket elfogadják:⁹ „A két nyelv végett két különböző ember voltam, egy török és egy német Én-nel, akik állandó jelleggel vitáztak egymással és soha nem kerültek harmóniába.”¹⁰ Ehhez a generációhoz tartoznak a Németországban született első generáció gyermekei, akik mindkét nyelvet jól beszélnek és olyan problémákkal küzdenek, mint a többnyelvűség/kétnyelvűség, én-identitás, kettős élet, kapcsolattartás. Tagjai sem Németországban, sem pedig Törökországban nem érezték magukat otthon, így izoláltság- és otthontalanságérzés alakult ki náluk. Mindez egy

7 PHOTONG-WOLLMANN, *I. m.*, 27.

8 Mediha GÖBENLİ, *Migrantenliteratur im Vergleich: Die deutsch-türkische und die indo-englische Literatur*, De Guyter, Berlin, 2006, 1.

9 Choi YUN-YOUNG, *Raum Und Identität in der Literatur der zweiten Migrantengeneration. Koreanische Zeitschrift Für Germanistik*, 2008, 278., <http://kkg.german.or.kr/kr/kzg/kzgtxt/kzgtxt106/106-16.pdf>.

10 Alev TEKINAY, *In drei Sprachen leben = Denn du tanzt auf einem Seil. Positionen deutschsprachiger MigrantInnenliteratur*, szerk. Sabine FISCHER – Moray MCGOWAN, Stauffenburg, Tübingen, 1997.

olyan szubkultúrát eredményezett, amelyben egy sajátos német–török nyelv jött létre.¹¹ A legtöbb második generációs író, költő már német nyelven írt. Központi témáik: saját kultúra megtalálása, idegenség, identitásvesztés, mások megértése, keverékkultúra, megosztott nyelv. A második generációs szerzők közé tartozik Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak, Zehra Çirak, Osman Engin, Renan Demirkan Nevel Cumart és Salih Omurca. Az írók, költők leginkább a mindennapok tapasztalatairól és az idegen világról számolnak be.¹² Ehhez kapcsolódik még az idegen-gyűlölet tematizálása, amely a 90-es években érte el tetőpontját. Ekkor számos mű született arról is, hogy mennyire hiányzik az integrációs politika az országból,¹³ illetve több szerző a társadalmi-nyelvi hierarchia problematikáját is tárgyalja. Így például Zehra Çirak az egyik nyelvi játékra épülő versében:¹⁴

*deutsche sprache gute sprache
oder die denen ihnen*

*a német nyelv jó nyelv
avagy akiknek szolgálnak¹⁵*

die dienen ihnen
jenen dienen
die denen dienen
denen die dienen
die dienen ihnen
die verwirrt mal nicht

kik nekik szolgálnak
azokat szolgálják
akik szolgálnak azoknak
akik őket szolgálják
ezt ne téveszd össze

1995-től máig a harmadik generáció tagjai multikulturális közegben élnek és mindkét kultúrát értik. Nem félnek új témákat felvetni és a meglévőket háttérbe helyezni. A generáció mindenekelőtt a kétnyelvűségben és a kettős kultúrában találta meg az identitását. Új, független identitást építenek fel, melyben hangsúlyozzák egyrészt a német többségi társadalomhoz való kapcsolódásukat, de ugyanakkor az etnikai kisebbségük helyzetét is. Fontos és értéknek számít a német nyelv el-sajátítása, miközben törekszenek megőrizni az eredeti identitásukat.

11 Jana HLAVINOVA, *Selim Özdoğan. Die Tochter des Schmieds und Heimstrasse 52*. Disszertáció, Brünn, 2013, 10.

12 Hartmut HEINZE, *Migrantenliteratur in der Bundesrepublik. Bestandsaufnahme und Entwicklungstendenzen zu einer multikulturellen Literatursynthese*, Express Edition, Berlin, 1986, 12–48.

13 Zehra ÇIRAK *Kein Sand im Rad der Zeit = Uő., Fremde Flügel auf eigener Schulter, Gedichte*, Kiepenheuer & Witsch, Köln, 1994, 44–45.

14 Zehra ÇIRAK, *Flugfänger. Gedichte*, Edition artinform, Karlsruhe, 1988, 42.

15 A versrészleteket a tanulmány szerzőjének fordításában közöljük.

Ezekben a generációkban a „vegyes beszélgetés” több, mint pusztán reakció a biculturális és kétnyelvű feltételekre. A „kódváltás” egy saját identitásformáló nyelvet hoz létre, amelyben az érintettek ki tudják fejteni a megosztott identitásukat.

Zehra Çirak költészetének transzkulturális jegyei

Zehra Çirak másodgenerációs bevándorlónak számítandó, hiszen még gyerekként érkezett Németországba és azóta is ott él. Çirak nem engedi magát sem a német, sem a török oldalhoz besorolni: „Sem a török, sem pedig a német kultúrát nem helyezem előtérbe. Egy kevert kultúra iránt vágyódom.”¹⁶ Objektív költészete a végtelen transzkulturális sokféleséget rejti. Verseiben a nyelvvel való kísérletezés, a humor, az ironia, a nyelvi játékok, valamint a grammatikai formák dekonstrukciója érhető tetten.

Bár a szakirodalom a migráns generációk második szakaszába sorolja költészetét, a szövegek legtöbbször túlmutat a második generáció tipikus poétikai jegyein. A német nyelv számára nem egy idegen szembenálló, hanem személyiségének egy része. Művei kulturális határok lebontását tükrözik, szövegeiben egy sajátos hibrid harmadik teret terem, melyben kulturális és nyelvi heterogenitás érhető tetten. Verseiben egy új identitásfelfogás ismerhető fel Wolfgang Welsch transzkulturális társadalom értelmezésében. Autofikciós szövegeiben a kulturális hibriditás kerül előtérbe. Jana Maria Weiß Çirak műveit posztmigráns kategóriába sorolja,¹⁷ miszerint a költőnő maga többé nem tekinthető migránsnak, viszont a migránshátteret mint személyes tudatot és kollektív emlékezetet magával hordozza. Verseiben a kétnyelvű és a kultúrát átívelő tapasztalás érhető tetten, ugyanakkor kritikusan tekint a nemzeti identitás hagyományos elképzeléseire.

„Az élet Németországban, a török-lét, erről én sosem írtam, ez korántsem az én témám volt és később sem lett azzá, ez csak kívülről lett rám testálva.”¹⁸ Általában zavarja a nemzeti kategóriákban való gondolkodás. *Stadtgrenze* [Városhatár] című versében ez a következőképpen jut kifejezésre:

16 Zehra ÇIRAK, *Vogel auf dem Rücken eines Elefanten*, Kiepenheuer & Witsch, Köln, 1991, 94.

17 Jana Maria WEISS, *Von Ramadan bis Weihnachten. Kulturelle Hybridität in den Gedichten Zehra Çiraks = Migration in Deutschland und Europa im Spiegel der Literatur*, szerk. Hans W. GIESSEN – Christian RINK, Frank & Timme, Berlin, 2017, 173–174.

18 Tanja DÜCKERS, *Zehra Çirak: „Das Salz kennt kein Nationalgericht”*, Juergen Walter, 2016, <http://www.juergen-walter.com/zehra-cirak-das-salz-kennt-kein-nationalgericht-von-tanja-dueckers/>.

„A só nem ismeri a nemzeti ízeket
akkor hát ki kinek akar
határokat szórni a
a szemébe?”¹⁹

A *Kulturidentität* [Kultúridentitás] című prózai művében ironikus hangnemben közelíti meg a nemzeti sztereotípiákat, miközben egy heterogén identitás modelljét olvashatjuk ki a sorok közül. Felsorol számos kulturális klisé, anélkül, hogy bármiféle nemzeti identitás mellett tenné le voksát. A kulturális identitást nem földrajzi vagy nemzeti értelemben tárgyalja, hanem életgyakorlatként. A német feltételes módot használva az egyes nemzeti sztereotípiákat elképzelt vágyakként jeleníti meg.

„Tehát legszívesebben japánként kelnék fel egy futonágyról egy átetsző ajtajú szobában. Aztán szívesen reggeliznék angolosan, majd idegen közömbösséggel dolgoznék kínai szorgalommal, lelkesen. Legszívesebben franciásan ennék és mértéktelenül jóllakva rómaiak módján fürdőznék, szívesen vándorolnék bajorul és táncolnék afrikai stílusban. [...] A legszívesebben indiaiként aludnék el, mint madár az elefánt hátán, és törökül álmodnék a Boszporuszról.”²⁰

A Boszporusz itt az európai–keleti világ átmeneteként, határvonalaként jelenik meg, köztes térként, összekötő kapocsként a két kultúra között, s egyben vágyott helyként is. A kulturális hibriditás ebben az esetben semmiképp sem a származási helyről való lemondást jelenti.

A *Karenzzeit* [Várakozási idő] című versében egyfajta transzkulturális naptárral találkozunk, hiszen a szövegben ötvöződnek a török és német kulturális elemek a keresztény és iszlám vallás ünnepnapjai kapcsán. Itt sem két egymástól elkülönített vallási egységet látunk kibontakozni, hanem egy köztes térrel, a két vallás ünnepnapjainak ötvöződéssel találkozunk.

„Nagypéntekben az a legszebb,
hogy Bach
Máté-passiója még él
S az Áldozati ünnepen
Újra hallani szeretném.”²¹

19 ÇIRAK, *Fremde Flügel...*, 51.

20 ÇIRAK, *Vogel...*, 94.

21 Üő., *Fremde Flügel...*, 46.

A vers részletében tetten érhető a kulturális hibridizáció, melyben a két naptár átfedése a dichotómia felbontását eredményezi, és egy transzkulturális harmadik tér jön létre, melyben egy kulturálisan hibrid önértelmezés konstituálódik. A versben a két vallás és az azokhoz tartozó ünnepnapok, a keresztény nagypéntek és az iszlám áldozati ünnep önértelmező azonosulási pontként szolgál a lírai én számára. Nem az válik elsődlegessé, hogy a két hagyomány a két vallási kultúrkör legjelentősebb ünnepnapjaihoz tartozik, hanem maga az összefüggés, hogy mindkét ünnepen az apa általi fiúáldozatra emlékezünk, s ez a lírai én számára egy szemantikai térben helyezkedik el.

Mind a Boszporusz-motívum, mind pedig a két vallási ünnep hibrid relációja értelmezhető Doris Bachmann-Medick leegyszerűsített hiperbolikus sémájával,²² miszerint: $1+1=3$, azaz két jól elkülönült kultúra egy harmadik, kevert, produktív, hibrid térben, egy teljesen új kontextusban értelmezhető újra.

Hasonló jelenség érhető tetten Çirak *Szövetség* [Allianz] című versében is. Çirak a szövegben a kétnyelvűséget egy transzkulturális térbe helyezi, itt a két nyelv nem egymás mellett helyezkedik el, hanem az összeolvadás eredményeképpen egy transzkulturális, nyelvi szempontból hibrid világot hoz létre. Çirak kreatív poétikai megoldásokkal él, melyek következtében a nyelvi határok leomlanak, a két nyelv keveredik, ami a kettős identitás kifejezését szolgálja. Çirak mindezt úgy teszi, hogy közben reflektál a német–török kereskedelmi kultúra szövetségére.

„Auf Deutsch heißt die Hand Hand
Auf türkisch heißt sie el
So ein Handel.”

„Németül a kéz neve Hand
Török nyelven el-nek hívják
így hát Handel.”²³

Çirak szereti a rövid formákat, a paradoxon jelenségét, a szóvicceket, a nyelvi játékokat. Önmagáról így vall: „Sprachspiel für eine Dramaturgin und eine Türkin // Manchmal bin ich / meine eigene Dramatürkin”.²⁴ Egy kedvelt nyelvi játék, félrehallás: „Stadt – Land – Fluss: „Stadt – Land – Flucht”.²⁵

22 Doris BACHMANN-MEDICK, *1+1=3? Interkulturelle Beziehungen als dritter Raum*, Weimarer Beiträge 1999/4., 518–531.

23 Handel jelentése: alku, üg, kereskedelem.

24 „Nyelvi játék egy dramaturgnak és egy töröknek. // Néha saját magam / drámatörökje vagyok.”, DÜCKERS, *I. m.*

25 „Város – ország – folyó. Város – ország – menekülés., *Uo.*

A korábbiakban említett hibrid tér tetten érhető Çirak számos korai versében is, így az 1994-ben megjelent *Fremde Flügel auf eigener Schulter* [Idegen szárnyak a vállainkon] című kötet címadó versében, ahol a két-féle szárny együttes lebegésének konnotációja a kettős identitás egymásba olvadását asszociálja.

Idegen szárnyak a vállainkon²⁶

Te jobbkezes vagy én meg bal
Milyen magától értetődő
hogy mindketten a repülésről álmodunk
neked egy szárnyad van a bal válladon
nekem persze egy a jobbon
a közös lebegésnél
a magasba szeretnénk emelkedni
a vállunkon összenőve

Szilárd talajon
már régóta egyek vagyunk
de jaj a levegőben
ott szétszakadhatunk
tartsuk hát megbízhatóan a kezünket
én a bal kezemet a te jobbodban
és viszkető lapockáinkat dörzsöljük
esténként kölcsönösen.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy Zehra Çirak műveinek közép-pontjában a kulturális határok dekonstrukciója áll. A verseiben megjelenő kultúrák nem egy egységes szintézisként értelmezhetőek, hanem egy hibrid harmadik teret hoznak létre, mely kultúrájában és nyelvi sajátosságaiban is nagyon heterogén. Çirak ahhoz a generációhoz tartozik, akik műveikben explicit nem foglalkoznak a migráció kérdésével, hanem autofikciós szövegeikben előtérbe helyezik a migráció eredményeképpen kialakult kultúrakeveredés tapasztalatait. Mindezt kellő iróniával és nyelvi játékosággal.

26 Zehra ÇIRAK, *Idegen szárnyak a vállainkon*, ford. BRUTOVSZKY Gabriella, Kalligram 20. (2011/6.), 50–51.

Jász Attila

Belső angyal

Kortárs Kiadó
Budapest, 2019

Kovács Edward

(SZÖVEG, FÉNY)

Mit jelent a rendeltetés? Tudni, hogy mit kell tenni? Miben rejlik egy költő vagy épp egy rezervátumi fénymunkás számára? Jász Attila legújabb, *Belső angyal* című kötetének hátoldalán, a kötetzáró költeményből egyfajta válaszként kínálkoznak az alábbi szavak: „írni, aztán hallgatni // hosszan, figyelni a fények folytonos változásait, / ahogy kihűlnek, megkövülnek szépen lassan” (113). Innen nézve a kötet világos, fakó alapú borítóján szereplő képzőművészeti alkotás mintha ezeket a kihűlt fényvájatokat, barázdákat, egymást metsző mintázatokat mutatná meg, ahogy egy megkövült fényburokká állnak össze. Mintha ebből a burokból, héjból invitálna minket is a beszélő ebbe a sugárzó szövegvilágba: „A gesztenye megrepedt héjába bújok, onnan hívlak, / integetek, gyere utánam” (46).

Meghívás ez egy közös utazásra, és ha hihetünk *Az indulás folytonossága* és a *Mindegy* című szövegek tanúságtételének: „Az indulás pillanata mindig fényes, tiszta, annak kell / lennie, különben nincs értelme az utazásnak” (48), valamint: „Egy utazás arra is jó, hogy más fényben lásd a meg- / szokott tájat a vonatból, vagy ismeretlen tájak surló- / fényeit figyelhesd hosszan” (48). Idegen nyelvű, mégis ismerős tájékok felé tar-

tunk, ahol „csupán egy angyali / lény uralja a várost, egy költő, természetesen” (48). Egy olyan kötetbe való betekintés lehetősége ez, amelynek Goethétől kölcsönzött mottója így kiált: „*Mehr licht!*”, vagyis: több fényt! Jász Attila új kötete ennek a határozott felkiáltásnak minden további nélkül eleget tesz, ugyanis az életmű előző darabjaihoz hasonlóan a *Belső angyal*ban is központi szerepet kapnak a különböző fényjelenségek, motívumok, valamint a fény- és sötétségszimbolika, mely metafizikai, már-már misztikus derengéssel hatja át a szövegeket. A teljesség igénye nélkül elég pusztán néhány címet említenünk ennek igazolására: *Hűlő fényben*; *A pillanat villanyfényénél*; *Hévísszfény*; *Kűszőfény*; *Sötétség vár*; *A sötétség sarka*. A fény kiemelt fontossága mellett azonban, ami a kötetkompozíciót tekintve talán még lényegesebb, valamint ami az életműben történő finom elmozdulásról árulkodik, az az angyal alakjának és motívumának fókuszba kerülése, mely az alkotói működés megragadásában és leírásában válik meghatározóvá. Már a szerző által jegyzett fülszövegben is láthatjuk ennek az értelmezési iránynak a kijelölődését: „Egy angyal kameráz bennem, amikor nem beszél, vagy hallgat, majdnem mindegy, hol vagyok, utazás, olvasás vagy koncert közben, vagy csak ücsörgök a kertben, nem hagy békén, piszkál, főleg, ha nem azt és úgy csinálom, ahogy ő szeretné, elképzeli, és persze, hogy végül az lesz, képeslapok, naplójegyzetek vagy rövid feljegyzések formájában, sok év együttműködés eredményeképpen verssé formálódva lassan.” Elképzeli, mert Jász Attila angyala és versbeszélői mind tudják, az alkotás, az írás óhatatlanul ki van téve az imaginárius kontrollálhatatlan működésének, ezért az érzékletesen leírt tájakon mindig átdereng valami nem e világi, valami álomszerű, illékony jelenlét, mely elbizonytalanítja a közel sem egyértelmű határokat valóság és fikcionalitás/álom között, és egymásba való átfedéseikben mutatja fel azokat. A *Belső használat* című versben például így: „ennyire valóságos vizeséseket álomban láttam” (27). Valami, ami a legközvetlenebb, mégis talán a legtávolabbi élménytapasztalat: „mert álmodtál, akaratom ellenére idegen nyelvbe költöttél” (75). Vagy említhetnénk a *Folytonosság trilógia (egyszarvú)* szövegének alábbi sorait is: „a valóság és a / fantázia árnyékhatárán egyensúlyozunk folyton, ami / nem baj, csak legalább álmaink maradjanak színesek, / néhány évtized erejéig, aztán már mindegy, úgyszólván / nesben látunk majd végül mindent” (14). Vagy biblikus áthallással szólva: színről színre.

Nemcsak az álom válik kitüntetetté, hanem maga az álmodás – akár irányított – folyamata is, mely a képzelethez hasonlóan magas alkotói

potenciállal rendelkezik. Talán a *Fák a teraszon* című ciklus versei által sejlenek fel leginkább a fülszövegben megidézett műfajok, de nem kerülheti el a figyelmünket az első, *Üdvözlőlapok a Földről* címet viselő ciklus sem. Azok a tájleírói megoldások, melyek a dikciót szervezik jellemzően, nem egy külső, a tárgyias költészetre jellemző pozícióból artikulálódnak. Ellenkezőleg, Jász kötetének megszólalója az alanyiség perspektíváján keresztül láttatja ezeket a térségeket, a költői nyelv erőteljes vizualitásának és kompaktságának köszönhetően, akárha más világokból küldött képeslapokat láthatnánk. Továbbá, a már említett *Belső használat* című szöveg egyik alcímében (*napló, írás*) meglehetősen direkt módon történik utalás a napló műfajára, viszont fokozott feszültséget kelt a vers felütésének az az ellentmondásra építő művelete, mely a naplójegyzetelés és versírás tagadásának bejelentése által, a belső angyal önkéntelen nyomása miatt mégis az írásra kényszerül: „Nem írok naplót egy ideje, verset se, ha lehet, nem / csinálok semmit, élek tehát, furcsa vagyok, tudom” (27). Érdekes említést tenni arról a szerteágazó formakultúráról is, amely nemcsak ezt a kötetet, de Jász egész költészetét jellemzi: a tömörebb szerkezetű, leíró prozodiájú szabadversek mellett megtalálhatók a különböző, izgalmas tördelésű, strofikus darabok is, amelyek olykor refrént, variánsokat, valamint belső és sor végi rímeket is rendre alkalmaznak, amelyek fokozzák a zeneiséget, áramoltatják a szöveg- és gondolatritmust. Jelentős retorikai eszközzé válik a felsorolás alakzata, mely egyfelől szintén a ritmikusságért, a szövegek húzásáért felel, másfelől pedig a visszatérő fotografikussággal kiválóan képes megjeleníteni bizonyos tájegységeket, melyek képei közé szubjektív benyomások is ékelődnek: „Golyónyomok, üres apartmanok félúton a tenger fe- / lé, óriásfenyők fekszenek az átlátszó, türkizkék víz- / ben, fölöttük halak úsznak el, fáj a derekam” (33) ; vagy éppen: „nem látszom a fény- / képen a gyönyörű, régi beton víztároló alatt, az ég / egy késő reneszánsz festmény apokalipszis-illusztrá- / ciója, napsütés és sötét felhők egyszerre, a vadszőlő / összevérzi már a part menti mocsári ciprusok törzse- / it, a gyógyvíz langyos, a levegő hűvös, jólesik a nap- / sugarak simogatása az arcomon” (44); továbbá: „Az íróasztal lábait mossa a tenger, egy kopott halász- / csónakot ringat a víz, hajókötél tekereg a homokos / parton, beton, vas, kavicsok, kövek, rozsdá, az idő az / élet ura, az ember eltűnik, bármily fura: beton, vas, / kövek, rozsdá” (21).

A zsidó–keresztény tradícióba ágyazódó angyal figurája mellett persze ebből a leírásból könnyedén felidéződhetnek a kultúrtörténet

más, ehhez közel álló, hasonló funkciót betöltő lényei is, mint a görög *daimón*, vagy épp a római *genius*. Ez utóbbi jelen esetben azért sem irrelevant, mert például Immanuel Kant *Az ítélőerő kritikájának* szépművészetéről szóló részében a zsenit ebből az etimológiából (óvó, vezérlő szellem, „örangyal”) származtatja, amit pedig egy olyan természeti adományként vagy épp elméleti diszpozícióként (*ingenium*) határoz meg, amely a művészetnek szabályt ad. Látható, hogy Jász Attila angyala(i) is valami ehhez hasonlatos feladatkört tölt(enek) be az alkotói praxisban. Viszont az angyal vigasztaláson keresztüli védelmezői státusza sem válik mellékessé, hiszen az „angyal nem repül, hanem vigasztal / a szárnyaival”, amint ezt a *Böjtnapló* című szöveg is színre viszi, kiforgatva az európai ikonográfiai hagyomány angyalábrázolásának legismertebb sajátosságát: „az angyal szárnya csak egy tévedés, kellék, / ha már a középkori festők úgy ábrázolták / őket, mindig megfelelnek elvárásainknak” (100). Mivel az angyal belül található, ezért állandóan jelen van, figyel, közvetít, jelenléte a teremtődés ígéretét hordozza. Mindezekből adódóan talán elmondhatjuk, hogy nem is az angyal motívumának, kulturális kontextusainak újraírása rejti magában a legnagyobb kihívást, hanem annak a sajátos rendeltetésnek és működésének a bemutatása, melyet itt az angyal képvisel. Már a kötet ciklusokon kívül álló [*Most: avagy mindig*] című nyitóversében is hangsúlyossá válik ez a közel sem egyértelmű viszony angyal és író, lejegyző között. A felütés a fülszöveg első sorának megismétlése: „Egy angyal kameráz bennem” (7). Tovább olvasva azonban a szöveg ironikus hangnemre is szert tesz: „mivel a kamera bérlése túl drága napi szinten, ezért // használnál a drága engem, kényszerít, írjam is le, / amit mutat, ha nem írom, ugyanazt vetíti újra, / és újra, amíg meg nem adom magam, / teljesen, neki, egészen az idők végezetéig, most” (7). Nemcsak az írás feladatának sorsszerű elkerülhetetlenségéről adnak számot a fentebbi sorok, hanem arra a mediális és modális cserefolyamatra is utalnak, mely az angyal által kamerázott és vetített képek, valamint a beszélő által használt írás között áll fenn. Ilyen értelemben az alkotás aktusa felfogható egyfajta ekphrasisként, mely mint szövegproduktív gyakorlat amúgy sem idegen Jász költészetétől (gondoljunk például a *Belső árnyék* című kötet koncepciójára). Lényeges, hogy az említett (ön)ironikusság és nyelvi játékosság nemcsak ebben a szövegben érhető tetten, hanem szervesül a kötet versnyelvébe. Ez a játékosság, a jelentéstársítás lehetőségének felsokszorozása már a címadási eljárásban is megmutatkozik, ugyanis sok esetben az adott verscím alatt több szövegegység található,

melyeket külön-külön zárójelzett „alcímmel” látott el a szerző. Ezek az „alcímek” általában kétszavasak, túlnyomó esetben szóösszetételi tagok (pl.: *idő, kiesés; bölcs, ülés; hó, hullás*), de találhatunk közöttük szétválasztott ragozott szóalakot is (*zúz, marás*). A jelentésselterítő funkció leginkább talán abban érdekelt, hogy a szövegvilágot uraló elégikus, néhol melankolikus hangoltságot valamiféleképpen oldja, megóvja a túlcSORdulástól. Némely vers azonban átcsap egyfajta direkt moralizálásba, amely meglehetősen ügyetlennek és sutának mondható, amennyiben láthattuk is, hogy már az alcímek is a jelentésképzés megnyílásában érdekeltek inkább, mintsem az értelmezési lehetőség beszűkítésében vagy kizárólagossá tételében. Megemlíthető például az *Indiák felé* alábbi szöveghelye: „úgy kell élni, hogy bár- // melyik napunk utolsó is lehessen, úgy kellene / festeni, bármelyik képünk az utolsó lehessen, / ha úgy alakul, bátran égessük el a hajóinkat” (20). Vagy a *Félkész dolgok* című vers, mely azzal a tanúsággal/tanulással zárul, hogy a félkész dolgok, minthogy nem szivárog a lefolyó, megmarad három tő málna a szárazság és a kutya ellenére, vagy épp hogy nem ázunk el, hiába a hegy felől érkező fenyegető esőfelhő, mind-mind nagy dolgok. Csak az adott pillanatban, félkésztségük miatt még nem így tekintünk rájuk. Emellett, a játékoság ellenére is, talán kissé esetlen megoldásnak mondható az a többször visszatérő megszólítás, hogy „kedves M”.

A hét ciklusból álló kompozíció darabjai közt elvétve ugyan, de annál jelentősebb szöveghelyeken fordul elő az angyalmotívum, bár olyan esetekkel is találkozhatunk, ahol az angyalt isten helyettesíti, legalábbis ami az alkotói folyamatban betöltött szerepüket illeti. Ilyen például az *Aranykori töredékek*: „bennem mindent az isten alkot / ami tökéletes volt, elrontottam” (11) vagy az *Arány és mérték* című vers: „az én dadog, ha isten diktál” (12). Isten, aki szintén a beszélő internális terében helyezkedik el, hasonlóan az angyalhoz, elrendel, megszab, közvetít valamit, de ennek az átvitele, leírása szükségképpen a minőség roncsolódásával, a fordítás veszteségével jár. Annak ellenére, hogy mind az angyal, mind pedig az istenség is a „versbeszélőn belül” helyezkedik el, ez nem jelenti azt, hogy ezek mellett ne férne meg például az animális is, amely szintén egyfajta harmónia elérésére törekszik: „így tudok például elképzelni egy kontinen- / set, a miénket, egy bölcsőt, ahogy véd és ringat, akár / egy állat, de akárhogyan is, ez az állat majdnem biz- / tosan én vagyok” (17). Talán a Tolnai Ottónak címzett *Könynyűség álmában* válik legteljesebben kifejtetté ennek a bizonyos belső angyalnak a szerepköre. Az, hogy miként is viszonyul a költőhöz, és

persze fordítva is, hogy miként kell hozzáállnia ehhez a költőnek, illetve mit jelent ez a viszonyrendszer az alkotói tevékenységre nézvést. Mintha egy receptet kapnánk, de a dolog mégsem ilyen egyszerű: „hagyni, a / belső angyal hadd mondja, mondja, csak mondja, / vagy hadd hallgasson örökre, nem kell erőltetni sem- / mit, jó költőnek lenni se olyan könnyű dolog, bár ilyen / egyszerű” (72).

Jász Attila legújabb kötete egy elnémíthatatlan sugallat lenyomata, mely összefüggő, egységes és letisztult nyelvhasználattal kérdez rá az alkotás folyamatára, igyekszik megérteni a műalkotás státuszát, azon keresztül pedig önmagát, saját rendeltetését is. Fényt próbál szórni a háttérben meghúzódó, árnyékba burkolózott teremtő működésekre. A szövegek elidőző hallgatásra intenek, hogy hosszasan figyeljük az égről alábukó szavak fényel övezett zuhanását, hogy teljesítsük a szolgálatot, lassítsuk őket, „amíg és amennyire csak lehet” (94), míg hozzáink nem érkeznek. A *Belső angyal* a kihűlő szövegfény tanúsága, melyet az olvasás által kell újra és újra megvilágítanunk.

Sütő Csaba András

nempróza

Kalota Művészeti Alapítvány
– Napkút Kiadó
Budapest, 2019

Komálovics Zoltán

A BIRTOKBAVÉTEL POÉTIKÁJA

Sütő Csaba András *nempróza* című kötete többszörösen is különös térbe kényszeríti az olvasóját. Egyrészt nagyon sajátos hangulatú a könyvben ábrázolt valóság tárgyi világa, organikus díszletezése és

formarendszere, másrészt izgalmas és üdítő az a nyelvi-poétikai „domborzat”, amin a kötet egyedi világa megképződik. Minden autonóm költészet teljesítménye mögött kirajzolódik egy olyan tárgyi valóság, amelyen, mint autentikus médiumon, a létesülő poétikum mintegy érvényt szerez önmagának. Ez a lélegző térré szerveződő materialitás valójában az alkotó tudatnak az a koordináta-rendszere, amely a nyelvi konstrukciót szellemi-poétikai horizontként képes felmutatni. Ebben az értelemben a versekben kirajzolódó mikroszkopikusan koncentrált tér úgy válik egyfajta totalitás modelljévé, hogy benne a tárgyi világ sajátos összerendeződése egyszerre egy lírai énként alakot nyert lélek „térképe” is lesz. Ez a „térkép” ugyan nyelvi természetű, és csak mint nyelvi esemény válik valóságos felületté, mégis elengedhetetlen talaja azoknak az erőforrásoknak, amelyekből a szöveg poétikus természete származik. A poétika így értett lehetséges tere megszerveződhet úgy is, mint tiszta negativitás, a tér kiürített, tárgyiságoktól megfosztott üres kerete. „A szent poézis néma hattyú, / S hallgat örökre hideg vizekben” – írja valószínűsíthetően utolsó, *A poézis akkor és most* című versében Berzsenyi, metaforikus jelként mutatva fel a hallgatásba zuhant üres tér világtalanságát. A „tér-kép”, a reprezentált világa nála éppen tárgy- és valóságmegfosztottsága révén válik meg nem haladható totalitássá. Sütő Csaba Andrásnak a *nempróza* című kötetben megtalált tere, poétizált létmodellje egy archetípusos térkonstelláció. „folyónál lakom / látom a védműveket” (7) – kezdi a kötet nyitóversét Sütő. A beszélő határozott pozicionálása egyfelől irodalmi „helyfoglalás”, hiszen a József Attilára történő utalás („Vasútnál lakom.”) az eszmélődő ént azonnal nyelvi-irodalmi alakzatként mutatja meg, másfelől a lét belakásának egy modellszerű helyét is ismerteti. A víz, a folyó és az ettől töltéssel (védművekkel) elválasztott part találkozási terepe olyan térképként rajzolódik ki Sütő Csaba András könyvében, amelyben a világot építő és az épített világot védő én-alakzat pozíciójából fakadóan, örökségként képvisel egy archaikus reflexiót: a víztömeggel való szembenézést. Ebben az összefüggésben válik a kötet egyik vezérmotívumává a töltés, amely épített formaként egyszerre az ember és a víz fölé is emelkedik, akár az őselemek radikális elválasztója, hogy mindkét irányba gátat szabjon. A töltés a felhalmozott, mégis örökké veszélyeztetett emberi erő szimbolikus formája, poétikai értelemben pedig a kötetben megjelenített világ határvonala, mely a mögötte húzódó folyót és hullámteret állandó háttérként úgy tartja fenn, hogy az szinte átjárja a szövegvilág tőle független tény- és tárgyszerűségeit is:

„meztelen lábujjaink között megtapad a finom mederhomok, kis kavicsok szorulnak be / a kis- és a gyűrűslábujj közé. egy lábon ugrál, rázogatja, imbolyog, a folyó folyik, a kavics / visszapotytan, érezni az erő erejét. elülnek lassan a félelem hangjai, reszket a hideg áramtól, / kezén felmerednek a telt fényű hőségben a didergő szőrök az alkaron. a víz folyik tovább, / töpörödik a hajó, felségjelzését is elfelejti, emléke és előfutára a következőnek” (19).

A mozgó víztömeg állandó változása évezredek óta olyan látványként tárul a „part menti ember” tekintete elé, amely azonnal szembe-síti őt a nála nagyobb, rajta túláramló erőkkel, terekkel. Ebben a természetes szembesülésben az ember, akár a hajó, önmaga jelenlétében voltaképpen pusztá „emlék és előfutár”, babitsi értelemben vett nyom. A kis kavics és a hatalmas víztömeg között álló ember didergése kitettségének eredendő megnyilatkozása, melyben a félelem hangjai időnként ugyan elülnek, ám a morajló víz újra és újra hangot ad nekik. Véleményünk szerint a *nempróza* című kötet a pasztikussá tett figyelem poétikáját úgy hozza létre, hogy ennek a konkrét/szimbolikus térnek és a hozzá kötődő, belőle táplálkozó reflexivitásnak egy megújítva megőrző sajátos alakzatát juttatja szóhoz.

A *nempróza* megnevezés egyszerűen utal a formára és az elbeszélés-módra. A kifejezést Prágai Tamás a szerző 2007-ben megjelent, *meredek út* című kötete kapcsán úgy magyarázza, hogy a Sütő-szövegekben működő nyelv alakulásában a közlő funkció háttérbe szorul, hogy nagyobb energiával tudjon megjelenni a metanyelvi funkció, amelyben a nyelv tiszta öntükrözésként létesül. „Nem-próza? A nem-próza maga az elmozdulás. Nem közlés, nem kijelentés, nem ítélet. Közelítés a nyelv felé, a közléstől távolodóban.” E belátáshoz képest a *nempróza* elmozdulás az elmozdulástól. Azt is mondhatnánk, hogy a kötetben a nyelv újfajta birtokbavétele történik meg úgy, hogy a szöveglétesülés legmarkánsabb jegye, véleményünk szerint, a beszédmód neutralitása lesz. A neutralitás azt jelenti, hogy a szövegnyelv elsődleges vonatkozási rendszereként megjelenik a beszélő mint az ábrázolt világ centruma, teremtője, hordozója, de maga a beszéd igyekszik függetlenedni ettől az alanyi központtól. Ez a nyelv továbbra is tartózkodik a kijelentés és az ítélet apofantikus módusától, de már nem elégszik meg a nyelvi energia öndemonstrációjával. A *nempróza* beszélője leír. A *nempróza* nyelve úgy veszi birtokba a világot, hogy közben nem történik meg annak nyelvi kisajátítása, és az nem kerül a beszélői tudat uralma alá. Mert ez a tudat pusztán méri a környezetét, de méréseit nem helyezi mérlegre.

A *nempróza* világa a létezők leírásából teremődik meg, de beszélője kiterjeszti figyelmét a létezők őt körülvevő tényszerűségeire és tárgy-szerűségeire. És a számbavétel során maga is csak az egyik összetevője lesz ennek a figyelem által teremődő beszédnek. A neutrális nyelv a leírás nyelve, a leírás pedig a dolgok kihallásának, kihallgatásának formája: „aztán erősödik és a ház falának szakad a szél. megtörik, körbefonja és a fizikaórán tanult / felmerül. a levegő áramlása a szél-csatornában, légellenállás. pihék, ágak, levelek. koppan / a boríték a postaládán. a bedobónyílás visszacsapódik, a levél gravitál és felszítál a lassan / bontakozó délelőttben a zenei ízlés nyugtalanító taktusa. folyik a szobákból, a lehúzott / redőnyök mögül a dallam, a ritmus remeg a falban...” (35)

Hasonló szöveghelyeket szép számmal idézhetnénk a kötetből, és mind annak a hallgató figyelemnek a működését mutatják, ami pontosan, tárgyilagosan rögzíti a világ morajló hangeseményeit. Sütő szövegeiben a hallásgyakorlatnak sajátos esete az, amikor az alaptextusba, a beszélői szólamba belehallik a Másik hangja, szólama. A Másik hang idegensége a fonetikus írás által rögzül a szövegben („nappal csinájjuk amit kő / estefele meg üdögelünk a hüssön” [7]), mégsem hangzik idegenként, mert a beszédmód természete, szerkezete eleve idomul ahhoz a valóságtapasztalati rendhez, amelyből a Másik hang megszólal. Azaz a beszélői tudat számára a cselekvés-megpiphenés ősi ritmikája (csinálás-üdögelés) már saját cselekvését ritmizáló formává vált. A nyelvi másság beágyazódik egy közös valóság megélt otthonosságába. A saját és idegen bahtyini problematikája egyébként már a kötet első szövegében markánsan tematizálódik: (vettem szódát betét nélkül nagy dolog / mondták nincs láttam van / mondtam ha van kérek azt mondták / idegennek nem adnak / mondtam vagy nagyon hangosan gondoltam / én nem vagyok idegen) (8).

Ebből a pozícióból fakadóan a kötet egésze felkínál egy olyan olvasási lehetőséget is, amely a poétikailag értett nyelvi birtokbavétel mellett kihallja a szövegekből azt az eseménytörténetet is, melynek során a kívülről érkező (beszélő én) a „töltés előtti világ” befogadott és elfogadott szereplője, tényezője lesz. Ebben az értelemben a neutrális beszédmód egy tudatátrendeződést reprezentál. Az átrendeződésben nem az én igazítja magához a világot (a nyelvet), hanem – miután felmérte az őt körülvevő új tárgyi valóságot – maga igazodik, tagozódik be egy világrendbe (nyelvi valóságba). Az átrendeződés tehát a pásztázó, kihallgató figyelem munkájának következménye. Ez a tudati tevékeny-

ség, munka a pontosság minőségében realizálódik. A nyelvi megjelenítés határozottsága és pontossága valószínűleg az egész kötet legfigyelemreméltóbb jellegzetessége. A kifinomult fokalizációnak köszönhetően Sütő Csaba András képei, látványai nagyon plasztikusan jelenítik meg a világ anyagszerű összerendeződéseit és összerendezetlenségeit. A leíró nyelv plaszticitásának megteremtésében nagy szerepet vállalnak azok a hangutánzó, hangfestő nyelvi alakzatok, melyeknek pazar repertoárját mutatja be a szerző: „a leveleket sercegősre szívta a fagy”, „lábával csocsorász”, „melegítőben szinyl”, „szellőzőrács szuszog a falban”, „iperedik a parázs”. Sütő Csaba András világában minden hangot ad. Valójában a világ mint hang hívja fel a figyelmet önmagára, hiszen a világot felmérő figyelem egyre differenciáltabban képes kihallani a dolgok saját hangját. Ez a világba való „beleállás” a kötet több szövegében ars poeticaí érvényességgel jelenik meg: „hegyezi fülét, körbenézeget / zajokat keres, meghúzza magát” (26). A tiszta figyelem pozíciójában az érzékelő – önmagaságát szinte felszámolva – pusztá rezonátorrá válik, mediális közzé, melyen keresztül fenomenalizálódhat, azaz megszólalhat a világ. A szövegekben szereplő hangok, nyelvek, beszédmódok textualizációs folyamatában – a kihallás, áthallás újabb regisztereként – az egész kötetten keresztül alkotó módon van jelen az irodalmi allúzió retorikája is. A részletesebb textuális vizsgálódás helyett most csak egy nagyon termékeny képi átíródásra hívnánk fel a figyelmet. Véleményünk szerint ez az átíró képkölcsönzés a *nem-próza* című kötet gondolati mélyszerkezetét vázolja fel. Az átvett kép az *Eszmélet* című József Attila-vers 4. szakaszának nevezetes alakpépe: „Akár egy halom hasított fa, / hever egymáson a világ, / szorítja, nyomja, összefogja / egyik dolog a másikat / s így mindenik determinált.” A sokak által elemzett kép a fakupacot a világkonstrukció modelljeként mutatja fel. A hasított fa motívuma Sütő Csaba András kötetében is centrális szerepet kap, hiszen a kötet egészében felmutatott világ legmeghatározóbb cselekvésformája az elemekkel (esővel, sárral, széllel, hideggel, forrósággal) vívott küzdelem, és ebben is kitüntetett szerepet kap a hideg házban a meleg megteremtéséért végzett erőfeszítések sorozata. A meleg a fatüzelésű kazántól remélhető: „odabasztak harminc mázsza akácot az udvarra” (28). A motívum már a kötet második versében (*február*) egy pontos leírás formájában beágyazódik a szövegszervező elemek rendjébe: „két méter akác hasítva / barnáll az udvaron // a szálában elhasadtak / a göbbel élők / és a félig összeragadtak / egy gúlában akadoznak // fogja őket a súly / közükön nedves fűrészpor

tapad / a szárazabbja pereg / csorog beáll a szélnek / vizes ez azért csi-cseregni / ideje se volt kivágták és kész” (9).

A Sütő Csaba András által leírt barnálló fakupac képe úgy utal az *Eszmélet* 4. versszakára, hogy ki is írja belőle a központi elemet, az összetartottság (determináltság) viszonyozzatát. Míg a József Attila-i rendteremtő alkotói tudat rávetíti önmagát a világra, addig ebből a Sütő-képből ez a tudati aktvitás teljes mértékben hiányzik. A hasábok a gúlában csak „akadoznak”, bár egy közös térbe „fogja őket a súly”, megtartják különeműségüket a szálában elhasadtak, a göbösek, a félig összeragadtak. A kép modellszerűsége mégis átíródik Sütő kötetébe, tehát a puszta látvány – a leíró szándék elsődlegessége ellenére – úgy metaforizálódik világmodellé, hogy közben nem válik konstrukcióvá. Megőrzi esetlegességét. Pontosabban magának az esetlegességnek a modelljévé válik, hiszen a beszélő tudat nem állít, nem ítéletet alkot, hanem felmér és leír. Ezen keresztül azonban önmagát rögzíti ebben a viszonylatban (is). A tudomásulvételnek ez a nyers gesztusa a *nempróza* beszélőjének lényegi meghatározója. A kép konstrukcióvá válása azért sem lehetséges, mert a versvilágot alkotó organizációs rend állandó változása, megújulása a kötetben folyamatosan újraírja a formákat. A fa már eleve úgy kerül az udvarra, hogy „ideje se volt kivágták és kész” (9), a kép zárása pedig az éppen rögzített látvány önmegsemmisítésévé válik: „megy a kályhába / feketén ég izzad a tuskó / a fűtőértékről ennyit” (9). A radikális kiíródás azonban elsősorban nem ironikus funkciót tölt be, hanem a világ tárgyszerűségének felmutatására szolgáló alakzattá válik. Azt a természeti rendet igyekszik megragadni, amelyben a fa növekszik, felnő, majd kivágják és elégetik, hogy az otthon melegévé alakuljon. Az allúzió tehát jóval túllép a szövegjáték kombinatív működésbe hozatalán, és a dinamikus láttatás organikus poétikai funkciójának képviselőjét vállalja fel. Hogy mennyire tudatos ez a képi eljárás, igazolja az is, hogy a kötet olvasása során többször figyelhetünk fel rá. Szép képként jelenik meg például a könyv záróversében (*nempróza*) is: „a felszántott föld helyezkedik / rög a röghöz tömb a tömbhöz / összetámaszkodik / vágás a vágathoz talál // el lesz boronálva ez is” (94). A formarendeződség (a modellszerűség), mielőtt egy lehetséges olvasattá válna (tehát a beszélő tudata által rendezetté tett világ képe lenne), megszünteti és érvényteleníti önmagát, „el lesz boronálva”(94).

A *nempróza* recenziójának mindenképpen ki kell térnie a kötet szövegeinek grammatikai összerendeződésére is, hiszen a cím egy lehetséges alapjelentésében erre tesz utalást. A *nempróza* egyrészt olvasható

lírai jelentésben. Ebben az esetben a textualizáció során a metonimikus nyelvi összerendeződés és a metaforikus jellegű nyelvi kibontakozás kétféle formaelve áll szemben egymással. Másrészt a nempróza megnevezés hangsúlyosan tartalmazza a próza kifejezést, mint annak egy olyan minősített esetét, amely a prózapoétikai hagyomány elleniródásaként jön létre. A prózaszerűen tömbösödő szövegforma így inkább csak szövegkeretként, sablonként szolgálna a kibomló nyelv számára. Emellett az a szóértelem is érvényesíthető, hogy a kötetben ábrázolt világ lényegében a „töltés melletti lét”, az otthonteremtés küzdelmeinek prózai világa, és a szövegek éppen a prózai valóság birtokbavételének olyan nyelvi dokumentációi, amelyek tisztában vannak azzal, hogy „ezt a földet felszentelni nem lehet. feltörni is alig. kaptad, ahogy kaptad” (33). Véleményünk szerint a kötet legjobban sikerült darabjai (többnyire az első, *babilongolyó* című ciklusban) mindezeknek az értelmeknek az együttes jelenlétét igazolják. A metonimikus szövegtrend feszesre szabott szekvenciái és a beléjük „ékelődő” lírai „koncentrátumok” dinamikus ritmusa élettel, lüktetéssel tölti meg a szövegeket. Sütő Csaba András kitűnő érzékkel szegmentálja a nyelvi létesülés folyamatát, s ennek köszönhető, hogy a jellemzően leíró jellegű szövegek sohasem válnak monotonná, kimerültté: „esik, ülök. szűnyogok döfik át pólóm, bőrröm. most úgy tűnik, övék a világ. csípnek, dacára / annak, esik. ha súrolja őket, pörögnek, ha telibe veri őket egy csepp, gravitálnak, vágyam és / elképzélesem szerint” (11).

Ebben a részletben is jól érzékelhető a szövegritmus poétikateremtő jelenléte. A szűnyogcsípést megjelenítő rövid (szúrós) nyelvi szegmensek mintegy kifeszítik a mondat szerkezeteket, amelyeket a kisbetűs kezdés homogén szövegfelület világszerűségébe rendez el. E tekintetben is lényeglátónak tűnik számunkra a hátsó borító megjegyzése: „Sütő Csaba András versszövegei lelassultak, mérhetetlen pontossággal regisztrálják a leírhatót és a leírhatatlant és tudatában önnön kiszolgáltatottságuknak, esetlegességüknek egyre tömörebbé, szikárabbakká váltak.” Ehhez az észrevételhez még annyi kiegészítést fűzhetnénk, hogy Sütő Csaba András lélegző térré szerveződő szövegei önnön kiszolgáltatottságukban és esetlegességükben (is) a saját látás és a saját nyelv birtokbavételének eseménytörténetét dokumentálva a költői fejlődés tágasabb medrei felé mutatnak.

Keresztesi József

Inverz Ophelia

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2019

Papp Máté

AZ ÍRÁSTUDÓ ÁRVULÁSA

Terebélyes referenciaanyagot felmutató, ugyanakkor szűkre nyitott olvasói hozzáférést nyújtó kötet Keresztesi József *Inverz Ophelia* című verseskönyve, amely esszéisztikus jellegénél fogva próbál megannyi műfaji, beszédmódbeli kísérletet véghezvinni, ezzel párhuzamosan téve latensen mérlegre a költészet aktualitásának mindenkori kérdését, és nem melleleg öntudatlanul kérdőjelezve meg tárgyának valóságosságát. „*A költészet egyetlen valódi / tárgya*: meghökkentő, kissé kivagyfi, mégis erős felütés, / határozott és figyelemre késztet, / magára vonja a tekintetet.)” – szól a záró darab (*A szégyenről*, 92) kitétele. A kortárs költői köznyelv (ha van ilyen egyáltalán) árnyalásának szándékán túl egyfajta magasan kvalifikált „írástudói” attitűdöt fedezhetünk fel a Keresztesi-féle szövegszervezésben, amely mérsékeltlen meghökkentő felületekkel, határozott, ám kevésbé megvilágító erejű levezetésekkel terelgeti a figyelmet a különböző kulturális reminiscenciák, citátumok, rájátszások, lábjegyzetek, paratextusok között. Hogy ez a sajátosan kialakított szöveg-, kultúra- és identitásközi szerep mennyire vonja magára a tekintetet, illetve fedi le, provokálja az idézett „kivagyiságot”? Erre a talányra keresem a következőkben a – talán nem is olyan érdekfeszítő – választ.

A Keresztesi által képzett költői én folyamatosan változó hanghorozásának gyakori álmodorossága mögött működő poétikai maga-

biztosság akár megkapó is lehet, a rendkívül rugalmas formakézség és a széttartó, szerző által elsajátított – hol anakronisztikus, hol naprakész, már-már slam poetrys – elbeszélői dialektusokat egy irányba terelő lírai leleményesség mégsem vezet igazán revelatív részletekhez. A lehetséges kisülési pontok pedig rendre katarzis nélkül kulminálnak (legalábbis e sorok írója szerint), valamiféle tétova ürességérzetet keltve a befogadóban. És hogy mi minden „pörög ki az üres helyeken keresztül”? (82) A könyv egyik ihletforrásaként megjelölt ösztöndíjas, wrocławai látogatás múzeumaihoz, kiállításaihoz, színházi előadásaihoz kötődő lirizált, naplószerű reflexiók például nem szolgálnak különösebb esztétikai reprezentációval, mivel a magát ironikusan *kultúrfaló robot*-ként aposztrofáló költő csupán némi artisztikummal bélelt archiválást végez. Eközben az egyik első állomáson, a katowicei buszpályaudvaron „a lélek optikai zoomját” (59) is megpróbálja alkalmazni az utazás élményeinek feldolgozásához; azonban mintha ez sem sikerülne maradéktalanul (bár csak homályos sejtésünk lehet arról, hogy mit takar a lélek efféle közelítési technikája). Így leginkább túlzások és modorosságok formálják az általa leképezett – a restaurálhatatlan kulturális kulisszák előtt heverő – valóságtöredékeket. Akárcsak a Parti Nagy Lajosnak ajánlott *A pingpongasztal* című versben: „Ekkor én – nem az a bizonyos lírai, / hanem a tényleges, fess szerkesztőfiú, / ki most nem akarna verséneked hősé lenni, / de mit tegyen, ha tényleg ő volt, aki...” (14), satöbbi.

„Az ember, ha nagyon nagy a mondanivalója, önkénytelenül szerény lesz. Különös lámpaláz fogja el, nem a közönség, hanem önmaga előtt; önmagának közönségévé és színészévé válik, s örül, ha támaszkodhatik valamire, mint a színész a sűgóra.”¹ Ezt Babits Mihály írja *Az írástudók árulása* című esszéjében, saját írói tétovaságáról, az általa vizsgált problematika kapcsán. Keresztesi is felvet néhány teoretikusnak tűnő problémát az Atlantisz-szerű európai kultúra 21. századi tendenciáival kapcsolatban. (Egyik szövege például *A szimbólumok hasznáról és káráról a történelem számára* címet viseli.) De hol itt a megszólított célközönség? És valójában hová vezethető vissza a kisebb-nagyobb mondanivaló(k) vezérfonala? Jelképesen szólva, milyen sűgőlyukból érkezik a sugallat a költői intencióra? Egy Csehy Zoltán-kötetről (*Nincs hová visszamennem*, Kalligram, Budapest, 2013) szóló kritikában korábban a költői én bennfentességéről, a szakmailag kifogástalan lelkes sznobizmusról írtam. És jelen esetben, Keresztesi

1 BABITS Mihály, *Az írástudók árulása*, mek.oszk.hu/05000/05048/html/gmbabitsarulas0002.html

költői éthoszával kapcsolatban is hasonló érzeteim támadtak. Könnyen lehet persze, hogy az én esztétikai támpontjaim nem eléggé megalapozottak – a szerző eligazító kommentárjainak ellenére sem –, hiszen egy intellektuálisan ennyire beágyazott alkotói apparátus esetében egy interpretátor könnyen kevésnek bizonyulhat. Ezzel együtt valamiért Bertolt Brecht *Munkanaplójának* emblematikus embertípusa, az úgynevezett *tui*² jutott eszembe a kötetet lapozgatva, aki a kifinomult, de valami módon elidegenedett – végső soron identitását kereső – intellektuel figuráját hivatott jelölni. Nem mintha a versekben megképzett költői én (hovatovább, Keresztesi József) megtestesítője lenne ezen önkényesen kialakított illusztratív alaknak, az *Inverz Ophelia* aurája mégis ezen irányba terelte a gondolataimat. Mert ki az, aki – ha versben is, de – „kurátortenyérdörzsölés-szerű hangra ébred”? (*A beglerbég ma éjjel rosszul alszik*, 43–44) – már csak az eleve „lámpalázás” átlagolvasó azonosulási lehetőségeiből is kiindulva.

Személy szerint csupán elvétve találtam olyan gondolatfutamot, költői kompilációt, amely túlmutatott volna a fentebb taglalt, hermetizált „intellektuális líra” keretein. „A költészet egyetlen valódi tárgya. / A gazda egy parcellát elkerít, / kimetszve egy tetszőleges formát, / és alapot ás a betonkerítésnek. / Miután pedig elkészült, engedi, / hogy az őserdő birtokba vegye / az ápolt kertek, kövér legelők / övezte telket...” (*A szégyenről*, 92). Mintha Keresztesi írásmódja következetesen ez utóbbi – tulajdonképpen passzív – költői aktus ellen tartana – az *Anziks*z „játszi könnyedsége”, az ószövetségi Jób-történet (*A Sátán lakomáján*) modernizálása, az *Ophelia-projekt* túlterhelt referencialitása vagy a *Manifesztumtöredék* kizökentett ideje számomra mind művi transzformációkat takarnak. (Ahogy már a könyv címe is hasonló, mondvacsinált effektnek hatott, még az olvasás előtt.) Keresztesi – vendégszövegekkel operáló – kollázstechnikája viszont figyelemre méltó, de ez is inkább formális potenciálként, semmint szintetizáló elemként van jelen az érintett esztétikai, társadalmi, kultúrtörténeti kérdéskörök körülírása során. A bevezetőben említett átzsilipelések – mondjuk a magyar és a lengyel, a nyugat- és kelet-európai kultúra között – így nagyrészt üresjáratok maradnak. Mindezek ellenére mi lehet az, ami a versek vonzáskörében tarthat? Talán pont „az az üres hely, amely titokként csábítja az elmét, / s amely – ahogy Mickiewicz írja – immár nem is

2 „A *tui*zmus fogalmát Brecht maga alkotta szavából, a *tui*-ból képezi. (A *tui* a *tellekt*-*uell*-*in* kezdőbetűiből keletkezik.) A *tui* szóval Brecht »az intellektus bérlőit«-t jelölte...” (BERTOLT BRECHT, *Munkanapló*, ford., EÖRSI ISTVÁN, Európa, Budapest, 1983.)

üres, / hiszen száz meg száz gondolat, találgatás tölti meg, / nyüzsg benne...” (*Széljegyzetek a Pan Tadeuszhoz*, 78).³ Mert egyfajta mediátori funkciójánál fogva Keresztesi olyan komplex kompozíciókat is létrehoz, amelyek – többek közt az ókori mitikus allúziókon keresztül – transzparenssé adnak hírt a már említett *elsüllyedt sziget* még fellelhető koordinátáiról. „Szóval a visszatérők. / Jött a hír, / hogy a pofás kis sziget elmerült. (...) / Nos, végül aztán négy-öt nap után / keringenek elsüllyedt hazájuk / hűlt helye fölött. És – most figyelj! – / e néhány szerencsétlen nap során / nincs gyászbeszéd, nincs szertartás, se semmi: / de úgy képzeld el, hogy még át sem / kiáltanak a mellvédek fölött / az egymás mellé sodródó hajósok. / Hallgatag körtáncot lejtének, szívükben / nem támad vágy jajveszékésre, / elméjük malmai üresen forognak / – így telnek el az útra szánt napok, /míg tart a víz és tart az élelem” (*A megérkezés*, 49–50).

Nyilvánvalóan az olvasó is meg- vagy visszaérkezik valahová a kötet utolsó verse után. „Hiszen mégiscsak elfoglalja valaki / a kiindulópontot, az üres helyet...” (83). Nem tátongó, inkább megszokott üresség ez, belakott, kitöltött, középpont és mélység nélküli. „Egy elhagyott tárgy képével indul / ez a vers...” (89) – kezdődik a *Terjedésének természetéről* című szöveg, melynek kontextusából lassan kiperdülni látszik a versek lírai elbeszélője is. A tárgyát/befogadó közegét veszített irodalom nyilvánvalóan elkoptatott frázisként úszhatna be most a képbe, talán mégsem tanulságok nélküli elgondolkodni azon, hogy az írástudók (és velük együtt az „olvasni tudók”) posztmodern kor utáni „árvalása” milyen társadalmi folyamatokra, attitűdbeli, azaz esztétikai okokra vezethető vissza. Példának okáért e sorok írója is olyan szakzsargonnal tarkítja éppen mondanivalóját, amely eleve meghatározza a bennfoglalt tartalmak közvetíthetőségét, a – Brecht által kifigurázott groteszk széplelkek – „tuizmusával” bérelve intellektust magának, legalább egy kritika erejéig. „Nevetséges. / Fecsegés az egész. / A beavatottak / bős bölcssége” (53). Főleg hogy beavatás nélkül nincsenek beavatottak sem...

Az *Inverz Ophelia* kimért, választékos – egyáltalán nem kivagyis, mégis öntudatos – hanghordozása a legkevésbé sem olyan tétova gesztusokkal dolgozik, mint az idézett – ugyancsak kissé mesterkéltsé – Ba-

3 Vö. „Minden kiterjedés közül, melyre történelmünk folyamán törekedtünk, a mélység kiterjedése a legvonzóbb és legnyugtalanítóbb. Ott ugyanis minden lehetséges.” (JOSE ORTEGA Y GASSET, *Don Quijote nyomában – Atlantisz*, ford. ANTAL GÁBOR, Új Mandátum, Budapest, 1993.)

bits-féle megszólalásmód. Rutinos, a korhangulatra kifejezetten érzékeny íróját érezhetően különösebb lámpaláz sem fogja el, amikor önkéntelenül a színre lép, hogy *eltávolítógyakorlatokat* mutasson be az egyébként is foghíjas nézőtér előtt. (Közben mintha a sűgőlyukban is egyre sűrűsödő üresség honolna.) „Aztán a végére még egy mondat talán, / mintha csak ismét elhagyott tárgyunkba botlanánk, / a korrózió, az algásodás vagy a / mohatelepek terjedésének természetéről, / a nyirokmasszázs lezárásaképp, / vagy egyszerűen csak / a mélység- / érzet végett” (*Terjedésének természetéről*, 89).

Pál Sándor Attila

Balladaskönyv

Magvető Kiadó
Budapest, 2019

Locker Dávid

AHONNAN JÖTTÜNK

Nem kis feladatot vállal magára Pál Sándor Attila új, a Magvető Kiadó gondozásában megjelent kötete. Nem kevesebbet kísérel meg ugyanis, mint hogy feltámassza és mai kondícióinkra alkalmazza a ballada műfaját.

A cél nemes és nehéz. Nemes, mert mégiscsak a múltunkkal kezd valamit (és jelen esetben ez nem csak a műfaj történeti múltat jelenti), és nehéz, mert egy olyan műfaj modernizálását kísérli meg, amely már a 20. század elején is „porosnak” számított, köszönhetően az azt megelőző évtizedek népi-nemzeti irodalompolitikájának, amely már a műfaj felívelésekor mumifikálta azt – Milbacher Róbert szép kifeje-

zésével¹ – az „emlékezet balzsamával”. És hogy még miért nemes és nehéz? Elmondok egy történetet.

Tizenhat évesek lehettünk. Szellemi, politikai, na meg esztétikai ébredésünk hajnalán jártunk tehát, amikor a haverjaimmal egyszer egy Arany-ballada-paródiát tákoltunk össze egy nyári táborban. Az idő tájt határoztam el, hogy ha örül anyám, ha nem, márpedig én költő leszek. Ezt pedig – félig szemlesütve, félig öntudatosan – nem is szégyelltem megosztani az arra érdemes, művelt, de mégiscsak matekfaktos haverjaimmal. Abban konszenzus volt köztük, hogy a magyar kortárs költészet egy az egyben szar (akkortájt még ilyesmikről vitakoztam velük, hevesen), de velem kapcsolatban bizakodóak voltak. Jó tanácsként azt ajánlották, ne felejtsem el a régi formákat sem – ne csak ezek a „részeg pötyögések a telefonba” legyenek mindenhol –, például a balladát, csak próbáljam meg esetleg a mai környezetünkhöz adaptálni a műfajt. Nem, nyilván nem ezt a szót használták.

A dologból persze nem lett semmi; de sokat gondolkodtam rajta. Ezért is csillant fel a szemem Pál Sándor Attila *Balladáskönyv* című kötete láttán: „na, ezt is lenyúlták előlem”, gondoltam. Magamban úgy képzeltem el a „feltámasztást” – főleg tizenhat évesen –, hogy valami nagyon eredeti, modern sztorit (a lírai én berúg a kocsmában, obszcén szavakat üvölt, koituszba keveredik, majd telehányja az utcát) írok meg decens Arany-féle strófákban, ütemhangsúlyosan, félrímesen. Valami ilyesmire számítottam, itt is.

És de jó, hogy nem lett igazam.

Először is: Pál Sándor Attila szinte a végletekig kitágítja a ballada műfaját. Ezt a recenzensek² általában pozitívan értékelték,³ én azonban kicsit árnyaltabban látom a dolgot. A balladát korábban is problematikus, nehezen definiálható műfajként tartották számon – tegyük csak Villon valamelyik szövegét egy székelly népballada mellé. Az irodalmi közgondolkodásban – elsősorban talán Greguss Ágost szállóigévé vált meghatározásának (leegyszerűsítve: tragédia dalban elbeszélve) köszönhetően – valamiféle epikus jelleg vált a műfaj kritériumává. Ennek okaként nem szabad elfelejtenünk az előbb is szóba hozott székelly népballadákat sem, amelyekből műballadáink is táplálkoztak, és amelyeknek köszönhetően nemcsak az elbeszélő jelleg, hanem a folklorisztikus,

1 MILBACHER Róbert, *Arany János és az emlékezet balzsama*, Ráció, Budapest, 2009.

2 MEKIS D. János, *Tragédia, dalban elbeszélve*, Dunszt.sk 2019. 08. 23, <https://dunszt.sk/2019/08/23/tragedia-dalban-elbeszelve>.

3 KÁLMÁN C. György, *Bal, jobb*, Élet és Irodalom, LXIII. (2019/24.), 21.

historizáló attitűd is jellemzővé vált a műfajra. Nos, Pál Sándor Attila az utóbbiak felől közelíti meg a balladát – legalábbis akkor, amikor (szerintem) tényleg balladát ír.

Merthogy a *Balladaskönyvben* szereplő szövegek mégsem (csak) balladák, hiába áll a műfaji meghatározás a címükben (az összesében). Vannak azért persze balladák is a *Balladaskönyvben*, ráadásul „hagyományosak”, mégis valóban modernek. Ilyen például *Csaba balladája*. Ebben aztán tényleg minden megvan, amit az ember egy balladától elvár: epikum, párbeszéd, még rím (!) is. Vagy például a *József balladája*, amely – legalábbis történetét véve – az Arany-balladák világát idézi: falu, sejtelen, tragédia. Nyami. Ráadásul a vers beszédhelyzete egyértelműen egy kunsági beszélő kocsmái monológjaként rekonstruálható, így – a klasszikus népi jelleget játékba hozva, mégis kiforgatva azt – modernizálódik is a műfaj. De ilyesmi – szerintem valóban balladisztikus vonást – azért találunk bőven. Említék még egyet. *Az Alternatív szocialista ballada* lényegében egy újságcikket (vagy ahhoz hasonló regiszterben megfogalmazott szöveget) tár elénk, versbe tördelve. Azoknak a bűvároknak állít emléket a szöveg, akik a csernobili atomerőmű víztározójába merültek le, hogy kieresszék belőle a folyadékot, így akadályozva meg annak a talajvízbe való végzetes átszivárgását. Epikum, sejtelen, tragédia itt is. (A történet egyébként, a nagy sikerű *Csernobil* sorozatnak köszönhetően, sokaknak ismerős lehet.)

A műfajelméleti problémák akkor merülnek fel bennem, amikor úgy érzem, a szerző tényleg a végtelenségig tágítja a ballada meghatározását. Jó dolog a szubverzívó – szerintem a fent idézett versekben (és még sok másban is) remekül él is vele Pál Sándor Attila –, de akad a fogalmaink határainak kitolásakor egy pont, amelyen túl magát a fogalmat számoljuk már fel. A kötet számos szövegének olvasásakor éreztem hasonlót. A *Nyár balladájában* például annyi történik, hogy a versbeszélő az évszak banális szépségeit szemléli: locsolás, moha, naplemente, olcsó sör. Éteri szépség; de nem vagyok biztos benne, hogy ez „elég-e” egy balladához, és nem „szimpla” lírával állunk szemben.

Hasonló a helyzet a balladatöredékekkel; merthogy a kötetben ilyenek is vannak. Ezek általában pár soros fragmentumok, egy pusztá képtől egészen egy-egy narratíva felvillanásig terjedők, és általában valamilyen tematikus kapocs szerint szerveződnek szöveggé. A *Balladatöredékek a kórházból* például – meglepő módon – kórházi jeleneteket sűrít magába. Itt, úgy gondolom, a nagyjából rekonstruálható történet miatt – a narratíva töredékesen bár, de végigjárja a kórházba kerülés-

től a halálon való kontemplációig vezető utat –, illetve a versbeszélőn kívüli alakok (szobatársak, nővérek, orvosok) felvillantása okán még adekvát megoldását kapjuk a műfaji határok átértelmezésének. A *Balladatöredékek a temetőben* című szövegnél viszont az volt az érzésem, hogy inkább csak az adott lokáció (igen, a temető) és a közös hangulati-tematikai váz az, ami egyben tartja a részeket. Bár a fragmentáltság és a kihasnyált jelleg konstitutív elemei a balladának, nem gondolom, hogy ezek önmagukban balladává tennének egy szöveget. Ennél, ahogy sok más versnél (így például a *Sirály balladája* esetében) is inkább szimpla lírai sűrítettséget éreztem, semmint balladisztikusságot. És tulajdonképpen eszembe sem jutott volna ezeket a szövegeket balladaként olvasni, ha a szerző nem hívja fel a figyelmet erre a címben. Élek ezért a gyanúperrel, hogy több versnél inkább a kötetkoncepció okán került a szövegetest fölé a „ballada” kitétel, mintsem az adott szöveg inherens tulajdonságai folytán.

No de ezek mind csak műfajelméleti szőrözések. Ha a lényegét nézzük – ami mégiscsak a szövegek sikerültsége, ad absurdum esztétikumma –, Pál Sándor Attila kötete szinte kikezdehetetlen. A versek tematikáját a fent említettek mellett főleg a pusztuló, jövőjét vesztő vidék és az ezzel szembenező, a faluból elszármazó, feltehetőleg középkorú férfi perspektívájának egybefonódása adja. „(M)indez megmaradt, / mint forró aszfaltban a talpnyomok” (67) – írja a szerző a *Balladatöredékek otthonról* című szövegben, és ezzel szinte össze is lehetne foglalni a gerinctematikába illeszkedő versek lényegét. Elhallgatott tragédiák, a *Puszták népének* nyomora, a szocialista múlt és a jelen kilátástalansága villan fel újra és újra. A versek közéleti (vagy inkább szociálisan-történelmileg érzékeny) része nagyjából mind ezeket a témákat járja körül, nemcsak a Kiskunság, hanem Erdély illúziótlanitott képét is bemutatva. „Itten felvásároltak mindent, ami van, / ami van, / nem nagyon marad már senki, / de senki, / fiatalok, nincs munka, keveset fizet, / de fizet, / elmennek külföldre, németbe, hollandba, londonba, / olaszba is” (*Erdélyországi ballada*, 30). Utóbbi vers egyébként, mondatvégi ismétléseivel szép példa arra, hogyan keveri a szerző a népdalok megoldásait a versekbe, ebből az irányból közelítve őket a ballada felé. Erre még egy példa: a *Kádár János balladájában* a költő a köznyelvi, némileg rurális regisztert és Kádár utolsó beszédének foszlányait (!) üti fel a betyárnoták fordulataival: „Kádár János híres nyája csörög-borog a Mátrába / mert a Kádárt nem találja. // (...) Én már nem tudok mást mondani. / Ahogy mondani szokás, mindenki a szépre / emlékszik

vissza” (46). Ez a költői beszédmód érvényes különben a tájat és a múltat egybejátszó szövegek nagy részére – méghozzá egészen sikeresen: a verset a Kádár-rendszer hazug nosztalgiájának és romantizálásának plasztikus lecsapódásaként olvastam.

A másik fő téma, ahogy már fentebb is említettem, az inkább szubjektív lenyomatokat kínáló szövegek halmaza. Ezekben – egy-két öncélú próbálkozástól eltekintve (ezek közé sorolom a *Ballada az ismeretlenekről* címűt – általában a múlt eltűnt, mégis elhagyhatatlan voltának termékeny disszonanciája képezi meg a tétet. Ennek poétikai megvalósulása – én úgy vettem észre – főleg a fent már tematizált balladatöredékekben érhető tetten. Ezekben a múlt megjelenhet egyszeri, efemer felvillanásként („kávé illata terjeng a téveszirodán, / halom, ahogy kotyog, / kérek egy konyakot” [69]), vagy akár egészen kibontott narratívatóredékként is („én vonattal bejáró diák voltam, / Kecskemétre jártam iskolába, / a batyuzó kofák, / öreg parasztasszonyok kacsát, libát, őszibarackot, / tojást vittek vonattal Kecskemétre [70]).

A fent említett költői állításnak – tudniillik, a múltat magunk mögött hagyhatjuk, de kitörlődni sosem fog belőlünk – egészen explicit megvalósulását láthatjuk a kötet (valószínűleg nem véletlenül) végén elhelyezkedő, *Ballatöredékek a faluról* című szövegben. A vers már az első két sorban kijelöli tétjét („elkövetkezik egyszer az az idő / hogy hiába megyek vissza a faluba” [88]), és innentől kezdve megjelennek az egész vidék levegőjében ott remegő, a tájba kódolt pusztulás képei („egyrészt mert nem lesz már falu / sétálgatok a gáztól felvert / kopott utcán / kerülgetem a kátyúkat / nézem a rozsdás vaskapukat” [88]), a szociális elidegenedtség, az elkerülhetetlen és önként vállalt elszakadás jelenetei („másrészt az is lehet / hogy már nem fognak megismerni / és én sem fogok ismerni senkit / hiszen még csak nem is környékbeli feleséget választottam // meg alighanem azért sem lesz már közöm a faluhoz / mert nem tartottam a kapcsolatot a rokonsággal / nagyanyám tanácsa és olykor erőszakos szurtyongatásai ellenére” [88–89]). Érdekes, ahogy a vers körüljárja a *paraszt* szó pejorációjának útját, amely még csak nem is városi-proletár, hanem mezőgazdasági közösségben megy végbe, rámutatva ezzel arra, hogyan képes a történelmi jelen a szavak jelentésének átformálásával társadalmi csoportok kollektív identitását átírni. „(E)gy paraszt / mondják megvetően rám mit sem törődve annak eredeti jelentésével / hiszen nagyszüleim is mondták nekem gyerekkoromban / hogy mi parasztok vagyunk / akkor már én is az új jelentését ismertem / így kikértem magamnak” (89). Rögtön ezután kapjuk meg

a vers tézisének is beillő mondatot, amelyet – főleg így, a vers- és kötetvég felé – mintha az egész könyv tételmondataként is lehetne értelmezni. Olyanféle kijelentésként, amely pontot rak a versbeszélő jelene és múltja közötti disszonanciára. „(P)edig hát paraszt vagyok / az is maradok / egy paraszt / és ezen nem sokat változtat / hogy miért sétálok majd magányosan a falumban” (90).

Mindent összevetve, Pál Sándor Attila harmadik kötetét a műfajelméleti problémáim ellenére kifejezetten értékes könyvnek tartom. A *Balladaskönyv* a beszélői szólamok, az intertextusok, a felül- és alulstilizált regiszterek termékeny egymásba írásával nemcsak poétikailag korszerű, hanem fontos erényének gondolom azt is, hogy üres romantikától és gicstől mentesen mutatja meg a vidék és a paraszti társadalom eltűnésének tragédiáját. Mindezek által pedig nemcsak arra mutat rá, hogy a múlt – legalábbis ahogy a fejünkben él – pusztulásra ítéltetett, hanem arra is, hogy bárhogy próbálkozhatunk, végül sosem tagadhatjuk le, honnan is jöttünk valójában.

Seres Lili Hanna

Várunk

Fiatal Írók Szövetsége
Budapest, 2019

Urbán Andrea

„NÉHA SZABAD MOSOLOGYNI”

Mélyről feltörő álmokképek, utópisztikus jelenetek, céltudatos bolyongás. Seres Lili Hanna első verseskötetében újból és újból visszatér a kötődés és az elengedés közötti ingadozás, a döntésképtelenség és tehetlenség dilemmája. A könyv végére érve az olvasó is lezár magában

egy múltbeli fejezetet: miközben a szövegek a feledésre emlékeztetnek, talán ő is elfelejt emlékezni, akár az *Osztódás* című szövegben megidézett alakok, akik „Mindketten úgy emlékeznek, / hogy tudták, nem-sokára ezt is elfelejtik” (45).

A FISZ-könyvek sorozat századik kiadványaként megjelent *Várunk* egyszerre kezdés és zárás. Egyébiránt is jellemzi a karcsú könyvet valami kettősség. A borító komplementer színei első pillantásra nyugtalan-ságot ébresztenek. Az élénkpiros szinte vibrál a szürke alapon. A befogadó elé táruló látkép mozdulatlansága azonban ezzel ellentétes hatást vált ki, a teljes béke és nyugalom érzetét kelti. A vízben álló merev, dermedt női alak körül alig fodrozódnak hullámok – ki tudja, mióta kémleli a túlsó hegyvonulatait. A látszólagos nyugalom mögé beúszik a megmagyarázhatatlan szorongás. E természetfeletti csend az egyedüllét, a magáraultság közege, gyanakvást ébresztő diszharmónia. A női alak sötét bőrétől jól elkülönülő, világos fürdőruha – amely a borús időjárási viszonyok közepette szinte világít a moszatzöld vízben – szerepeltetése ugyancsak ráerősít a képi kontrasztra. Bár a kötet borítójára külső szemlélő pillantása irányul (már csak a matéria távolító hatása miatt is), az olvasó olyan nézőpont felől tekint a tájképre, ahonnan a partvonal nem látszik, a végeláthatatlan víz öleli körül a szemhatárt. A befogadó perspektívája egygyé válik tehát a tájjal.

A borítót Fehér László *Vihar előtt* című festményének felhasználásával Szabó Imola Julianna tervezte. A kép azonnal felidézte bennem a „magyar tengert” és a hűvös, esős vízparti napok komor hangulatát. Azokét, amikor a víz túl hideg ahhoz, hogy belemerészkedjen a nyaraló. Hasonló asszociáció ihlette a költő közösségi oldalának borítóképét is, egy, a kötetről a Balatonon készített fotót. Borító a borítóban. A képkockák egymásra rímelnek, a festmény horizontja a hegyek vonulatait követi. Kérdés maradt számomra a festmény szövegvilággal való mélyebb összefüggése – a versek megismerése után is keresem a kapcsolódási pontokat. A szövegek nők helyzeteinek lenyomatai, így a festményen megjelenő nőalak és a versbéli perszónák párhuzama mindenesetre konzekvens. A borítóválasztás motivációjára természetesen nem szükséges indokokat keresni, elég egyszerűen ennyi is: szép a kép. A három versciklus között Steiner Hanna illusztrációi teremtenek kapcsolatot, különösen a tópart horizontvonalát folytató, lapközépen húzódó vízszintes csík vezeti az olvasó tekintetét. A kötetrészeket a kontinuitás kifejezőjén túl véletlenszerű mozdulatok benyomását keltő, balesetet idéző tintapacák és vázlatos kreációk szegélyezik, ame-

lyek akár Picasso egyvonalas alkotásait is megidézhetik. A stilizált vonalon, a kezdetleges alakokon és a sötét foltokon túl lezser kézírás fut végig a ciklusokat bevezető lapokon: a kötet illusztrátora így szerepelteti azok címét. A grafikák laza vonalai egyfajta direkt hanyagsággal, szinte önmagukat irányítva állnak össze vázlatos képekké.

A címben feltűnő homonímia bizonytalanságával lépünk a kötetvilágba, a sűrke táj és kusza vonalak metszetébe. A vár szó főnév vagy ige? A kettéhasított szó aktuális jelentésére a harmadik, utolsó ciklusban ad választ a kötettel azonos címet viselő költemény: „Ez itt a várunk. Deszkából épült” (41). Mégis érdemes mindkét opcióval számot vetni: a kép archetipikus erődítményként való értelmezésekor egy tulajdonunkban álló (ezt a többes szám harmadik személyű birtokos személynag indikálja) grandiózus épület kódját olvassuk. A másik esetben egy jövőben bekövetkező vízió feltételezett beteljesülésére irányuló, a jelen plaszticitásának kitett történés húzódik meg a szó mögött. A várakozás határtalan ideig húzódó állapotot jelent, hiszen a közösen átélt idő intervalluma nem determinálható a pillanatnyiság dimenziójából. Interpretációs variabilitást okoz a várépület vizualizálása, valamint az egyénenként eltérő elképzelés a várakozás alanyáról és tárgyáról. Kikkel várunk, mit várunk? Olvasás előtt akaratlanul is preferált helyzetbe kerül az egyik vagy a másik jelentés, ugyanakkor a nehezen eldönthetőség tapasztalata is meghatározza a befogadás alapélményét – legalábbis a leleplező versig, amely az előzetes feltételezés megerősítéseként vagy cáfolataként csapódik le. Én nem ezt vártam.

Seres Lili Hanna versvilágában dominánsan van jelen a nők helyzetének ábrázolása, több nőalak együttes szerepeltetése eltérő élethelyzeteik és emlékképek felvillantásával. „A túlélők városában elegánsan, / óvatosan, magáról meg sosem / feledkezve lépked a lány / (...) Az a lány nem én vagyok” (9). A kötet nyitóverse felhívja a figyelmet a differenciálható alakokra, akik a szövegek eltérő személyiségeiként realizálódnak. Komplexitás jellemző tehát a lírai én jelenlétére: mintha egy átfogó megszólal(tat)ó hangosítaná ki a többi individuum hangját, akik bepillantást engednek sorstörténetük valamely szeletébe. Ez a jelenség albumszerű elrendezésként is definiálható.

Az első ciklus disztópiára emlékeztető közegéből egy megpróbáltatásokat túlélő szubjektum szól: „kibukó nyálam piros tinta, / így írom a porba ezt a verset” (16). A vérfoltok a kötet megjelenésével is harmonizálnak, amennyiben a ciklusok közé nyomtatott pacák azonosságot mutatnak a lejegyző vérével. (A vér és nőiség egyébként a harmadik,

anyaságot hangsúlyozó szakaszt megelőző illusztrációban is összefonódik.) A fentebb említett krónikás szerepkör több okból is kifordul önmagából, részben a vívódás lelki eredete, részben a krónikák dicsőítő hangvételének felülírása miatt. A három ciklus közül az első szerveződik leginkább összetartó kompozícióvá, míg a másik két egységre a szét-tartás jellemző. A kötetkezdő téma keretét a jövőbeli lét kiábrándító üressége, a férfiak társadalomból történő kivonulásának utópisztikus elképzelése és az ismeretlen betolakodók elnyomása adja. A túlélésért küzdő nő a mindent átható sötétségből szólal fel, kijelentései látomás-szerű, rossz álmot idéző jelenések. Számára a jövődőlés emlékképként létesül, emlékezés és feledés, kötődés és elengedés között örlik.

A verskörnyezetben megjelenő női körvonalak felismerésével kirajzolódik a feminin identitásra jellemző sokszínűség, illetve az egyén belső árnyaltsága is. A legtöbb nőalak ugyan beilleszthető egy-egy specifikus kategóriába – a figurák így archetípusként olvashatók –, ám egyben individuális entitások is. Szólamuk a korábban említett, kollektív tapasztalatra irányuló hang szűrőjén keresztül érvényesül, így az egyéni élmények általános benyomásokkal is rezonálnak. Ilyen karakterként fókuszálható a tündér képét idéző beszélő, aki természeti attribútumok felhasználásával prezentálja fásult állapotát, zavaros külsejét és szenvedéstapasztalatát. Az asszociáció a *levendulaszálak*, *holdsebek*, *oroszlán*, *pálmafa*, *tujasor* motívumainak említésével indul, a *Levendula* című versben (27). Hasonlóan egy természetfeletti lény karaktere bújik meg az *Abogy kellett volna* című szöveg sorai mögött. A vihar utáni nyugalomban ábrázolt nőalak testére hab tapadt, hajába alga keveredett, szemszíne a tengert idézi – akár szirén, nimfa is lehetne. Utóbbi két versben finom képek sorozata alakul nyomasztó érzékletekké, a megjelenített sorsfordulatok az ember esendőségének illusztrációi. A *Polip* című vers az életből való szándékos kilépés vágyát, egy öngyilkosság tervét viszi színre: azt láttatja, milyen nyolc csáp ölelésében zuhanni a Duna folyómedrének mélyére. A puhatestű állat erősíti a női karaktervonásokat, az érzelmességet és az intuitív jellemet, a hídról való elrugaszkodás pedig Arany János *Hídavatás* című balladáját, egy kulturálisan beágyazott megoldást mozgósít.

„Mit szólnak ehhez az oldalbordák?” (33) A *Szakagyon* című szöveg sora feleleveníti a bibliai teremtéstörténetet, a nő megformálásának titokzatos mozzanatát. Az oldalborda motívuma adja a mű összetett képvilágának alapját, ebből indul az asszociációs lánc. A bordakosár mint kalitka, a szív mint szabadulásra váró madár jelenik meg a versben,

akárcsak a szürrealista René Magritte *Thérapeuta* című képén. Utóbbi esetben – a ketrecen kívüli és a ketrecen belüli galambok megfestésével – a szabadság és biztonság problémája kerül középpontba. Mindenesetre az emberi csont kalitkához hasonlítása klasszikus kapcsolat. Az asszociációs futam egy kevésbé szerencsés megoldása az oldalbor-da-sertésborda rímpár, mely igen mesterkéltséggel és kilóg a képzettársítási sorból. Seres Lili Hanna versében „a test mállani képes, / mint a vakolat” (33), így omlik le a külső burok, a fogva tartó ketrec.

A testiség aspektusa áll a harmadik ciklus *A partvonal* című nyitóversének fókuszában: a szégyenlős kamaszlány vágyódása és testi reakciói kerülnek középpontba. Ez a vágy és szemérem közötti feszültség a nőiség egyik meghatározó kérdése. A kötet utolsó verseit a *várandósság*, a gyermekvállalással kapcsolatban felmerülő megrázó komplikációk, valamint a magzati állapot szervezik. „Magadba mikor / veszel már vissza” (43). Különleges a *Négy nő* című vers, amely egy kávéházi beszélgetést jelenít meg Audrey (Hepburn), Virginia (Woolf), Frida (Kahlo) és Sylvia (Plath) között (a szövegben csak a keresztnevek szerepelnek), amely a nekik rendeltetett halálmódok egymás közti cseréjéről szól. A helyzet nemcsak azért abszurd, mert a szereplők találkozása nem valósulhatott meg a földi létben, hanem mert az ember nem tudja, miként éri a halál (a szándékos tettektől eltekintve). Ráadásul az élet végének utolsó pillanatai kérdésessé teszik a közvetlen tapasztalat lehetőségét. A halál rejtélyes, mert hozzáférhetetlen. Megvalósulása egyenlő a megszűnéssel. „A szél kezd feltámadni / kilógó tincseik billegnek, mint egy elromlott óramutató” (48). A vers utolsó mondata közli az idő kizökkenésének, az idődimenziók összezsúszásának tényét. A kötet komplex női jellemeinek komponensei is relatívak, kijelentéseikkel az olvasó nemtől függetlenül is könnyen azonosul.

Az olvasásfolyamat során felépül a kötetben megszólaló karakterek vára, amit az *Intelmeink* címet viselő záró formula is jelez a kötet-címhez hasonló, többes szám első személyű alakjával, és ami az írás folyamatának alkotói reflexióit közli. „Neked nem maradt más, csak a szavak” (51). Seres Lili Hanna első kötete apró hibái ellenére nagyszerű próbálkozás. Az első ciklus érdeme a rendezett kompozíció, míg a második és harmadik szakasz több kiemelkedő alkotást tartalmaz. A *Várunk* a nők helyzetének kérdései köré szerveződik, érdeklődése a bölcséleti gondolatok és a trauma természete, valamint a közösségi szenzibilitás felé fordul. A sorokon végighaladó olvasó belép a képzeletbeli várba, amely befogadja és körülöleli őt.

Szendrői Csaba

Mintha muszáj lenne

Scolar
Budapest, 2019

Eszenyi Fanni

NÉHA MUSZÁJ LENNE HÚZNI

Szendrői Csaba neve hallatán szinte minden, magyar alternatív zenében jártas embernek az Elefánt jut az eszébe, a zenekar első éveiről meg a viszonylag igényes dalszövegekre asszociálunk. De mi történik, ha a dalszövegíró elkezd verseket írni? Semmi. És akkor, ha a dalszövegíró kötetet akar? Egy kiadó (jelen esetben a Scholar) nyilván mögé áll, és a biztos felvevőpiac reményében publikálja a könyvet. Feltehetően így született meg a *Mintha muszáj lenne*, Szendrői első lírakötete. Csattanó nincs. Ha csak az nem, hogy a netes trendinget tekintve – a zenekar rajongóinak hála – a könyv gyorsan megtalálta a közönségét a kiadó és a szerző nagy örömeire.

A *Mintha muszáj lenne* szövegei két ciklusra tagolódnak, melyek az *Állítólag kémia* és a *Satír* címet viselik. Az egységek versnyelve és tematikája között észlelhető némi különbség. Míg előbbi a szerelem definiálására tett kísérletek és a szerelemhez való viszonyulás lírája, a másodikban inkább a létezés kérdése kerül fókuszba, melyet már az *Állítólag kémia* is pedzeget. A *Satírban* a *te* helyett az *énre* helyeződik a hangsúly, ami az első rész szerelmesvers-tömkelege után mindenképp felszabadító érzést kelthet az olvasóban.

A kötet három fő kérdéskört ölel fel. Az első és talán legszignifikánsabb a szerelem már említett problematikája. A nyitóvers (*A szerelemről*) és az első ciklus címe egyértelműen megteremti az olvasó azon

prekoncepcióját, hogy szerelmi költészettel fog találkozni. A kötetkezdő szöveg a címében szereplő érzélem lehetséges annotációit sorakoztatja fel: „Állítólag kémia. / Lassan ható ismeretlen szerek. / Mégis van egy pont, / ahonnan / vegytiszta akarat, / ami feloldoz / a mocskos dolgok / béklyója alól, mintha” (9). Az általános lehetőségek után variabilitást látunk és a konkrétum felé mozdulunk el a ciklus ezt követő verseiben. Szendrői többek között gyerekkori emlékeken, mindennapi pillanatokon és tudományos képeken keresztül mutatja be az olvasónak a szerelmet és a hozzá kapcsolódó magányt, hiányt és az újraegyesülés igényét. „Kánikula van, körben / a fagyos aszfalton mégis / szilánkokra hullott, apró madarak. / Feloldódni a hiányban: / endoterm folyamat” (25) – olvassuk például az *Ikerhalak* című versben. Az idő és a létezés – a másik két tényező, amelyek vezértémának mondhatók – nem ennyire koncentráltan jelennek meg a könyvben, sokkal inkább a szerelmi kérdéskörök között elrejtve találkozunk velük. „»Idő«, bár alig értem ezt a szót, / nem szenvedek hiányt, a hiányt szenvedem” (27). A versek alapján egy definiálhatatlan, mégis mechanikusan működő szerkezetként képzeljük el az időt és a hiány, valamint a szerelem jelenlétével (vagy hiányával) hozzájuk párhuzamba. Az „óramutató” és az „idő óraszerkezete” csak feltételesen adnak nyugalmat. A lírai én ugyanis a megszólalásai alapján kételkedik az idő gyógyító erejében, így a *Mintha muszáj lenne* versvilágában negatív érzések kapcsolódnak a fogalomhoz. A létezés – mely szintén egy viszonylag hagyományos problematikának számít a költészet terén – a kötetben az élet, a halál és a fizika triangulumában interpretálódik. Mi az, ami felé tartunk? Van-e lelkünk? Együtt vagy külön létezünk? Szendrői Csaba költészete ezekhez hasonló kérdéseket prezentál az említett tárgykörrel kapcsolatban. Egyértelmű választ viszont nem, csupán keserű humorral átítatott sejtető iránymutatást kapunk, miközben a lírai én kétségbeesetten keresi önmagát, és egyszerre bánkódik, valamint nevet a saját maga teremtette veresszituációkon.

A kötet egészét tekintve úgy éreztem, mintha az impresszionista költészet és a trubadúrlíra hagyományai keverednének benne. A dalyszerű, számos apró képpel, metaforával, hasonlattal teletűzdelt szövegek túlsúlyban vannak a könyvben. Ez van, ahol egyáltalán nem zavaró, sőt érezhetően egyedivé teszi ezeket a részeket. Például a *Statikus folyó* című vers esetében, amely még a kihulló fogaival, álomképeivel, gyöngysoraival sem telíti túl az olvasót, a verskép összeáll. Másról azonban ez a fajta halmozás rendkívül destruktív, csapongó hatást kelt.

Kicsit mindenből hoz a szöveg, de nem válik egésszé. Egy csipet fizika, egy kis kémia meg persze a biológia sem maradhat ki, és kész is van például az *Ől* című vers. Ami egyébként feltehetően követni szándékozik a kortárs költészeti trendeket, de inkább csak erőltetetté válik. A *Garázsmenet* esetében is hasonló a helyzet. „Kompatibilissé teszem magunkat. / Atommagjaimat a járdára köpöm. / Üres leszek, mint a sofőr szeme, / ha a garázsmenetben / a hátsó üléseken / szeretkezünk. Veled / majd ez sem érdekel, / sem a valóság biztos jelei, / az idő óraszerkezetében / a vasfogak, / ahogy összecsapunk / a lelket, s kivetik belőlem / az összehányt utcára. / »Boldogok leszünk még utoljára«” (17). Az itt leírtakat, mint látjuk, egy kis nyelvi túltelítettséggel és grammatikai, valamint logikai összeegyeztetlenséggel is megspékeli a szerző. „Kompatibilissé teszem magunkat. / Atommagjaimat a járdára köpöm” (17) – kezdődik a vers, utána pedig a lírai énünk rögtön, a felütéstől szinte teljesen függetlenül szeretkezik is a hátsó ülésen. Egy hirtelen és megmagyarázhatatlan időbeli ugrás után pedig elég szarul érzi magát vagy inkább (megint?) sehogy sem. A szöveg végén a szerelem és az idő is (mint a Szendrői-versek kihagyhatatlan elemei) megjelennek, egyfajta eszményi érték vagy kérdés formájában. A túltelítettség így is értendő: sokszor egy-egy szöveg akár két-három különálló vers potenciálját foglalja magába.

A második ciklusban nagyobb szerepet kap az asszociatív líra, mely egyes helyeken, például az egység című versében jól funkcionál: „csak egy vonalat húzok / inkább cikcakk / firka lesz / vonalak jobbra / vonalak balra / jó sok vonal / túl sok vonal / satír / majdnem középén egy / satírozott fekete gömb / inkább lyuk / rajzoltam egy lyukat / elnevezem semminek” (51). Bár azért meg kell jegyezni, hogy a vers enyhén túlprioritizálja ezt a vonalat, és a végén saját farkába harapó kígyóként töri meg az asszociatív versnyelv természetes működését. A kötetben találunk olyan szövegeket is, amelyekben az asszociációs procedúra nem ennyire egyértelműen jelölt. Amivel alapjáraton semmi probléma nincs, csakhogy a képek és az asszociációk banalitása miatt ezen esetekben könnyen interpretálható, de nehezen élvezhető verseket kapunk. „Nem adtam eddig belőle senkinek, / tessék, itt van hát a fele. / Királyságom. Álmom. Időm. / Ha volt is, ma nincs semmi se. / Szirmok nélkül egy csupasz bibe. / Beporozatlan, meddő, kosz lepte. / Gombostűre húzott lepke” (49).

Az erőltetettséghatást nem csak a halmozás implicálja a kötetben. „Neonsárga mellényben jött a nyár. / A zsirosképű Holdat most

dobom ki. / Rózsaszín zsákok húznak reám. / Tanítom a szívemet nem dobogni” (36). A líra nyelvezete sokszor modoros, ami egy bizonyos mennyiségű közhelypufogatással együtt fokozza azt az érzetet, hogy valamilyen izzadságszagú, csinált dologgal találkozunk. Mintha muszáj lenne az írás, a vers. Azt érzem, hogy egyfajta pózba akarnak helyezkedni a kötet szövegei. És ez a fajta megfelelési kényszer, a pózszerűség, minél többet olvassuk, annál triviálisabbá válik. „Ledpilácsok jelzik a lélek / leszállópályáját. Vagy valami ilyesmi. / A lágyan ringó kábelekre gondolsz” (16). Az írás folyamatára való reflektálás alapvetően legitim és az irodalom kezdete óta létező metódus, de Szendrői kötetében szinte csak hasonló tartalmú megjegyzésekkel találkozunk magukkal a versekkel kapcsolatban. „Nem írtam volna semmit, / őszintén szólva zavarnak / ezek a sorok is, hazugnak / érzem, hogy már megint gondolkodom, / miközben ötletem persze nincs” (44). Azt, hogy a sorok tartalmát valós érvényüként kezeljük, persze könnyelmű lenne megengedni, mégis úgy gondolom, az idézett részletek mind erősítik a kötet bizonyos verseinek és bizonyos versbeszélőinek pózszerű mivoltát.

A másik nagy problémám a könyv közhelyesnek mondható elemeinek repetitívitása. A *hiány* és a *lélek* például a *Mintha muszáj lenne* leggyakrabban ismételt kifejezései közé tartoznak, ami – ha újszerű megoldásokkal lennének konstruálva – alapjában nem jelentene kardinális gondot. Innovatív módszerekkel azonban nem találkozunk: a versek megszokott módon járnak körbe univerzális problémákat. A közhelyességhez pedig olykor még egy kis giccsfaktor is társul, például rögtön az első versben, amelyben angyalpornóra élvezzük át magunkat a túlvilágba. Az olyan mély életbölcességek és mondatok pedig, mint a „Mi nem kopunk el, csak a gondolat fogy” (21), vagy az „Ajkadon nikotinsárga a napsugár” (15) nem sokat adnak hozzá a befogadó emocionális és szellemi világához. Szerencsére azért találunk egy-két olyan képet is, amelyek mégis megfogják az olvasót. A legerősebbet Simon Márton úgyesen ki is választotta a fülszöveg megírásakor. „Hullik a bonszájom levele, / ilyen piciben még nagyobb az ősz, / ez az apró mellkasával küzdő, / hízott szívű öreg” (14). (És ezzel a *Kövek* című szöveggel vissza is érkezünk a fent kifejtett túlsúlyfoltosság problémájához.) A giccsességre egyébként a lírai én is többször reflektál, maga a *giccs* szó is megjelenik párszor a versekben. „A szerelem giccses kép / valami tánc a néma / csendben, ahol őszintén / repülhetsz, amíg / tart a zuhanás” (9). Ezzel kapcsolatban viszont az a kellemetlen, hogy attól, hogy valamit giccsesnek determinálunk, még nem lesz kevésbé giccses.

A fentebb már említett túlreflektáltság felvethet egy olyan értelmezési metódust, mely alapján kritikaként, paródiaként vagy ironikusan interpretálhatnánk a szövegeket, de ha ez lett volna a szerző intenciója, erősen kiaknázatlanul hagyta a koncepciót.

A kötetet egyfelől a rövid, dalszerű versek fogják egybe, mint például a *Dohány*. Ezek azok a szövegek, amelyek bár mély mondanivalót szeretnének közvetíteni, mégis könnyedséget sugallnak. Nem érzem azt, hogy túl komolyan vennék magukat, és nem várják el az olvasótól sem, hogy így tegyen. Meglátásom szerint ezek a versek mentik meg a könyvet és teszik többé átlagos, enyhén nyálas szövegek gyűjteményénél. Másfelől Szendrői motívumrendszere koherenciát kölcsönöz a kötetnek és megcsillant valamiféle erősebb tudatosságot a koncepcióval kapcsolatban. „Gyomromból kifelé tart az enyészet, / odújukba falatonként a rókák / hordanak, jó salakanyaggá lenni” (27). A versekben megjelenő madarak, halak, bogarak, rókák és macskák azonosulnak személyekkel és fordítva, a természet mint vezérmotívum pedig úgyesen összefogja a szövegeket. Többek között ezek kapcsán fedezhetünk fel egyfajta asszociatív korrelációt a versek és az Elefántdalszövegek között. És, bár ez a fajta intertextualitás korántsem integráns része a kötet értelmezésének, növelni tudja a befogadók élvezeti potenciálját.

Összességében úgy gondolom, a *Mintha muszáj lenne* túl nagyot vállal. Fontos és univerzális kérdésekkel foglalkozik, de nincs benne elég innovativitás. Komoly dilemmákat vet fel, de nem találja a válaszokat. Talán tudja is ezt magáról. Talán nem is akarja megtalálni. Viszont sokszor annyira öncélúak a szövegek, hogy azt az olvasó mármár pofátlannak érzi. Szendrői zavaróan túlír, túlgondol, pózol. Nem elég természetes a hangja. Mégis azt gondolom, hogy ez a kötet megfelelő szerkesztői munkával, ha ugyan nem is tökéletes, de sokkal jobb vagy legalábbis kevésbé erőltetett lehetett volna. Látom benne a potenciált, de azt beárnyékolja a felesleg, a közhely és a giccs. Remélem, Szendrői a második kötete kiadása előtt megtanul húzni a verseiből. Azt pedig, hogy a könyv ebben a formában való publikálása milyen mértékben volt profitorientált döntés, mindenki döntse el maga, miután elolvasta.

REPERTÓRIUM

2019. szeptember–október

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2019. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetekben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Agria, 2019. 3.	Irodalmi Jelen, 2019. 9., 10.
Alföld, 2019. 9., 10.	Jelenkor, 2019. 9., 10.
Apokrif, 2019. 3.	Kortárs, 2019. 9., 10.
Bárka, 2019. 3., 4., 5.	Korunk (Csíkszereda), 2019. 7., 8., 9., 10.
Confessio, 2019. 3.	Magyar Műhely, 2019. 3.
Credo, 2019. 1–2.	Magyar Napló, 2019. 9., 10.
Élet és Irodalom, 2019. szeptember 6., szeptember 13., szeptember 20., szeptember 27., október 4., október 11., október 18., október 31.	Mozgó Világ, 2019. 9., 10.
Eső, 2019. 3.	Múlt és Jövő, 2019. 3.
Ezredvég, 2019. 5.	Napút, 2019. 7.
Forrás, 2019. 9., 10.	Pannon Tükör, 2019. 4.
Helikon (Kolozsvár), 2019. szeptember 10., szeptember 25., október 10., október 25.	Parnasszus, 2019. 2.
Hitel, 2019. 9., 10.	Székelyföld (Csíkszereda), 2019. 9., 10.
	Tempevölgy, 2019. 3.
	Tiszatáj, 2019. 9., 10.
	Várad (Nagyvárad), 2019. 8., 9.
	Vigilia, 2019. 9., 10.

Vers

1. ÁBRAHÁM Erika: *Bábel*. = Pannon Tükör, 4/41. p.
2. ÁBRAHÁM Erika: *minden éjjel*. = Pannon Tükör, 4/42. p.
3. ÁBRAHÁM Erika: *nagyítás*. = Pannon Tükör, 4/41. p.
4. ACZÉL Géza: *(szino)líra. torzósótár*. arcfesték. arcfestés. archaikus. = Ezredvég, 5/33–34. p.
5. ACZÉL Géza: *(szino)líra. torzósótár*. árcsökkenés. áremelkedés. aréna. = Jelenkor, 9/926–927. p.
6. ÁDÁM Tamás: *Hasábfák*. = Ezredvég, 5/50–51. p.
7. ÁDÁM Tamás: *Madár felismerés*. = Ezredvég, 5/50. p.
8. ÁDÁM Tamás: *Mentési gyakorlat*. = Ezredvég, 5/51. p.
9. ÁDÁM Tamás: *Piramisok*. = Ezredvég, 5/52. p.
10. ADY Endre: *Elbocsátó, szép üzenet*. = Ezredvég, 5/92–94. p.
11. ADY Endre: *Héja-nász az avaron*. = Ezredvég, 5/92. p.
12. ADY Endre: *Léda a hajón*. = Ezredvég, 5/91. p.
13. ADY Endre: *Lédával a bálban*. = Ezredvég, 5/91. p.
14. ADY Endre: *Mert engem szeretsz*. = Ezredvég, 5/90. p.
15. ADY Endre: *A mi gyermekünk*. = Ezredvég, 5/90. p.
16. ÁFRA János: *Felezési idő*. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 17. p.
17. ÁGAI István: *Hazabarát*. = Ezredvég, 5/156. p.
18. ÁGAI István: *Memento*. = Ezredvég, 5/155. p.
19. ÁGH István: *Örök Yorick*. = Eső, 3/96. p.
20. ÁGH István: *Szarvasveszély*. = Magyar Napló, 9/3. p.
21. AKNAI Tamás: *Sziget*. = Tempevölgy, 3/5. p.
22. ÁKNAY Tibor: *Egy cserép ciklámen*. = Agria, 3/89. p.
23. ÁKNAY Tibor: *Csillag vagyunk*. = Agria, 3/89. p.
24. ÁKNAY Tibor: *Gyerekidő*. = Agria, 3/91. p.
25. ÁKNAY Tibor: *Kicsi gesztusok kellene*. = Agria, 3/91. p.
26. ÁKNAY Tibor: *Ördögsekér*. = Agria, 3/89. p.
27. ÁKNAY Tibor: *Reményt csibol*. = Agria, 3/91. p.
28. ÁKNAY Tibor: *Rögös az út*. = Agria, 3/90. p.
29. ÁKNAY Tibor: *Séta a Margit hídon*. = Agria, 3/92. p.
30. ÁKNAY Tibor: *Szegődnék társadal*. = Agria, 3/93. p.
31. ÁKNAY Tibor: *Valabol*. = Agria, 3/93. p.
32. ÁKNAY Tibor: *Zsoltárom te lettél*. = Agria, 3/90. p.
33. ANDRÉ András: *Eldobott, legszebb pirosommal*. = Hítel, 9/105. p.
34. ANDRÉ Ferenc: *nem eltévedni*. = Helikon, október 25. 12–13. p.
35. ANDREI Dósa: *black friday*. = Helikon, október 25. 13. p.
36. ANGA Mária: *Akkora vihar volt...* = Agria, 3/22. p.
37. ANTAL Attila: *A nihil kísértése*. = Agria, 3/23. p.
38. ANTAL Attila: *Őszi harmat után*. = Agria, 3/23. p.
39. ANTAL Attila: *Sorok egy online panaszkönyvből*. = Agria, 3/23. p.
40. ARANYI László: *Pécsi paranoia*. II. változat. = Magyar Műhely, 3/1. p.
41. ARANYI László: *Rend*. = Magyar Műhely, 3/2. p.
42. ARANYI László: *Retro*. = Magyar Műhely, 3/2. p.
43. ARTZT Tímea: *Variációk egy s más témára*. Nejlón. Intés. Vándorló szövegek. Örömhír. = Kortárs, 9/30–31. p.
44. ASAF, Uri: *Anna*. = Jelenkor, 10/1111. p.
45. ASAF, Uri: *Taxodium*. = Jelenkor, 10/1111. p.
46. BABICZY Tibor: *Frigg éjszakája*. = Élet és Irodalom, szeptember 13. 14. p.
47. BABICZY Tibor: *Planet Caravan*. = Élet és Irodalom, szeptember 13. 14. p.
48. BABICZY Tibor: *Temetés után*. = Élet és Irodalom, szeptember 13. 14. p.
49. BABICS Imre: *Dél a Bakonyban*. = Napút, 7/11. p.
50. BAKA Györgyi: *Árnyékába sző az éj*. = Agria, 3/13. p.
51. BAKA Györgyi: *A mélység ölelése*. = Agria, 3/13. p.
52. BAKA Györgyi: *Rákóczi szíve*. = Agria, 3/12. p.
53. BAKA Györgyi: *A tenger hullámai*. = Napút, 7/24. p.
54. BAKOS András: *Élőzene*. = Tiszatáj, 10/5. p.
55. BAKOS András: *Isteni testek*. = Tiszatáj, 10/4. p.
56. BAKOS András: *Tavaszi aggfű*. = Forrás, 10/78. p.
57. BAKOS András: *Télvíz*. = Tiszatáj, 10/3. p.
58. BALEY Endre: *Görögország*. = Napút, 7/25. p.

59. BALEY Endre: *Szokopelosz.* = Napút, 7/25. p.
60. BÁLINT Tamás: *Máj hagymalekvárral.* pil-lanatképek. = Hitel, 9/35–37. p.
61. BALLA D. KároJ: *Lassú játsszma, lassú tánc.* = Élet és Irodalom, október 18. 14. p.
62. BALLA D. KároJ: *Megoldások például.* = Élet és Irodalom, október 18. 14. p.
63. BALLA Zsófia – BÁTHORI Csaba: *Augusz-tusi négykezes.* = Irodalmi Jelen, 9/47. p.
64. BALOGH Anett: *Amíg körbeér, titkon nő.* = Alföld, 10/5. p.
65. BALOGH Anett: *Avatás.* Gólem. = Alföld, 10/4. p.
66. BALOGH Anett: *Réstudat.* = Alföld, 10/4. p.
67. BÁNFAI Johanna: *Variációk egy régi dalra.* = Agria, 3/219. p.
68. BÁNKÖVI Dorottya: *A boldogság.* = Bárka, 3/7. p.
69. BÁNKÖVI Dorottya: *Csehöv és a tenger.* = Bárka, 3/7–8. p.
70. BÁNKÖVI Dorottya: *Napóra.* = Pannon Tükör, 4/49. p.
71. BÁNKÖVI Dorottya: *Téli álom.* = Bárka, 3/8. p.
72. BÁNKÖVI Dorottya: *Az Út követése.* = Pannon Tükör, 4/50. p.
73. BECSY András: *A boldogság.* = Kortárs, 9/21. p.
74. BECSY András: *Vizespobárnyi.* = Bárka, 4/60–61. p.
75. BÉK Timur: *Öregszik bennünk.* = Helikon, október 25. 13. p.
76. BENCZE Mihály: *Ablakomon forró párad.* = Agria, 3/203. p.
77. BENCZE Mihály: *A megváltás bennünk van.* = Agria, 3/201–202. p.
78. BERTÓK László: *Bolt, posta, gyógyszerár...* (Firkák a szalmaszálla). Aggastyán, 1. Aggastyán, 2. Mintha. Hold. Vizes. Cetli. A mindenség. A helyzet. Újrakezdi. = Bárka, 3/26–27. p.
79. BERTÓK László: *Dadogsz, nem talárod.* (Firkák a szalmaszálla). Fodrásznál. Az vagy-c. Ott vagy. Ami látszik. Nem talárod. Magadban beszélsz, 1. Magadban beszélsz, 2. Besétál valaki. Megfeszülsz. = Jelenkor, 10/1061–1062. p.
80. BÍRÓ József: *Alkony közelit.* = Bárka, 4/57. p.
81. BÍRÓ József: *Csillagok játsszóhársa.* = Bárka, 4/57. p.
82. BÍRÓ József: *Egon Schiele...* –, *hogy.* = Agria, 3/139. p.
83. BÍRÓ József: *Emberbalász.* = Bárka, 4/56. p.
84. BÍRÓ József: *Ernst Janál.* –, *hogy.* = Agria, 3/137. p.
85. BÍRÓ József: *Eugene Ionesco...* –, *hogy.* = Agria, 3/138. p.
86. BÍRÓ József: *Ezra Pound...* –, *hogy.* = Agria, 3/140. p.
87. BÍRÓ József: *Fernando Pessoa...* –, *hogy.* = Agria, 3/140. p.
88. BÍRÓ József: *George Orwell...* –, *hogy.* = Agria, 3/136. p.
89. BÍRÓ József: *James Brown...* –, *hogy.* = Agria, 3/140. p.
90. BÍRÓ József: *Joan Miró...* –, *hogy.* = Agria, 3/137. p.
91. BÍRÓ József: *Joseph Beuys...* –, *hogy.* = Agria, 3/141. p.
92. BÍRÓ József: *Marlene Dietrich...* –, *hogy.* = Agria, 3/139. p.
93. BÍRÓ József: *Paul Claudel...* –, *hogy.* = Agria, 3/138. p.
94. BÍRÓ József: *Rainer Maria Rilke...* –, *hogy.* = Agria, 3/136. p.
95. BÍRÓ József: *Szövelátó tekintetével meg-simogat.* = Bárka, 4/56. p.
96. BÍRÓ Tímea – LENNERT-MÓGER Tímea: *mind ég.* = Irodalmi Jelen, 9/52–53. p.
97. BOBORY Zoltán: *Kárpátaljai magyar rap-szódiá.* = Agria, 3/18. p.
98. BOBORY Zoltán: *Lányomok a parti ho-mokban.* = Agria, 3/17. p.
99. BOBORY Zoltán: *P. MaklárÉva verseit olvasom.* = Agria, 3/16–17. p.
100. BODA Edit: *Aszinkron történetek.* = Székelyföld, 10/55. p.
101. BODA Edit: *A bányamagnás nyugdíjba vonul.* = Forrás, 9/51. p.
102. BODA Edit: *Csók.* = Székelyföld, 10/53–54. p.
103. BODA Edit: *Ébredés. Hová megyünk?* = Forrás, 9/51. p.
104. BODA Edit: *A gyümölcsös.* = Forrás, 9/52. p.
105. BODA Edit: *Hajzsa.* = Forrás, 9/52. p.
106. BODA Edit: *Hogyan történt?* = Forrás, 9/52. p.
107. BODA Edit: *A kör érintése.* = Forrás, 9/51. p.
108. BODA Edit: *Közelebb.* = Forrás, 9/53. p.
109. BODA Edit: *Nagytotál.* = Forrás, 9/52. p.
110. BODA Edit: *Nyári nap.* = Forrás, 9/53. p.
111. BODA Edit: *Egy pannoni gardéniátskára.* = Székelyföld, 10/55. p.
112. BODA Edit: *Parázs.* = Székelyföld, 10/54. p.
113. BOGDÁN László: *Ott túl, nem messze már egy másik világ volt...* 29. A szerencse fia. 30. Esők, zergék, hiúzok. = Székelyföld, 10/21–26. p.
114. BORNAI Tibor: *Ajándek.* = Bárka, 4/63. p.
115. BORNAI Tibor: *Árnyalat.* = Bárka, 4/63. p.

116. BORNAI Tibor: *A megfelelő szerszám.* = Bárka, 4/62. p.
117. BORNAI Tibor: *A négy jóbarát.* = Bárka, 4/62. p.
118. BORNAI Tibor: *A pillanat megragadása.* = Bárka, 4/62. p.
119. BORNAI Tibor: *Ünnep elé.* = Bárka, 4/62. p.
120. BOROS Edit: *Kérdőjelek.* = Agria, 3/218. p.
121. BOROS Edit: *Meditáció.* = Agria, 3/218. p.
122. BORSODI L. László: *A gyermekem.* = Helikon, október 10. 9. p.
123. BORSODI L. László: *Hátul az oszlopknál.* = Helikon, október 10. 9. p.
124. BORSODI L. László: *Rövid búcsú.* = Helikon, október 10. 9. p.
125. BORSODI L. László: *Temetésről baza.* = Helikon, október 10. 9. p.
126. BOTH Balázs: *Bessenyei.* = Bárka, 4/59. p.
127. BOTH Balázs: *Borderline* = Bárka, 4/59. p.
128. BOTH Balázs: *Flying Fortress.* = Hítel, 9/87. p.
129. BOTH Balázs: *Georg Trakl éjszakája.* = Hítel, 9/88. p.
130. BOTH Balázs: *Kisvárosi temető.* = Bárka, 4/58. p.
131. BOTH Balázs: *Nagaszaki.* = Hítel, 9/88. p.
132. BOTH Balázs: *A száműzött költő balladája.* = Hítel, 9/86–87. p.
133. Bozó Zsuzsanna: *Döntés.* = Agria, 3/237. p.
134. Bozó Zsuzsanna: *Élet.* = Agria, 3/236. p.
135. Bozó Zsuzsanna: *Emlék.* = Agria, 3/236. p.
136. Bozó Zsuzsanna: *Pillanat.* = Agria, 3/236. p.
137. Bozó Zsuzsanna: *Szerelem volt...* = Agria, 3/237. p.
138. Bozók Ferenc: *Bűvár.* = Agria, 3/31. p.
139. Bozók Ferenc: *Grafitkutyák.* = Mozgó Világ, 9/60. p.
140. Bozók Ferenc: *Idősiga.* = Mozgó Világ, 9/60. p.
141. Bozók Ferenc: *Ostya.* = Agria, 3/31. p.
142. Bozók Ferenc: *Szegénylegény vagyok én.* = Agria, 3/31. p.
143. Bozók Ferenc: *Szeretetvers.* = Agria, 3/31. p.
144. BOZSIK Péter: *Amikor.* = Élet és Irodalom, október 31. 17. p.
145. BOZSIK Péter: *Fekete.* = Élet és Irodalom, október 31. 17. p.
146. BOZSIK Péter: *Vásárfia.* = Élet és Irodalom, október 31. 17. p.
147. BÖDECS László: *VIII.* = Élet és Irodalom, október 4. 14. p.
148. BÖDECS László: *Szegény, szombat.* = Élet és Irodalom, október 4. 14. p.
149. BÖNDÖR Pál: *Halálbír: A két Tandori, vagyis a végletek.* = Forrás, 9/35–37. p.
150. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Efundam spiritum meum.* = Irodalmi Jelen, 9/3. p.
151. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *El nem küldött levél Szíveri Jánosnak.* = Irodalmi Jelen, 10/4–6. p.
152. BÚZÁS Huba: *Isonzo.* = Napút, 7/19. p.
153. CZEĞŐ Zoltán: *Nincs határ.* = Székelyföld, 10/56. p.
154. CSÁK Gyöngyi: *Borzongások.* = Agria, 3/220. p.
155. CSÁK Gyöngyi: *Egyre csak.* = Agria, 3/220. p.
156. CSÁK Gyöngyi: *Erejét fitogtatja.* = Agria, 3/220. p.
157. CSÁK Gyöngyi: *Fura felbőjtétek.* = Agria, 3/220. p.
158. CSÁKY Anna: *Nyárutó.* = Agria, 3/19. p.
159. CSÁKY Anna: *Sír az angyal...* = Agria, 3/20. p.
160. CSÁKY Anna: *A vad mező dalnoka.* = Agria, 3/20. p.
161. CSÁKY Anna: *Zokogó esők.* = Agria, 3/19. p.
162. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Hallgassuk együtt.* = Agria, 3/229. p.
163. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Hargitai ismerős bangok.* = Agria, 3/229–230. p.
164. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Sírató.* = Agria, 3/230. p.
165. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Úton.* = Agria, 3/228. p.
166. CSATÓ Anita: *Rögök.* = Várad, 9/4. p.
167. CSEHY Zoltán: *Fogli d'album III.* Megjött. Tetem. Vannak nők. Aquila imperiale. Bizánc. Biedermeier. Pornó. Közé tenni. = Jelenkor, 10/1074–1076. p.
168. CSEHY Zoltán: *Kaland.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
169. CSEHY Zoltán: *Nemes Nagy Ágnes átkölt egy reneszánsz szépbistóriát.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
170. CSEHY Zoltán: *Szűr szobra Párkányban.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
171. CSEHY Zoltán: *Wilfried Knight pornosztár balála.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
172. CSIKÓS Szilvia: *axiómák.* = Pannon Tükör, 4/36–37. p.
173. CSIKÓS Szilvia: *Idő-jóslás.* = Pannon Tükör, 4/36. p.
174. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Az erdőjáró.* = Tempevölgy, 3/7. p.
175. CSOKONAI Attila: *Deheroizálás.* (Új sorozat). Döbrög határán áll már a vásár.

- A rendszerváltoztatás-tudatküszöbén. = Ezredvég, 5/71. p.
176. CSONGOR Andrea: *Áttört felület*. = Tempevölgy, 3/8. p.
177. CSONTOS Márta: *Határtalanok*. = Várad, 8/19. p.
178. CSONTOS Márta: *Hibajegyzék kipipálva*. = Várad, 8/18. p.
179. DÁVID Péter: *Kifordítottam*. = Bárka, 3/46. p.
180. DÁVID Péter: *Őzek a tisztáson*. = Bárka, 3/46–47. p.
181. DÁVID Péter: *Terveink között*. = Bárka, 3/47–48. p.
182. DEBRECZENY György: *ilyenkor minden más*. = Agria, 3/169. p.
183. DEBRECZENY György: *úgyesen átsiklani*. = Agria, 3/170. p.
184. DEMETER József: *Könyvjelző*. = Agria, 3/123–124. p.
185. DEMETER József: *Tömboxigén*. = Agria, 3/121–123. p.
186. DEMETER József: *Zeneiglen*. = Agria, 3/120–121. p.
187. DIMÉNY H. Árpád – NOSZLOPI Botond: *Lebegő erények hullnak a vízbe*. = Irodalmi Jelen, 9/51. p.
188. DOBAI Péter: *Az 55-ös kötelekijelű US Navy hadihajó borgonyon a Canal' Grande és a Giudecca torkolatában a Santa Maria della Salute temploma előtt*. = Napút, 7/20–21. p.
189. DOBAI Péter: *Álmodni Adriát, hajót, ifúságot*. = Napút, 7/22. p.
190. DOBAI Péter: *A tenger mindig messze van*. = Napút, 7/21. p.
191. DOMJÁN Gábor: *Gyógyszerek*. = Jelenkor, 9/973. p.
192. DOMJÁN Gábor: *Kímélő látogatás*. = Jelenkor, 9/972. p.
193. DOMJÁN Gábor: *Az ügyvéd báza*. = Jelenkor, 9/973. p.
194. DRÁVUCZ Zsolt: *Cor Fig. 4*. = Pannon Tükör, 4/63. p.
195. DRÁVUCZ Zsolt – ILLYÉS Krisztina: *Trópusi láz*. = Irodalmi Jelen, 9/50–51. p.
196. DUDÁS Sándor: *Ingerek*. = Agria, 3/216. p.
197. DUDÁS Sándor: *Majd tavasz lesz...* = Agria, 3/216. p.
198. DUDÁS Sándor: *A nagy csendről*. = Agria, 3/217. p.
199. ENDREY-NAGY Ágoston: *Anyaváros*. = Helikon, szeptember 10. 10. p.
200. ENDREY-NAGY Ágoston: *Bücsü*. = Helikon, szeptember 10. 10. p.
201. ENDREY-NAGY Ágoston: *Hallgat*. = Helikon, szeptember 10. 10. p.
202. ERDŐS Kristóf: *madarak*. = Pannon Tükör, 4/62. p.
203. FALCSIK Mari: *die selbstjäger*. = Alföld, 10/16. p.
204. FALCSIK Mari: *édenverzió*. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
205. FALCSIK Mari: *a kanyarban*. = Alföld, 10/16. p.
206. FALCSIK Mari: *kertünk*. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
207. FALCSIK Mari: *a költők*. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
208. FALCSIK Mari: *magamnak*. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
209. FALCSIK Mari: *négy sor Kőből Verának*. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
210. FALUSI Márton: *Kerületemben az ő országuk*. = Székelyföld, 9/33–35. p.
211. FALUSI Márton: *Költözünk és bemosak-szunk*. = Irodalmi Jelen, 10/20–22. p.
212. FALUSI Márton: *Vallomás a testhez*. = Hítel, 9/25–29. p.
213. FALUSI Márton: *Zuglischer, a hajótörött*. = Magyar Napló, 10/31. p.
214. FARKAS Arnold Levente: *'mustármag'*. = Kortárs, 10/21. p.
215. FARKAS Arnold Levente: *Soros A-*. = Bárka, 4/71–72. p.
216. FARKAS Gábor: *Elvégeztetett*. = Agria, 3/193. p.
217. FARKAS Gábor: *Reggelt remél*. = Agria, 3/193. p.
218. FARKAS WELLMANN Éva: *Inferno*. = Bárka, 4/3–4. p.
219. FARKAS WELLMANN Éva: *most hibernál*. = Irodalmi Jelen, 10/29. p.
220. FÁTYOL Viktória: *Té*. = Székelyföld, 10/34. p.
221. FÁTYOL Viktória: *Trefa*. = Székelyföld, 10/34–35. p.
222. FAZEKAS József: *Föl-le világomban*. = Agria, 3/36. p.
223. FAZEKAS József: *Non plusz ultra*. = Agria, 3/37. p.
224. FAZEKAS József: *A sokaság sívataga*. (homok és oázis). = Agria, 3/35. p.
225. FAZEKAS József: *Szívemet takarják*. = Agria, 3/36. p.
226. FAZEKAS József: *Tedd le terbedet*. = Agria, 3/36. p.
227. FECSKE Csaba: *Agypiszkáló*. = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
228. FECSKE Csaba: *Albatrosz*. = Hítel, 9/51. p.
229. FECSKE Csaba: *Bagoly*. = Hítel, 9/51. p.
230. FECSKE Csaba: *Csak egyszer*. = Agria, 4/27. p.

231. FECSKE Csaba: *Faluszél.* = Agria, 4/27. p.
232. FECSKE Csaba: *Halott tó.* = Bárka, 5/17. p.
233. FECSKE Csaba: *Hattyú.* = Hitel, 9/50. p.
234. FECSKE Csaba: *Hetvenkedő.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
235. FECSKE Csaba: *A hiányzó lépés.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
236. FECSKE Csaba: *Hütlén asszony.* = Bárka, 5/16–17. p.
237. FECSKE Csaba: *Idegen íz.* = Agria, 4/27. p.
238. FECSKE Csaba: *Ismerős.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
239. FECSKE Csaba: *Keresés.* = Agria, 4/27. p.
240. FECSKE Csaba: *Keserű dal.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
241. FECSKE Csaba: *Ki bogy.* = Bárka, 5/16. p.
242. FECSKE Csaba: *Köböcz 60.* = Agria, 3/246. p.
243. FECSKE Csaba: *Öregasszony.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
244. FEHÉR Imola: *ValóVersek.* = Korunk, 10/3–5. p.
245. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *A csütörtök.* = Agria, 3/41. p.
246. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *A Nem tudok többé ciklusból.* = Agria, 3/40. p.
247. FEKETE Anna: *Hűség.* = Napút, 7/14. p.
248. FEKETE Vince: *Ólom.* = Eső, 3/44. p.
249. FEKETE Vince: *Partitúra.* = Eső, 3/44. p.
250. FELLINGER Károly: *Akácerdő.* = Korunk, 7/44. p.
251. FELLINGER Károly: *Bajcs.* = Agria, 3/70. p.
252. FELLINGER Károly: *Bátorkeszi.* = Agria, 3/70. p.
253. FELLINGER Károly: *Bogya.* = Agria, 3/69. p.
254. FELLINGER Károly: *Bogyaréten.* = Agria, 3/68. p.
255. FELLINGER Károly: *Búcs.* = Agria, 3/70. p.
256. FELLINGER Károly: *Cigánykerék.* = Agria, 3/72. p.
257. FELLINGER Károly: *Csallókőzaranyos.* = Agria, 3/71. p.
258. FELLINGER Károly: *Csicsó.* = Agria, 3/67. p.
259. FELLINGER Károly: *Dedikáció.* = Helikon, szeptember 25. 4. p.
260. FELLINGER Károly: *Dunamocs.* = Agria, 3/71. p.
261. FELLINGER Károly: *Dunaradvány.* = Agria, 3/72. p.
262. FELLINGER Károly: *Egyszer.* = Helikon, szeptember 25. 4. p.
263. FELLINGER Károly: *Ekel.* = Agria, 3/70. p.
264. FELLINGER Károly: *Gelléren.* = Agria, 3/68. p.
265. FELLINGER Károly: *Gumikalapács.* = Korunk, 7/45. p.
266. FELLINGER Károly: *Hetvény.* = Agria, 3/72. p.
267. FELLINGER Károly: *Ismerős.* = Helikon, szeptember 25. 4. p.
268. FELLINGER Károly: *Kamocsa.* = Agria, 3/67. p.
269. FELLINGER Károly: *Kiskomárom, Nagykomárom.* = Agria, 3/67. p.
270. FELLINGER Károly: *Kiszámoló.* = Agria, 3/67. p.
271. FELLINGER Károly: *Kolozsnéma.* = Agria, 3/69. p.
272. FELLINGER Károly: *Komáromfüssön füstöltem.* = Agria, 3/69. p.
273. FELLINGER Károly: *Szakadó eső.* = Helikon, szeptember 25. 4. p.
274. FELLINGER Károly: *Szemben a várral.* = Helikon, szeptember 25. 4. p.
275. FELLINGER Károly: *Tany.* = Agria, 3/68. p.
276. FELLINGER Károly: *Ujjnyomat.* (nyelvkurzus). (az ég). (fuldokolva). (tömlő). (pity-pang). (felhők mögött). (nagy utazás). = Tempevölgy, 3/9–10. p.
277. FELLINGER Károly: *A világ.* = Helikon, szeptember 25. 4. p.
278. FENYVESI Félix Lajos: *Egy távoli város.* = Tempevölgy, 3/11–12. p.
279. FENYVESI Orsolya: *Erdő, erdő, erdő.* = Élet és Irodalom, október 4. 17. p.
280. FENYVESI Orsolya: *A gyerekszoba.* = Élet és Irodalom, október 4. 17. p.
281. FENYVESI Orsolya: *A batáratalanról.* = Élet és Irodalom, október 4. 17. p.
282. FENYVESI Orsolya: *Johanna.* = Élet és Irodalom, október 4. 17. p.
283. FENYVESI Ottó: *Andreas ante portas.* = Hitel, 10/3–6. p.
284. FENYVESI Ottó: *Paloznak overdrive.* = Alföld, 10/13–14. p.
285. FERENCZ Imre: *D. Kiss.* = Székelyföld, 10/29–30. p.
286. FERENCZ Imre: *Péter.* = Székelyföld, 10/27–29. p.
287. FILIP Tamás: *A sípszó előtt.* = Eső, 3/99. p.
288. FINTA Éva: *A galamb.* = Magyar Napló, 10/3. p.
289. FINTA Éva: *Mantra 2.* = Agria, 3/15. p.
290. FODOR Balázs: *Kútásók.* = Tempevölgy, 3/6. p.
291. FÖLDES T. Lili: *Eszközök.* = Apokrif, 3/32. p.
292. FÖLDES T. Lili: *Munkalehetőség.* = Apokrif, 3/32–33. p.

293. FÖVÉNYI Sándor: *Csak kölcsön kérték az angyalok.* = Ezredvég, 5/16. p.
294. FÖVÉNYI Sándor: *Hig babgulyás blues.* = Ezredvég, 5/17. p.
295. FÖVÉNYI Sándor: *Sokan kérdik* = Ezredvég, 5/15. p.
296. FÖVÉNYI Sándor: *A város.* = Ezredvég, 5/14–15. p.
297. GAJDOS András: *Búcsúfény.* = Ezredvég, 5/41. p.
298. GAJDOS András: *Dér.* = Ezredvég, 5/41. p.
299. GAJDOS András: *Mégis.* = Ezredvég, 5/41. p.
300. GAJDOS András: *Őszület.* = Ezredvég, 5/39–40. p.
301. GAJDOS András: *Pipacs a pályaudvaron.* = Ezredvég, 5/40. p.
302. GÁL Ferenc: *Ház körüli munkák.* 41. 52. = Magyar Napló, 10/28. p.
303. GÁL Hunor: *C₁ atlas.* = Helikon, október 10. 10. p.
304. GÁL Hunor: *C₂.* = Helikon, október 10. 10. p.
305. GÁL Hunor: *fekete szavak.* = Korunk, 9/38–39. p.
306. GÁL Hunor: *kibatolás.* = Korunk, 9/39. p.
307. GÁL Hunor: *a szomjúságról.* = Korunk, 9/38. p.
308. GÁSPÁR Aladár: *harmónia.* = Agria, 3/238. p.
309. GÁSPÁR Aladár: *Macskaálm.* = Agria, 3/239. p.
310. GÉCZI János: *A ballgatás.* = Bárka, 4/25. p.
311. GÉCZI János: *Szűz a gyermekkel, Szent Annával és egy számmárral.* = Tempevölgy, 3/3–4. p.
312. GÉCZI János: *A zavaros szerelemről.* = Bárka, 4/25. p.
313. GÉCZI János – LADIK Katalin: *Sem hiány, sem fölösleg.* = Irodalmi Jelen, 9/48. p.
314. GÉCZI János – VÖRÖS István: *Eltértített nyár.* = Irodalmi Jelen, 9/55. p.
315. G[ÉHER]. István László: *Eloltott ítélet.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 14. p.
316. G[ÉHER]. István László: *Két utóemlék.* (tanulmány). = Élet és Irodalom, szeptember 27. 14. p.
317. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *(Isten nagyon szerette aput...)* = Jelenkor, 10/1113. p.
318. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *(Ma nem volt pontos idő...)* = Jelenkor, 10/1112. p.
319. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *(Mint aki élve...)* = Jelenkor, 10/1112. p.
320. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *(Nekiestem fűrésszel a kertnek...)* = Jelenkor, 10/1112. p.
321. GEREVICH András: *A tenger virágai.* = Alföld, 10/3. p.
322. GÖMÖRI György: *Állatfajták.* = Alföld, 10/14–15. p.
323. GÖMÖRI György: *Álom, két költővel, 2019. március 19-én.* = Forrás, 10/38. p.
324. GÖMÖRI György: *Csak a vers.* = Alföld, 10/15–16. p.
325. GÖMÖRI György: *Egy hajdani lapszerkesztőre.* = Forrás, 10/39. p.
326. GÖMÖRI György: *Kórházlátogatás Krakóban.* = Forrás, 10/38. p.
327. GÖMÖRI György: *Egy Napóleon-kori tudós jegyzetéből.* = Alföld, 10/15. p.
328. GÖMÖRI György: *Óceán a szigeten.* = Forrás, 10/39. p.
329. GÓSI Vali: *Csőnd-remegéssel.* = Agria, 3/243. p.
330. GÓSI Vali: *Felelem.* = Agria, 3/242. p.
331. GÓSI Vali: *Töredékek a nyárban.* = Agria, 3/242. p.
332. GRECSÓ Krisztián: *Érkezési oldal.* = Eső, 3/42–43. p.
333. GRECSÓ Krisztián: *Magamról többet.* (Két kiló hetven deka). (Hogy ilyen szép legyen). (Klasszikusan elfeledett emlék). (Élékelhessem a Bóbitát). (Kántálás és törődés). (Ahogy a férfi magába szeret). (Maradjon meg benne a tej). (A tizennegyedik év). = Jelenkor, 10/1063–1069. p.
334. GRECSÓ Krisztián: *Úljön vissza.* = Eső, 3/41. p.
335. GYIMESI László: *Az elveszett városok.* = Agria, 3/143. p.
336. GYIMESI László: *Nézel utánam.* = Agria, 3/142. p.
337. GYIMESI László: *Segedelem.* = Agria, 3/142. p.
338. GYIMESI László: *Záródal.* = Agria, 3/142. p.
339. GyÖRI László: *Az elköszöntek.* = Alföld, 10/28–29. p.
340. GyÖRI László: *A hazug.* = Alföld, 10/27. p.
341. GyÖRI László: *Egy műltszázadi költő szavaira.* = Alföld, 10/26. p.
342. GyÖRI László: *A szerelem salakja.* = Alföld, 10/27–28. p.
343. GyUKICS Gábor: *homorú akna.* = Tempevölgy, 3/13. p.
344. GyUKICS Gábor: *két testrészt.* = Élet és Irodalom, október 31. 14. p.
345. GyUKICS Gábor: *túl korán.* = Élet és Irodalom, október 31. 14. p.
346. HADNAGY József: *Árultatott fa.* = Agria, 3/114. p.

347. HADNAGY József: *Fagyöngy*. = Agria, 3/115. p.
348. HADNAGY József: *Faultetés, télen*. = Agria, 3/114. p.
349. HADNAGY József: *Történelemfilozófia*. = Agria, 3/115. p.
350. HALMAI Tamás: *Előfeledések. (V-X)*. Mindenlátó. Jég. Érkező. Idomulás. Világnyar. = Bárka, 4/41–42. p.
351. HARCOS Bálint: *Kutyák sötétben*. = Jelenkor, 9/974. p.
352. HEGYI BOTOS Attila: *A reggel. (jón etűd)*. = Napút, 7/13. p.
353. HÉTVÁRI Andrea: *Iblet*. = Napút, 7/18. p.
354. HÉTVÁRI Andrea: *Kikötő napnyugtakor*. = Napút, 7/18. p.
355. HODOSSY Gyula: *Mint még soba*. = Bárka, 5/18–19. p.
356. HODOSSY Gyula: *Semmi sem történt*. = Bárka, 5/18. p.
357. HORVÁTH Benji: *Benzin*. = Helikon, szeptember 25. 1. p.
358. HORVÁTH Benji: *magyar átiratok: pulzár*. = Helikon, október 25. 11–12. p.
359. HORVÁTH Eve: *készletkísőprés*. = Helikon, október 10. 10. p.
360. HORVÁTH Eve: *minden rendben*. = Helikon, október 10. 10. p.
361. HORVÁTH Eve: *olim lacus colueram*. = Helikon, október 10. 10. p.
362. HORVÁTH Eve: *rutin*. = Helikon, október 10. 10. p.
363. HORVÁTH Gábor Miklós: *bújócska*. = Confessio, 3/48–49. p.
364. HORVÁTH Gábor Miklós: *ima 1*. = Confessio, 3/48. p.
365. HORVÁTH Gábor Miklós: *ima 2*. = Confessio, 3/48. p.
366. HORVÁTH Tibor: *Felismerés*. = Helikon, szeptember 10. 7. p.
367. HORVÁTH Tibor: *Kincses Kolozsvár*. = Helikon, szeptember 10. 7. p.
368. HORVÁTH Tibor: *London*. = Helikon, szeptember 10. 7. p.
369. HORVÁTH Tibor: *Sors*. = Helikon, szeptember 10. 7. p.
370. HORVÁTH Tibor: *A Város*. = Helikon, szeptember 10. 7. p.
371. HORVÁTH Veronika: *Olyan még sose volt*. = Kortárs, 10/20. p.
372. HORVÁTH Veronika: *Vidéki*. = Kortárs, 10/20. p.
373. IANCU Laura: *'18 vecsernyéje*. = Magyar Napló, 10/35. p.
374. IANCU Laura: *Amikor hideg van*. = Vigilia, 9/694–695. p.
375. IANCU Laura: *Amikor megállok*. = Vigilia, 9/694. p.
376. IANCU Laura: *Amikor tegnap*. = Vigilia, 9/694. p.
377. IANCU Laura: *Amikor várok*. = Vigilia, 9/695. p.
378. IANCU Laura: *Amikor vizet viszek*. = Vigilia, 9/695. p.
379. IZSÓ Zita: *Altató*. = Apokrif, 3/27. p.
380. IZSÓ Zita: *Beköltözés*. = Apokrif, 3/27–28. p.
381. IZSÓ Zita: *Egy*. = Vigilia, 10/758. p.
382. IZSÓ Zita: *Kalkutta*. = Vigilia, 10/756. p.
383. IZSÓ Zita: *Kegyelem*. = Vigilia, 10/757–758. p.
384. IZSÓ Zita: *Kint*. = Apokrif, 3/28. p.
385. IZSÓ Zita: *Tizenegy*. = Vigilia, 10/756–757. p.
386. IZSÓ Zita: *Az utolsó*. = Vigilia, 10/757. p.
387. JAHODA Sándor: *éleg*. = Tiszatáj, 10/26. p.
388. JAHODA Sándor: *Ellenségem*. = Tiszatáj, 10/25. p.
389. JÁSZ Attila: *Naplószertartás I*. = Napút, 7/15–16. p.
390. JÁSZ Attila: *Naplószertartás II*. = Napút, 7/16–17. p.
391. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Kavafisz levele Tírgu Mureşbe*. = Élet és Irodalom, szeptember 27. 17. p.
392. JENEI Gyula: *Elégia*. = Irodalmi Jelen, 10/30. p.
393. KAISER László: *Esti söröm*. = Pannon Tükör, 4/32. p.
394. KALÁSZ Márton: *Elégia*. = Tempevölgy, 3/28. p.
395. KALÁSZ Márton: *Itt élhetek*. = Magyar Napló, 9/28. p.
396. KALÁSZ Márton: *Ösvény*. = Tempevölgy, 3/28. p.
397. KALÁSZ Márton: *Vigasz*. = Magyar Napló, 9/28. p.
398. KÁLIZ SAJTOS József: *Fobásztöredék*. = Agria, 3/190. p.
399. KÁLIZ SAJTOS József: *Naptári feljegyzések*. = Agria, 3/190. p.
400. KÁLIZ SAJTOS József: *A Sárrétet járva*. = Agria, 3/189. p.
401. KÁLIZ SAJTOS József: *A szomjazó*. = Agria, 3/190. p.
402. KÁLIZ SAJTOS József: *Útközben*. = Agria, 3/189. p.
403. KÁLMÁN Gábor: *Lassan*. = Élet és Irodalom, október 11. 17. p.
404. KÁLMÁN Gábor: *Magnólia*. = Élet és Irodalom, október 11. 17. p.

405. KÁLMÁN Gábor: *Nem történt semmi.* = Élet és Irodalom, október 11. 17. p.
406. KÁNTOR Péter: *Óriás fekete kalapodra.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 17. p.
407. KANYÁR Erika: *Időtörző.* = Agria, 3/244. p.
408. KANYÁR Erika: *Napok romjai.* = Agria, 3/244. p.
409. KAPITÁNY Gábor: *Jinjang.* = Magyar Napló, 9/6. p.
410. KAPITÁNY Gábor: *A sienai dómnál.* = Magyar Napló, 9/6. p.
411. KARÁCSONYI Zsolt: *Szeptember.* = Helikon, szeptember 10. 1. p.
412. KARÁTH Anita: *Impromptu.* = Pannon Tükör, 4/38. p.
413. KARKÓ Ádám: *Emlékező.* = Bárka, 3/49–50. p.
414. KARKÓ Ádám: *Öleb.* = Bárka, 3/49. p.
415. KARKÓ Ádám: *Utolsó napok.* = Bárka, 3/50. p.
416. KÁROLY Dorina: *Nős tények.* = Irodalmi Jelen, 10/136–138. p.
417. KENÉZ Ferenc: *Zárni a házat.* = Helikon, október 25. 5. p.
418. KERESZTESI József: *Üdvözlő sorok Kovács András Ferencnek.* = Jelenkor, 9/908–909. p.
419. KIRÁLY Gábor: *A költészet emelkedettségéről.* = Ezredvég, 5/4. p.
420. KIRÁLY Gábor: *Pocsék nemzedék.* = Ezredvég, 5/3. p.
421. KIRÁLY Gábor: *Vákuumkamrában ül.* = Ezredvég, 5/4. p.
422. KISS Benedek: *Csikorgott a hó.* = Bárka, 3/3–4. p.
423. KISS Benedek: *Még ilyen időt!* = Bárka, 3/4–5. p.
424. KISS Benedek: *Mikor körei.* = Bárka, 3/6. p.
425. KISS Benedek: *Minek nekem már távolságok.* = Bárka, 3/5–6. p.
426. KISS Georgina: *Lassúság.* = Jelenkor, 9/976. p.
427. KISS Georgina: *A varjúapa.* = Jelenkor, 9/975. p.
428. KISS Judit Ágnes: *27. zsoltár.* = Vigilia, 9/675–676. p.
429. KISS Judit Ágnes: *42. zsoltár.* = Vigilia, 9/676. p.
430. KISS Judit Ágnes: *Rejtett szárnyak.* = Bárka, 3/36. p.
431. KISS László: *Mese a kisegérről, aki fölkekedett.* (Hanka-dal). = Bárka, 4/77–80. p.
432. KISS Ottó: *Etetés a ház körül.* = Forrás, 10/66–77. p.
433. KISS Ottó: *A teremtés története.* = Eső, 3/47. p.
434. KOC SIS Klára: *Isten karámjában.* = Tiszatáj, 10/9–10. p.
435. KOC SIS Klára: *Egy kancsi szerkesztőre.* = Tiszatáj, 10/9. p.
436. KOC SIS Klára: *szerkezet.* = Tiszatáj, 10/10. p.
437. KOLLÁR Árpád: *Szeptemberi döntetlen.* = Bárka, 5/67. p.
438. KONCZEK József: *A búsuló 2.* = Agria, 3/14. p.
439. KONCZEK József: *A búsuló 3.* = Agria, 3/14. p.
440. KONCZEK József: *A búsuló jubász.* = Agria, 3/14. p.
441. KOPRIVA Nikolett: *Amikor megrepedtél.* = Irodalmi Jelen, 10/7. p.
442. KOPRIVA Nikolett: *Massza.* = Irodalmi Jelen, 10/7. p.
443. KOPRIVA Nikolett – KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Tűzcsóvak.* = Irodalmi Jelen, 9/53. p.
444. KORMOS István: *Szegény Yorick.* = Eső, 3/95. p.
445. KORPA Tamás: *Cs. Gyimesi Éva.* = Korunk, 8/82. p.
446. KORPA Tamás: *Játék a kriptában.* = Korunk, 8/82. p.
447. KORPA Tamás: *Nagycsüdtörtök.* = Helikon, október 25. 10. p.
448. KORPA Tamás: *Személyazonosság ellenőrzése.* = Korunk, 8/83. p.
449. KORPA Tamás: *Találkozás az egyszerivel.* = Korunk, 8/82. p.
450. KOVÁCS András Ferenc: *A város elhagyása.* = Jelenkor, 9/905. p.
451. KOVÁCS Daniella: *Fényszomj kínoz.* = Agria, 3/33. p.
452. KOVÁCS Daniella: *Szóhagyaték.* = Agria, 3/32. p.
453. KOVÁCS Daniella: *Az utca és a föld fiának.* = Agria, 3/32. p.
454. KOVÁCS Daniella: *Záró akkordok.* = Agria, 3/33. p.
455. KOVÁCS Edward: *Bulimiás.* = Székelyföld, 9/51. p.
456. KOVÁCS Edward: *Kényszer.* = Székelyföld, 9/52. p.
457. KOVÁCS Edward: *Purgálás.* = Székelyföld, 9/51. p.
458. KÜRTI László: *bűsvéti nyúl.* = Mozgó Világ, 10/20. p.
459. LACKFI János: *A bűsvirág zsoltára.* = Bárka, 5/7–9. p.
460. LACKFI János: *A szüvrostok zsoltára.* = Vigilia, 10/751–755. p.
461. LADIK Katalin: *Csak élet, nem büntetés.* = Magyar Napló, 10/34. p.

462. LAJTOS Nóra: *hajtások*. behajtás. kihajtás. lehajtás. felhajtás. meghajtás. elhajtás. = *Agria*, 3/30. p.
463. LAJTOS Nóra: *balotti maszk (Ady)*. = Helikon, október 10. 6. p.
464. LAJTOS Nóra: *balotti maszk (Babits)*. = Helikon, október 10. 6. p.
465. LAJTOS Nóra: *balotti maszk (Pilinszky)*. = Helikon, október 10. 6. p.
466. LAJTOS Nóra: *Johannes Agricola utolsó meditációja*. = *Hitel*, 9/60. p.
467. LAJTOS Nóra: *Ki betűzi ki...* = *Agria*, 3/30. p.
468. LÁSZLÓFFY Aladár: *A keresztre feszített lovag*. = *Magyar Napló*, 10/33. p.
469. LÉKA Géza: *Bükkszenterzsébet*. = *Kortárs*, 10/33. p.
470. LÉKA Géza: *Dobányosok*. = *Hitel*, 9/18. p.
471. LÉKA Géza: *Hajnali*. = *Kortárs*, 10/33–34. p.
472. LÉKA Géza: *A pszichiátrián*. = *Hitel*, 9/19. p.
473. LŐNHÁRT Melinda: *batár*. = *Várad*, 9/32–33. p.
474. LŐNHÁRT Melinda: *koccintó*. = *Várad*, 9/32. p.
475. LŐNHÁRT Melinda: *pont ami*. = *Várad*, 9/32. p.
476. LŐRINCZ P. Gabriella – NAGY Zsuka: *próbanyár*. = *Irodalmi Jelen*, 9/49–50. p.
477. LÖVÉTEI Lázár László: *Beton. Ars poetica helyett*. Részlet a Feketemunkából. = *Kortárs*, 9/6. p.
478. LÖVÉTEI Lázár László: *Emberfarsang*. Részlet a Feketemunkából. = *Kortárs*, 9/7. p.
479. LÖVÉTEI Lázár László: *Feketemunka*. Egyiptomi. Harmadik vignetta. Himnusz egy lapáthoz. = *Forrás*, 10/56–58. p.
480. MÁRKÓ Béla: *Ars amatoria*. = *Kortárs*, 10/4. p.
481. MÁRKÓ Béla: *Erdélyi nyár*. = *Forrás*, 10/3–4. p.
482. MÁRKÓ Béla: *Hideg égbolt*. = *Mozgó Világ*, 10/17. p.
483. MÁRKÓ Béla: *Hiszékeny test*. = *Eső*, 3/46. p.
484. MÁRKÓ Béla: *Indíték*. = *Eső*, 3/45–46. p.
485. MÁRKÓ Béla: *Kívánság*. = *Mozgó Világ*, 10/18. p.
486. MÁRKÓ Béla: *Messzeség*. = *Mozgó Világ*, 10/19. p.
487. MÁRKÓ Béla: *Nyelvotan*. = *Kortárs*, 10/3–4. p.
488. MÁRKÓ Béla: *Tartalek*. = *Kortárs*, 10/5. p.
489. MÁRKÓ Béla: *Tűszúrások*. = *Élet és Irodalom*, október 18. 17. p.
490. MÁRKÓ Béla: *Vaktöltény*. = *Élet és Irodalom*, október 18. 17. p.
491. MÉHES Károly: *A csillagokról*. = *Vigilia*, 9/684–685. p.
492. MÉHES Károly: *Vízözön(ök)*. = *Vigilia*, 9/685. p.
493. MELIORISZ Béla: *Akiben újra*. = *Jelenkor*, 9/929. p.
494. MELIORISZ Béla: *Aztán egyre*. = *Mozgó Világ*, 9/62. p.
495. MELIORISZ Béla: *Beszéltünk*. = *Jelenkor*, 9/929. p.
496. MELIORISZ Béla: *Jött és nem*. = *Mozgó Világ*, 9/62. p.
497. MELIORISZ Béla: *Naplórészlet a bejegyzések idejének elbágyásával*. = *Mozgó Világ*, 9/61. p.
498. MEZEY Katalin: *Nyárvégi rajzok*. = *Irodalmi Jelen*, 10/42. p.
499. MEZEY Katalin: *Reményik parafrázis*. = *Irodalmi Jelen*, 10/41. p.
500. MEZEY Katalin: *Virágének, II. Az orbáncfű aranyárga*. Ha kis Blanka vacsorázik. = *Irodalmi Jelen*, 10/43–44. p.
501. MIHÁLYI MOLNÁR László: *Kérdés*. = *Agria*, 3/288. p.
502. MIKLYA Zsolt: *Elvége*. = *Magyar Napló*, 9/49. p.
503. MIKLYA Zsolt: *Súrló*. = *Magyar Napló*, 9/49. p.
504. MIZSUR Dániel: *Hírek*. (február). = *Apokrif*, 3/7. p.
505. MIZSUR Dániel: *M. M. éneke*. = *Pannon Tükör*, 4/27. p.
506. MIZSUR Dániel: *Változások*. = *Pannon Tükör*, 4/29. p.
507. MIZSUR Dániel: *Wu, a fotós*. = *Pannon Tükör*, 4/28. p.
508. MOGYORÓSI László: *Búcsúszimfónia*. = *Magyar Napló*, 10/47. p.
509. MOGYORÓSI László: *Szellemvasút*. = *Magyar Napló*, 10/47. p.
510. MOHÁCSI Balázs: *Júliusban viszonyom van az éggel*. = *Bárka*, 3/38. p.
511. MOHÁCSI Balázs: *romépítés*. = *Bárka*, 3/38. p.
512. MOHÁCSI Balázs: *szép basáb*. = *Bárka*, 3/39. p.
513. MOLNÁR Krisztina Rita: *Séta az idővel*. = *Bárka*, 3/51. p.
514. MURÁNYI Zita: *bennem örökre...* = *Magyar Napló*, 9/9. p.
515. MUSZKA Sándor: *Bűn*. = *Irodalmi Jelen*, 9/89. p.
516. MUSZKA Sándor: *Fény*. = *Irodalmi Jelen*, 9/89. p.

517. MUSZKA Sándor: *A ház.* = Irodalmi Jelen, 9/87. p.
518. MUSZKA Sándor: *Hősök.* = Irodalmi Jelen, 9/90. p.
519. MUSZKA Sándor: *Idegen.* = Irodalmi Jelen, 9/88. p.
520. MUSZKA Sándor: *Mire megérted.* = Irodalmi Jelen, 9/89. p.
521. MUSZKA Sándor: *A tónál.* = Irodalmi Jelen, 9/88. p.
522. MUSZKA Sándor: *Várakozás.* = Irodalmi Jelen, 9/87. p.
523. MÜLLER Dezső: *Belül őrzü.* = Várad, 8/15. p.
524. MÜLLER Dezső: *Lekopott.* = Várad, 8/13. p.
525. MÜLLER Dezső: *Mit mondok.* = Várad, 8/14. p.
526. MÜLLER Dezső: *Raszkolnyikov baltája.* = Várad, 8/14. p.
527. MÜLLER Dezső: *Vattapuba.* = Várad, 8/13. p.
528. NAGY Gábor: *Dalmát album.* Krapanji. Šibenik. = Hítel, 10/22–23. p.
529. NAGY Gábor: *Film.* = Pannon Tükör, 4/23. p.
530. NAGY Gábor: *A művészetről.* = Pannon Tükör, 4/23. p.
531. NAGY Gábor: *Piacnap.* = Pannon Tükör, 4/22. p.
532. NAGY Gábor: *Történet.* = Pannon Tükör, 4/22. p.
533. NAGY Imre: *Epidémia.* = Agria, 3/42. p.
534. NAGY Imre: *A betedik nap.* = Agria, 3/42. p.
535. NAGY Imre: *hircum.* = Agria, 3/44. p.
536. NAGY Imre: *Mégis megyünk.* = Agria, 3/44. p.
537. NAGY Imre: *Mindenen túl.* = Agria, 3/43. p.
538. NAGY Imre: *Sem idő, sem tér.* = Agria, 3/43. p.
539. NAGY Imre: *Stancák.* = Agria, 3/44. p.
540. NAGY Imre: *Úgy volna jó.* = Agria, 3/43. p.
541. NAGY Imre: *Van.* = Agria, 3/42. p.
542. NAGY Lea: *60.* = Irodalmi Jelen, 10/14. p.
543. NAGY Lea: *Miért hagytál el, bogyba kívánsz?* = Eső, 3/69. p.
544. NAGY Lea: *Párizs.* = Eső, 3/68. p.
545. NAGY Zita: *Hat történy.* = Agria, 3/38–39. p.
546. NAGY Zsuka: *nagyvérkör.* (negatív festés). = Bárka, 4/43. p.
547. NAGY Zsuka: *nem geográfia.* = Bárka, 4/44. p.
548. NAGY Zsuka: *placebó.* = Bárka, 4/44–45. p.
549. NAGYGYÖRGY Erzsébet: *Fény csorog.* = Agria, 3/235. p.
550. NAGYGYÖRGY Erzsébet: *Mámoros éjjelen.* = Agria, 3/235. p.
551. NAGYGYÖRGY Erzsébet: *Mire megjön a tél.* = Agria, 3/235. p.
552. NÉMETH András: *Sor(s)leltár.* = Ezredvég, 5/24. p.
553. NÉMETH András: *Sor(s)többlet.* = Ezredvég, 5/23. p.
554. NÉMETH István Péter: *Mezei csokor.* (Bersenyi-szvit). = Hítel, 10/46–47. p.
555. NÓGRÁDI Gábor: *Anyá.* = Bárka, 3/28. p.
556. NÓGRÁDI Gábor: *Apa.* = Bárka, 3/28. p.
557. NÓGRÁDI Gábor: *Nem én, nem ő.* = Bárka, 3/29. p.
558. OLÁH András: *amikor kibalunk.* = Hítel, 10/30–31. p.
559. OLÁH András: *fagyponat alatt.* = Hítel, 10/30. p.
560. OLÁH András: *felejtés ellen.* = Alföld, 10/29–30. p.
561. OLÁH András: *fonáságaink.* = Alföld, 10/29. p.
562. OLÁH András: *[ki bitte volna].* = Bárka, 4/74. p.
563. OLÁH András: *kísértetfalu.* = Bárka, 4/74. p.
564. OLÁH András: *temetés.* = Hítel, 10/29. p.
565. OLÁH András: *terméklista.* = Alföld, 10/30. p.
566. OLÁH András: *vészkijárat.* = Bárka, 4/73–74. p.
567. OLÁH András: *veszteségeink.* = Bárka, 4/73. p.
568. OLASZ Valéria: *Árva ember.* = Agria, 3/144. p.
569. OLASZ Valéria: *Én az vagyok...* = Agria, 3/145. p.
570. OLASZ Valéria: *Ha jönnél.* = Agria, 3/145. p.
571. OLASZ Valéria: *...A buszadik...* = Agria, 3/144. p.
572. PÁI Péter: *Aldebaran.* = Pannon Tükör, 4/64. p.
573. PÁI Péter: *Indiánok.* = Pannon Tükör, 4/65–66. p.
574. PÁI Péter: *Nocturne II.* = Pannon Tükör, 4/66. p.
575. PALLAG Zoltán: *Jössz.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
576. PAP Kristóf: *Augusztus nélkül.* = Irodalmi Jelen, 9/150. p.
577. PAP Kristóf: *délutáni ágy.* = Irodalmi Jelen, 9/150. p.
578. PAP Kristóf: *nyáron a fény.* = Irodalmi Jelen, 9/150. p.

579. PAP Kristóf: *telik.* = Pannon Tükör, 4/61. p.
580. PARTI NAGY Lajos: *Akaf.* = Jelenkor, 9/906–907. p.
581. PATAKI István: *avató beszéd Pataki István álló alakos szobránál.* = Agria, 3/96. p.
582. PATAKI István: *biztonságban.* = Agria, 3/94. p.
583. PATAKI István: *engedtem a kísértésnek.* = Agria, 3/94. p.
584. PATAKI István: *helyhatározás.* = Agria, 3/95. p.
585. PATAKI István: *Káprázat.* = Agria, 3/94. p.
586. PATAKI István: *mint kijelzőn.* = Agria, 3/95. p.
587. PATAKI István: *sántán.* = Agria, 3/95. p.
588. PATAKI István: *sorfordító.* = Agria, 3/95. p.
589. PATAKI István: *tükröm.* = Agria, 3/94. p.
590. PAYER Imre: *Csillárok.* = Jelenkor, 9/978. p.
591. PAYER Imre: *Fent.* = Magyar Napló, 10/19. p.
592. PAYER Imre: *Haiku.* = Jelenkor, 9/977. p.
593. PAYER Imre: *Kormeghatározás.* = Jelenkor, 9/977. p.
594. PAYER Imre: *Lépcsősor.* = Magyar Napló, 10/19. p.
595. PAYER Imre: *Nyomott fényben.* = Magyar Napló, 10/19. p.
596. PAYER Imre – BAK Rita: *Július-sonett.* = Irodalmi Jelen, 9/54. p.
597. PEER Krisztián: *Felemás.* = Jelenkor, 9/928. p.
598. PEER Krisztián: *Az újratrás akadályai.* = Jelenkor, 9/928. p.
599. PÉNTEK Imre: *A szalmaszál.* = Agria, 3/11. p.
600. PÉTER Erika: *Paletták.* = Bárka, 3/40–41. p.
601. PETŐCZ András: *A hajó, ha részeg.* = Irodalmi Jelen, 10/12–13. p.
602. PETŐCZ András: *Üzenet Londonba.* = Irodalmi Jelen, 10/11–12. p.
603. PETZ György: *A 21. század költője.* = Ezredvég, 5/44. p.
604. PETZ György: *Megbisaklott mondat Kantnak.* = Ezredvég, 5/45. p.
605. PETZ György: *Széppoétika hozott anyagból.* = Ezredvég, 5/45. p.
606. PODMANICZKY Szilárd: *Hova tűnnek el a tárgyak?* = Eső, 3/72. p.
607. PODMANICZKY Szilárd: *Az idő emlékei.* = Eső, 3/73. p.
608. PODMANICZKY Szilárd: *Késés.* = Eső, 3/73. p.
609. PODMANICZKY Szilárd: *Levél aranytökü barátainknak.* = Eső, 3/72. p.
610. PODMANICZKY Szilárd: *Valamit az erőről.* = Eső, 3/73. p.
611. PODMANICZKY Szilárd: *Zsoltár.* = Eső, 3/73. p.
612. POÓR István: *Lesüllyedt kultúrjavak.* = Székelyföld, 9/39. p.
613. POÓR István: *Pandora.* = Székelyföld, 9/39–40. p.
614. PÖDÖR György: *Csendélet.* = Agria, 3/113. p.
615. PÖDÖR György: *Deepfake.* = Agria, 3/113. p.
616. PÖDÖR György: *Holtanyanyelvem.* = Agria, 3/113. p.
617. PUROSZ Leonidasz: *Erős vár.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 14. p.
618. PUROSZ Leonidasz: *Húsz óra, tizenhat nekrológ.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 14. p.
619. RÁ CZ Laura: *babérkoszorú.* = Agria, 3/267. p.
620. RÁ CZ Laura: *be my moon so i can be the night.* = Agria, 3/267. p.
621. RÁ CZ Laura: *lélek.* = Agria, 3/268. p.
622. RÁ CZ Laura: *teremtés.* = Agria, 3/268. p.
623. RÁ CZ Laura: *zuhanás, repülés.* = Agria, 3/268. p.
624. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *Az én időmben.* = Magyar Napló, 10/16. p.
625. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *Érem.* = Magyar Napló, 10/16. p.
626. RUMI Enikő: *Ábítat.* = Székelyföld, 9/36. p.
627. RUMI Enikő: *Délután.* = Várad, 8/4. p.
628. RUMI Enikő: *Előbívott utópia, avagy utófestett szépjá.* = Székelyföld, 9/37. p.
629. RUMI Enikő: *Kikötő.* = Napút, 7/14. p.
630. RUMI Enikő: *Pygmalion.* = Székelyföld, 9/36. p.
631. RUMI Enikő: *Reláció.* = Várad, 8/4. p.
632. RUMI Enikő: *Úton.* = Székelyföld, 9/37. p.
633. RUMI Enikő: *Vallomás.* = Várad, 8/4. p.
634. RUSVAY Balázs: *Villon diákballadái – Villon-inspirációk és más versek. részletek. A Mi-asszonyunk-ballada. Ballada az örök életről.* = Agria, 3/265–266. p.
635. SAITOS Lajos: *Grafitba zárva.* = Agria, 3/195. p.
636. SAITOS Lajos: *Idegen a kisvárosban.* = Agria, 3/194. p.
637. SAITOS Lajos: *Pannonér.* = Agria, 3/195. p.
638. SAITOS Lajos: *Sárgaföldes.* = Agria, 3/194. p.
639. SÁNTA Miriám: *Ó.* = Korunk, 7/80. p.
640. SÁNTA Miriám: *00.* = Korunk, 7/80–81. p.
641. SÁNTA Miriám: *Kelet-Európa.* = Korunk, 7/81. p.

642. SÁNTA Miriám: *Nagy fekete város.* = Korkor, 7/81. p.
643. SCHEIN Gábor: *Ó, rinocérosz.* = Jelenkor, 10/1070–1074. p.
644. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Jézus igája.* = Agria, 3/25. p.
645. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *A kökényszemű ősz.* = Agria, 3/26. p.
646. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Megbékélés.* = Agria, 3/25. p.
647. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Novemberi imádság.* = Agria, 3/26. p.
648. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Nyár végi zsol-tár.* = Agria, 3/25. p.
649. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Ott lakom.* = Agria, 3/24. p.
650. SERFŐZŐ Simon: *Hová lesznek?* = Agria, 3/21. p.
651. SERFŐZŐ Simon: *Ide kellene.* = Agria, 3/21. p.
652. SIMON Márton: *Yorick.* = Eső, 3/98. p.
653. SIPOS Erzsébet: *Hadifogoly apám emlékére.* = Agria, 3/200. p.
654. SUHAI Pál: *Menekültek.* = Agria, 3/111. p.
655. SUHAI Pál: *Egy műfordítás-töredékre.* = Agria, 3/112. p.
656. SUHAI Pál: *Testamentum.* = Agria, 3/111. p.
657. SÜTŐ Csaba András: *megállók a lúdtelpekanyar helyén.* [1. egyirány]. [2. ja, lúdtel-p]. [3. három tó]. [4. szevasz tavasz]. [5. tópart, senkiföld]. [6. kishalazunk]. = Hitel, 9/96–97. p.
658. SZAKÁLLAS Zsolt: *Cirádák.* = Tiszatáj, 10/27. p.
659. SZALAY Álmos: *A 22-es út.* = Apokrif, 3/43. p.
660. SZALAY Álmos: *Árnyak, amiktől félsz.* = Apokrif, 3/445. p.
661. SZALAY Álmos: *Rendrakás.* = Apokrif, 3/44. p.
662. SZÁLINGER Balázs: *A Duna, Suránynál.* = Bárka, 3/44. p.
663. SZÁLINGER Balázs: *Kanizsa.* = Pannon Tükör, 4/18–19. p.
664. SZÁLINGER Balázs: *Lispezentadorján, prémium események.* = Bárka, 4/5–6. p.
665. SZÁLINGER Balázs: *Nyitnikék.* = Alföld, 10/31–32. p.
666. SZÁLINGER Balázs: *A siriusiak.* = Bárka, 5/20. p.
667. SZARKA István: *Királysztobrok.* = Ezredvég, 5/10–11. p.
668. SZÉKELY Csaba: *Ady Endre a Dr. Csont című bűnügyi sorozatot nézi.* = Bárka, 5/36–37. p.
669. SZÉKELY Csaba: *Ady Endre Csillagok báborúját néz.* = Bárka, 5/35. p.
670. SZÉKELY Csaba: *Ady Endre m1 híradót néz.* = Bárka, 5/36. p.
671. SZÉKELY Csaba: *Ady Endre tehetségkutató műsorokat néz.* = Bárka, 5/37–38. p.
672. SZÉKELY Szabolcs: *31.* = Székelyföld, 10/31. p.
673. SZÉKELY Szabolcs: *33.* = Székelyföld, 10/31–32. p.
674. SZÉKELY Szabolcs: *46.* = Székelyföld, 10/32. p.
675. SZÉKELY Szabolcs: *48.* = Székelyföld, 10/32–33. p.
676. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Szebben lobban.* = Tiszatáj, 10/24. p.
677. SZEPESI Zsuzsanna: *A megoldás.* = Ezredvég, 5/57. p.
678. SZÉPVÖLGYI Aliz: *Elektra.* = Tiszatáj, 10/93. p.
679. SZÉPVÖLGYI Aliz: *A mélységből.* = Tiszatáj, 10/94–95. p.
680. SZÉPVÖLGYI Aliz: *Orestest váruva.* = Tiszatáj, 10/93–94. p.
681. SZIKI Károly: *Mediálék egy földváron 2. rész.* = Agria, 3/177–181. p.
682. SZIKRA János: *Délelőtt, a neszebári piacon.* = Székelyföld, 9/11–12. p.
683. SZIKRA János: *Mindszenten, a Tisza-révnél.* = Székelyföld, 9/12–13. p.
684. SZILÁGYI András: *A faltok.* = Bárka, 3/30–31. p.
685. SZILÁGYI András: *Kíváanta volna még a kép.* = Bárka, 3/30. p.
686. SZILÁGYI András: *Távolodó.* = Bárka, 3/31. p.
687. SZOLCSÁNYI Ákos: *Pép.* = Jelenkor, 10/1116–1117. p.
688. SZONDY-ADORJÁN György: *Élő közvetítés: szent gól.* = Székelyföld, 10/58. p.
689. SZONDY-ADORJÁN György: *Hát így kell összebékülnie a relatívnak az abszolúttal?* = Székelyföld, 10/57–58. p.
690. SZONDY-ADORJÁN György: *Szép téglafal.* = Székelyföld, 10/59. p.
691. SZONDY György: *Talpalatnyi teremtés.* = Bárka, 4/30–31. p.
692. SZONDY György: *Teber.* = Bárka, 4/30. p.
693. SZÓCS Géza: *Vadlúd, vadember, vadleány.* = Irodalmi Jelen, 10/3. p.
694. SZÖLLŐSI Máttyás: *Szűgyenlős álmok.* (22.) Razumihin az alvó Raszkolnyikovhoz. (23.) A-val a bécsi Rothko-tárlaton. = Jelenkor, 10/1114–1115. p.
695. SZTASKÓ Richard: *Ha a kedved úgy tartja.* = Ezredvég, 5/60. p.

696. SZTASKÓ Richard: *Zőrejek. # 15. # 28. # 29.* = Ezredvég, 5/60. p.
697. SZŰK Balázs: *Őrvenhat sor '56-ról.* 2013–2019. Legszebb szó. Hidegül. Hab. Megint... Isten fintora. Lom. Valaki vár. Furcsa testamentum. Síró csillag. Magánytalan vacogok. Leosztás. Szövetkeztem. Fölkenetek. A végén a bánat. = *Agria*, 3/214–215. p.
698. TANDORI Dezső: *Fükellék.* = *Tempevölgy*, 3/33. p.
699. TANDORI Dezső: *Hegy-völgy.* = *Tempevölgy*, 3/32. p.
700. TANDORI Dezső: *Mégmár-i dalok.* (A fekete füzetből). Mégmár. ilyenez. A vers születése. Kosztolányi. Más. Rajzaimról. Kosztolányi. Éj s nap. Ugróiskola. Aranynak. Éjszakák. Vogézek. Dolgom. = *Forrás*, 9/3–14. p.
701. TANDORI Dezső: *A nyíresen.* = *Tempevölgy*, 3/31. p.
702. TANDORI Dezső: *A szilencz.* = *Tempevölgy*, 3/30. p.
703. TANDORI Dezső: *Tartások.* = *Tempevölgy*, 3/31. p.
704. TARJÁNI Imre: *Most, hogy látok...* = *Vigília*, 10/765. p.
705. TARJÁNI Imre: *Nem ez lesz az első eset.* = *Vigília*, 10/765. p.
706. TATÁR Sándor: *Ars pragmatica.* = *Mozgó Világ*, 9/59. p.
707. TATÁR Sándor: *egy Mester úTraengeDése.* = *Mozgó Világ*, 9/58. p.
708. TATÁR Sándor: *Sic transit...* = *Mozgó Világ*, 9/59. p.
709. TOMPA Gábor: *Adyról Adyra.* (Vár)Ady koktél. = *Bárka*, 5/5–6. p.
710. TOMPA Gábor: *Bálványszótár.* = *Bárka*, 5/4. p.
711. TOMPA Gábor: *Bevándorlás.* = *Bárka*, 5/4–5. p.
712. TOMPA Gábor: *Örök csend.* = *Bárka*, 5/3. p.
713. TÓTH László: *Badar radar.* Észre se veszszük... Költő fejfájára. Az elefantsontronnyról. Leállítás. Tea-dal. Hűség. Morbid. Euroszeptikus. Borsó. Utcalány mondja. Kártya. Dicsekvés. Kesergő. = *Bárka*, 5/29–31. p.
714. TÓTH Réka Ágnes: *Helené.* = *Élet és Irodalom*, október 11. 14. p.
715. TÓTH Réka Ágnes: *Kanyar.* = *Élet és Irodalom*, október 11. 14. p.
716. TÓTH Réka Ágnes: *Part.* = *Élet és Irodalom*, október 11. 14. p.
717. TÖMÖRY Péter: *Hajnali tájkép autóból.* = *Tempevölgy*, 3/26. p.
718. TÖMÖRY Péter: *Harag György halála.* = *Tempevölgy*, 3/25. p.
719. TÖMÖRY Péter: *Krisztus igájában.* = *Tempevölgy*, 3/27. p.
720. TÖNKÖL József: *Forró madártemető.* = *Tiszatáj*, 10/6. p.
721. TÖNKÖL József: *Ismeretlen vénlegény rejtőzése.* = *Hitel*, 10/66. p.
722. TÖNKÖL József: *A magzatszív fotográfiai.* = *Hitel*, 10/65. p.
723. TÖRÖK Nándor: *Balatonfüredi anzix, avagy a költő fája.* = *Agria*, 3/197. p.
724. TÖRÖK Nándor: *A csen dicsérete.* = *Agria*, 3/196. p.
725. TÖRÖK Nándor: *Hétszer...* = *Agria*, 3/195. p.
726. TURAI Laura: *Nád.* = *Bárka*, 3/9. p.
727. TURAI Laura: *Ószi impresszió.* = *Bárka*, 3/9–10. p.
728. TURCZI István: *Ermitázs.* = *Tiszatáj*, 10/7–8. p.
729. UNGVÁRI László Zsolt: *Az éji súlytalanság órái.* = *Bárka*, 4/46–47. p.
730. UNGVÁRI László Zsolt: *A múlt záratlan ajtó.* = *Bárka*, 4/47–48. p.
731. UNGVÁRI László Zsolt: *Az utolsó vonat állomásán.* = *Bárka*, 4/48–49. p.
732. VARGA László Edgár: *Rövidek.* = *Székelyföld*, 9/49–50. p.
733. VARGA Melinda: *Tizenkét kagyló.* mérleg. = *Irodalmi Jelen*, 10/35. p.
734. VARGA Melinda: *Tizenkét kagyló.* szűz. = *Irodalmi Jelen*, 9/17. p.
735. VÁRI FÁBIÁN László: *Fogyó hold.* = *Bárka*, 5/10–11. p.
736. VAS István: *Etruszk szarkofág.* = *Napút*, 7/9–10. p.
737. VAS Máté: *A látó.* = *Apokrif*, 3/8–9. p.
738. VASS Tibor: *Ha kikapcsolják a pirosat.* = *Eső*, 3/100–103. p.
739. VÉGH Attila: *Angyal.* = *Bárka*, 5/58. p.
740. VÉGH Attila: *Hogy mit unok?* = *Bárka*, 5/60. p.
741. VÉGH Attila: *József Attila életrajzához.* = *Bárka*, 5/60. p.
742. VÉGH Attila: *Pár buzam.* = *Bárka*, 5/60–61. p.
743. VÉGH Attila: *Sanzon.* = *Bárka*, 5/58–59. p.
744. VERES Tamás: *He! Halál!* = *Tempevölgy*, 3/14. p.
745. VERMESSER Levente: *Valóságszeletek.* = *Helikon*, október 10. 3. p.
746. VERNER Nikolett: *A 7 napjai.* = *Kortárs*, 10/32. p.
747. VÉSEY Miklós: *Az eltévedt kamion balladája.* = *Helikon*, szeptember 10. 12. p.

748. VÉSSÉY Miklós: *Ima*. = Helikon, szeptember 10. 12. p.
749. VÉSSÉY Miklós: *Liturgia*. = Helikon, szeptember 10. 12. p.
750. VICEI Károly: *templomfalakra*. (a kedves arcai). = Tempevölgy, 3/15. p.
751. VITÉZ Ferenc: *Átalakulóban*. = Agria, 3/164. p.
752. VITÉZ Ferenc: *Félelem*. = Agria, 3/165. p.
753. VITÉZ Ferenc: *Lisám, ha arra járok ismét...* = Tempevölgy, 3/16–17. p.
754. VITÉZ Ferenc: *Töredék a Múzsáboz*. = Agria, 3/164. p.
755. VITÉZ Ferenc: *Tudathasadás*. = Agria, 3/164. p.
756. VÖRÖS István: *Beutaló a pokolba*. = Bárka, 4/27–28. p.
757. VÖRÖS István: *Előérzet*. = Székelyföld, 9/7. p.
758. VÖRÖS István: *A jövő évtized megközelítése*. = Magyar Napló, 9/16. p.
759. VÖRÖS István: *A készesben*. = Székelyföld, 9/5. p.
760. VÖRÖS István: *Kötéltáncos két bérbáz között*. = Bárka, 4/28–29. p.
761. VÖRÖS István: *Miért olyan fontos dolog a mélység?* = Székelyföld, 9/6. p.
762. VÖRÖS István: *Mondom neked*. = Pannon Tükör, 4/57–60. p.
763. VÖRÖS István: *Nem ti kussoltok*. = Székelyföld, 9/8. p.
764. VÖRÖS István: *Ötszáz év múlva*. = Eső, 3/97. p.
765. VÖRÖS István: *Számvetés*. = Bárka, 4/26. p.
766. VÖRÖS István: *Szerelmi dal válóper előtt*. = Székelyföld, 9/7. p.
767. VÖRÖS István: *Tárgyak helyett*. = Székelyföld, 9/5–6. p.
768. VÖRÖS István: *Vonalbúzás*. = Bárka, 4/29. p.
769. WEINER SENNYEY Tibor: *Palackban talált tenger*. = Napút, 7/23. p.
770. WIRTH Imre: *Egy álomban...* = Székelyföld, 9/10. p.
771. WIRTH Imre: *Én ott, abban...* = Székelyföld, 9/9. p.
772. WIRTH Imre: *Fürdőszobacsempén...* = Székelyföld, 9/9. p.
773. WIRTH Imre: *A gyíkok élete...* = Székelyföld, 9/9. p.
774. ZALÁN Tibor: *Kék delfinek a tenger fölött*. = Kortárs, 10/12. p.
775. ZALÁN Tibor: *Murter szélverésben*. = Napút, 7/12. p.
776. ZÁVADA Péter: *Féltetűr*. = Élet és Irodalom, szeptember 27. 17. p.
777. ZÁVADA Péter: *Közeltés / Napló / 1*. 2018/02/07. = Jelenkor, 10/1077–1078. p.
778. ZÁVADA Péter: *Közeltés / Napló / 2*. 2019/05/27. = Jelenkor, 10/1078. p.
779. ZENTAI Adél: *Reggel*. = Bárka, 3/12. p.
780. ZENTAI Adél: *A tetőn*. = Bárka, 3/11–12. p.
781. ZSÁVOLYA Zoltán: *Bársony*. = Tempevölgy, 3/18. p.

Rövidpróza

782. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *A bécsi nő*. = Magyar Napló, 9/7–8. p.
783. ÁDÁM Szilamér: *El*. = Székelyföld, 9/41–45. p.
784. ÁDÁM Szilamér: *Minden éjjel*. = Székelyföld, 9/46–48. p.
785. AMBRUS Máté Bence: *Egy tál alma*. = Irodalmi Jelen, 10/31–34. p.
786. AMRAN, Ahmed: *Amikor eltűnik a bold*. = Eső, 3/66–68. p.
787. ANISZI Kálmán: *„Petőfi Világszabadsága”*. Erdélyi emlék – 1956 fókuszából. = Magyar Napló, 10/17–18. p.
788. ANTAL Balázs: *Szorongás*. = Tiszatáj, 10/11–23. p.
789. BALÁZS K. Attila: *Kísérlet balandóknak*. = Helikon, szeptember 10. 9. p.
790. BALÁZS K. Attila: *Néhány mondat rovarkról és mezőkről*. = Helikon, szeptember 10. 9. p.
791. BÁLINT Péter: *Idegen-e a halott anyám?* = Kortárs, 9/22–29. p.
792. BALLAI László: *Odüsszeusz történet*. = Ezredvég, 5/5–9. p.
793. BÁNKI Éva: *Friss*. = Eső, 3/50–55. p.
794. BARNA T. Attila: *Két kórházi történet*. A születésen. Kenyércsücsök. = Ezredvég, 5/53–54. p.
795. BARNÁS Ferenc: *A temetés*. = Élet és Irodalom, szeptember 20. 15. p.
796. BARTÓK Imre: *CV*. = Élet és Irodalom, október 18. 15. p.
797. BECK Tamás: *Csodabogár*. = Élet és Irodalom, október 18. 16. p.
798. BENCE Lajos: *Gyilkosra várva*. = Pannon Tükör, 4/69. p.
799. BENCE Lajos: *Philips rádióval a Táskarádiót hallgatva*. = Pannon Tükör, 4/68. p.
800. BENCE Lajos: *Van egy Traktor*. = Pannon Tükör, 4/67. p.
801. BENE Zoltán: *Isten, tétlet*. = Kortárs, 9/32–34. p.
802. BENEDEK Szabolcs: *Az első páciens*. = Eső, 3/31–35. p.

803. BERTA Ádám: *Talán van annyi bézag.* = *Mozgó Világ*, 9/63–67. p.
804. BERTA Zsolt: *Törlesztés – Rozi és Dodi.* = *Hitel*, 9/27–34. p.
805. BÍRÓ Zsombor Aurél: *Átformálni egy tájat.* *Acireale. Catania. Santa Maria de Licodia. Murazzorotto. Stazzo. Acireale.* = *Apokrif*, 3/12–25. p.
806. BODÓ Márta: *Az Úr hallgatása.* = *Irodalmi Jelen*, 10/36–40. p.
807. BOGNÁR Zoltán: *Mentés.* = *Helikon*, szeptember 10. 15–16. p.
808. BORCSA Imola: *Naplemente.* = *Székelyföld*, 10/47–52. p.
809. BORDA Réka: *Nyúlverem.* = *Élet és Irodalom*, szeptember 27. 16. p.
810. BOTÁR Attila: *Azok a fényes, ragyogó pontok.* = *Hitel*, 9/20–24. p.
811. BÖDŐCS Tibor: *Hiszek egy hazában.* = *Élet és Irodalom*, október 4. 15. p.
812. BRASSAI Eszter: *Elfelejtett szavak egy váróteremben.* = *Várad*, 9/9–10. p.
813. BRASSAI Eszter: *Vágta.* = *Várad*, 9/7–8. p.
814. COVACIU Norbert: *Kondérban föni.* = *Várad*, 9/11–14. p.
815. COVACIU Norbert: *Nagyapa.* = *Várad*, 8/16–17. p.
816. COVACIU Norbert: *Pályaudvari étterem.* = *Várad*, 9/15–18. p.
817. CSABAI László: *Hárman.* = *Bárka*, 3/32–35. p.
818. CSATÓ Anita: *Monodráma.* = *Várad*, 9/5–6. p.
819. CSENDER Levente: *Megmentő.* = *Helikon*, szeptember 25. 5. p.
820. CSENDER Levente: *Sétatéri eset.* = *Helikon*, szeptember 25. 5. p.
821. CSENDER Levente: *Trafóház.* = *Helikon*, szeptember 25. 5. p.
822. CSIKÓS Attila: *Elfogyó szépség.* = *Élet és Irodalom*, október 4. 16. p.
823. CSÖRSZ István: *Abol visszafordul a nap.* = *Napút*, 7/118–125. p.
824. [DARVASI László] Szív Ernő: *antikvárium.* = *Tiszatáj*, 9/[121]. p.
825. [DARVASI László] Szív Ernő: *Díj.* = *Tiszatáj*, 9/[116]. p.
826. DARVASI László: *Injekció.* = *Eső*, 3/10–13. p.
827. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kisbeszéd az iróniáról.* = *Élet és Irodalom*, szeptember 27. 14. p.
828. DARVASI László: *Magyar sellő.* *Kleist-átirat.* = *Élet és Irodalom*, október 4. 15. p.
829. DÉNES Anita: *Elveszített.* = *Helikon*, október 10. 13. p.
830. DÉNES Anita: *Gyomorrontás.* = *Helikon*, szeptember 10. 12. p.
831. DÉNES Attila: *Roncs.* = *Irodalmi Jelen*, 9/4–16. p.
832. DINÓK Zoltán: *Géza.* = *Várad*, 8/21–23. p.
833. DINÓK Zoltán: *A kutyá.* = *Várad*, 8/20–21. p.
834. DRAGOMÁN György: *Vulkánvizés lágytojás.* = *Bárka*, 5/64–66. p.
835. ECSÉDI Orsolya: *Üveghegy.* = *Bárka*, 3/52–53. p.
836. EGRESSY Zoltán: *Ötven.* = *Bárka*, 5/24–26. p.
837. FARKAS Csaba: *Kisprózák öszre.* *Számítógép és tó.* *Csak kód szítál.* *Holnap hétfő.* = *Ezredvég*, 5/35–38. p.
838. FERDINÁND Zoltán: *Válassz magadnak csillagot.* = *Élet és Irodalom*, október 31. 16. p.
839. FERDINANDY György: *Apa.* = *Eső*, 3/48–50. p.
840. FICSKU Pál: *istenbácsi.* = *Mozgó Világ*, 10/21–32. p.
841. FINY Petra: *Kilenc.* = *Élet és Irodalom*, szeptember 13. 16. p.
842. FÖLDEÁK Iván: *Hat doboz sőr.* = *Ezredvég*, 5/46–49. p.
843. FRIDECZKY Katalin: *A bajótörött.* = *Ezredvég*, 5/82. p.
844. FRÜHWIRTH Blanka: *Duóból trió.* = *Bárka*, 4/81–82. p.
845. FRÜHWIRTH Blanka: *Példakép.* = *Bárka*, 4/82–83. p.
846. GÁSPÁR-SINGER Anna: *Valami kék.* = *Jelenkor*, 10/1082–1090. p.
847. GÖNCZ László: *Omi.* = *Pannon Tükör*, 4/70–73. p.
848. GULISZI Tímea: *Fogas kérdés.* = *Ezredvég*, 5/42–43. p.
849. GYŐRI Domonkos: *Amaris.* = *Élet és Irodalom*, október 18. 15. p.
850. HAÁSZ János: *Apa csak egy volt.* = *Bárka*, 3/42–43. p.
851. HAJNÓCZY Péter: *A bajnok.* = *Tiszatáj*, 10/61–79. p.
852. HÁY János: *Médea.* = *Élet és Irodalom*, október 31. 15. p.
853. HÁY János: *Az út.* = *eső*, 3/6–10. p.
854. HORVÁTH Ildikó: *Csöndrobogás.* = *Várad*, 8/5–7. p.
855. IRCSIK Vilmos: *Mindenszentek.* = *Hitel*, 9/38–42. p.
856. IRCSIK Vilmos: *Nomen est omen.* = *Hitel*, 9/43–49. p.
857. IZER Janka: *Kelet, Nyugat és Dél.* = *Pannon Tükör*, 4/20–21. p.

858. JÁMBORNÉ BALOGH Tünde: *Dudujka-völgyi pillanat*. = Magyar Napló, 10/4–9. p.
859. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Az orrfácсарó*. = Irodalmi Jelen, 9/71–76. p.
860. KÁNTOR Zsolt: *Étel és ipar*. = Ezredvég, 5/58–59. p.
861. KÉGL Ildikó: *A 7-es kórt terem*. = Agria, 3/146–163. p.
862. KIRÁLY Csenge: *A róka*. = Ezredvég, 5/26–32. p.
863. KIRÁLY Farkas: *Felbővidék*. = Helikon, szeptember 25. 7. p.
864. KIRÁLY Farkas: *Gyuri*. = Helikon, szeptember 25. 7. p.
865. KIRÁLY Farkas: *Laposüveg*. = Helikon, szeptember 25. 7. p.
866. KIRÁLY Farkas: *Újonc*. = Helikon, szeptember 25. 7. p.
867. KIRÁLY Farkas: *Az úrbajás*. = Helikon, szeptember 25. 7. p.
868. KOLUMBÁN Adrienn: *Hazautaztam*. = Várad, 9/24–26. p.
869. KONTRA Ferenc: *A faun és a feketerigó*. = Bárka, 5/12–15. p.
870. KONTRA Ferenc: *Ha visszatérnek*. = Székelyföld, 10/36–42. p.
871. KONTRA Ferenc: *Mihály*. = Eső, 3/20–24. p.
872. KOVÁCS Dominik – KOVÁCS Viktor: *A koporsós Radánok*. = Alföld, 10/17–25. p.
873. KÖTTER Tamás: *Bosszúvágy*. = Bárka, 4/64–70. p.
874. KÖTTER Tamás: *Ha kell, puskatussal*. = Forrás, 10/40–48. p.
875. KÖTTER Tamás: *Nincs kegyelem*. = Forrás, 10/49–55. p.
876. KÖTTER Tamás: *Az utolsó emberig*. = Székelyföld, 10/8–20. p.
877. KUSTOS Júlia: *Serduszko*. = Eső, 3/69–71. p.
878. LAJTOS Nóra: *Via Dolorosa*. = Irodalmi Jelen, 10/15–19. p.
879. LAY Zsóka: *Őrültek báza*. = Székelyföld, 9/24–32. p.
880. LÉVAI Júlia Míra: *Nászéjszaka*. = Élet és Irodalom, október 18. 16. p.
881. LITNER Zsolt: *Élő legenda*. = Élet és Irodalom, szeptember 13. 16. p.
882. MAGÉN István: *Forradalom*. = Magyar Műhely, 3/3–4. p.
883. MAGYARI Gábor: *Nem fogadott hívás*. = Helikon, szeptember 25. 10–12. p.
884. MAJOROS Sándor: *Az örmény mozigépész*. = Irodalmi Jelen, 9/60–66. p.
885. MÁN-VÁRHEGYI Réka: *Felkészülés a katasztrófára*. = Élet és Irodalom, október 31. 14. p.
886. MÁN-VÁRHEGYI Réka: *Üdvözlet a Száva partjáról*. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
887. MÁN-VÁRHEGYI Réka: *Virradat, éjszaka*. = Élet és Irodalom, október 4. 14. p.
888. MAROSI Gyula: *Ürgék a magyar történelemben*. = Magyar Napló, 10/13–15. p.
889. MÁRTON Evelin: *Mózes, a kutya*. = Helikon, szeptember 25. 6. p.
890. MÁRTON Evelin: *Szentkuthy és a balál*. = Helikon, szeptember 25. 6. p.
891. MÁRTON Evelin: *Szex-szkeccs*. = Helikon, szeptember 25. 6. p.
892. MÁTYÁS Győző: *1986*. = Élet és Irodalom, október 11. 16. p.
893. MEZEY Katalin: *Kontyos Mariska*. = Irodalmi Jelen, 10/45–53. p.
894. MIRTSE Zsuzsa: *Fekete napraforgómagok*. = Magyar Napló, 9/23–27. p.
895. MOHAI V. Lajos: *Sebhelyek*. Kihalt tájon (1). Kihalt tájon (2). Itatóspapír. Apokalipszis. Mindenkitől elfeledve. Megérkezés. = Forrás, 9/44–50. p.
896. MOLNÁR Erzsébet: *Go out*. = Élet és Irodalom, október 31. 12. p.
897. MOLNÁR Erzsébet: *Hortenziák*. = Élet és Irodalom, október 18. 2. p.
898. MOLNÁR Erzsébet: *Újszárnyúak*. = Élet és Irodalom, szeptember 13. 7. p.
899. MURÁNYI Sándor Olivér: *Ketten mennek, beszélgetnek*. = Élet és Irodalom, szeptember 27. 15. p.
900. NAGY Judit Áfonya: *Vakszerelem, vakremény*. = Ezredvég, 5/61–70. p.
901. NAGY Lea: *Sophie Brasserie*. = Élet és Irodalom, szeptember 20. 16. p.
902. NEUMANN Ottó: *Selejtezés*. = Élet és Irodalom, szeptember 20. 16. p.
903. NOMÁD FÖLDI László: *Unikornis*. = Élet és Irodalom, október 31. 16. p.
904. NYIRÁN Ferenc: *Rend a lelke*. (egy pszichopata naplójából). = Élet és Irodalom, szeptember 6. 16. p.
905. ODZE György: *Korunk böse*. = Mozgó Világ, 9/67–70. p.
906. ODZE György: *Utaztál már betegszállítóval?* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 15. p.
907. OLÁH András: *Nincs idő*. = Pannon Tükör, 4/24–26. p.
908. ORAVECZ Imre: *Feljegyzések naplemente közben*. (Az archiválás káros voltáról). (Halogatás). (Toledo). (Pihenés). (Idő). (Talán). (Megkönnyebbülés). (Az ima tárgyának változása). (Nehézletés). (Bányaszat). = Székelyföld, 10/5–7. p.

909. ORAVECZ Imre: *Feljegyzések naplemente közben.* (Az ellenállás elillanása). (Vadászmezők). (Nyelvjárás). (A rossz jótéteménye). (Játékok). (Gertrúdka). (Tanács). (Pluszvesztés). (Készülés). (Találkozás kis Johonnal). = Kortárs, 9/3–5. p.
910. ORAVECZ Imre: *Feljegyzések naplemente közben.* (Idill). (Irányfény). (Csehov). (Kisértő kérdés). (Következtetés). (Öngyilkosság). (Tévedés). (Nira Camp). (Illetéktelenség). (Múlt). = Élet és Irodalom, október 11. 15. p.
911. ORCSIK Roland: *Tündérest.* = Eső, 3/24–31. p.
912. PÁLL András: *Ne pazarold a töltényt.* = Várad, 9/19–23. p.
913. PAP Éva: *Édes nyár, keserű tél.* = Pannon Tükör, 4/43–48. p.
914. PARTI NAGY Lajos: *Bruniciói eper.* = Jelenkor, 10/1079–1082. p.
915. PATAK Márta: *Karvaly.* = Vigilia, 10/772–775. p.
916. PATAK Tamás: *Zombimedvék támadtak migráns selyemfükura (Kishírek, albhírek).* Medvére támadt egy budapesti család. Ferőeri migránsterror. Arany-zombik lepték el a Margit-szigetet. Toldi Miklós a Marson. Letartóztatták a hírhedt selyemfüüt. Magyarország lett a világ legboldogabb országa. = Bárka, 5/54–57. p.
917. PATAKI Anett: *Gondolatok a lövészárokról.* = Várad, 9/27–28. p.
918. PÉTER János: *Éppügy.* = Irodalmi Jelen, 9/67–70. p.
919. PETŐ PÉTER: *Holtidő.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 15. p.
920. PETŐCZ András: *A festő.* = Irodalmi Jelen, 10/8–10. p.
921. PETŐCZ András: *A varázsló különös szomorúsága.* = Eső, 3/3–6. p.
922. PILIZOTA Szandra: *Pepe Canalejo: CsomagtartóTour.* = Várad, 8/31–33. p.
923. PUNGOR András: *Ribin.* = Eső, 3/14–16. p.
924. RAKOVSKY Zsuzsa: *Szerelem.* = Irodalmi Jelen, 9/18–45. p.
925. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *A legyőzhetetlen.* = Irodalmi Jelen, 10/23–28. p.
926. SÁNTHA Attila: *Agyafürt detektív nyomoz (Kiment a ház az ablakon).* = Bárka, 5/40–41. p.
927. SÁNTHA Attila: *Agyafürt detektív nyomoz (Pete).* = Bárka, 5/39–40. p.
928. SÁRA Júlia: *Ozsonna.* = Eső, 3/35–39. p.
929. SEBESTYÉN József: *Hosszú esték.* = Ezredvég, 5/18–22. p.
930. SEBŐK László: *A tárna.* (dramolett). = Kortárs, 10/35–45. p.
931. SZABÓ András, Gy.: *Fabáz.* = Hitel, 10/24–28. p.
932. SZABÓ T. Anna: *Alagsors.* = Bárka, 5/32–34. p.
933. SZAKÁCS Réka: *A testidomár.* = Székelyföld, 9/14–23. p.
934. SZÁNTAI Lajos: *Hogyan mentsük meg a földet?* = Helikon, szeptember 25. 8. p.
935. SZÁNTAI Lajos: *A nagytemplom.* = Helikon, szeptember 25. 8. p.
936. SZÁNTAI Lajos: *Szerelem.* = Helikon, szeptember 25. 8. p.
937. SZATHMÁRI András: *A trombózis.* = Kortárs, 9/17–20. p.
938. SZÁVAI Attila: *Törzsvendég.* = Irodalmi Jelen, 9/56–59. p.
939. SZEIFERT Natália: *Bársonytakaró.* = Eső, 3/17–20. p.
940. SZIL Ágnes: *Egyforma, ugyanolyan.* = Bárka, 5/62–63. p.
941. SZIRMAI Péter: *Otthon a világ végén.* = Ezredvég, 5/72–75. p.
942. SZTÁSKÓ Richard: *Nyári délután.* = Várad, 8/10–12. p.
943. TALLÉR Edina: *Az eső, a szél, a nap nevel.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 15. p.
944. TANKÓ Andrea: *Sapkalabirintus lélekkarcolások apróján.* = Várad, 9/29–31. p.
945. TÓTH Gyula, Sz.: *Kis nyári etűd.* Fogkeeringő. = Agria, 3/231–234. p.
946. TÓTH Kinga: *X-ek.* Vasember. Sárkány. Mystiq. Rózsa. Szivacs. = Élet és Irodalom, október 11. 15. p.
947. TÓTH László: *Fiatalemler csúcsformában.* = Bárka, 5/27–28. p.
948. TURI Timea: *Attila.* = Élet és Irodalom, október 18. 14. p.
949. TURI Timea: *Mikor áruljuk el titkainkat?* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 14. p.
950. VÁRI Attila: *Halálkatlan.* = Kortárs, 10/22–29. p.
951. VÁRKONYI Judit: *Az ügy volt.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 16. p.
952. VERES Tamás: *Felbőlesők.* = Ezredvég, 5/12–13. p.
953. VÖRÖS Anna: *Vadománák nincsenek balotai.* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 16. p.
954. VÖRÖS Anna: *Vadomára új rubát szabnak.* = Apokrif, 3/35–40. p.
955. ZAKÁLY Viktória: *Lift.* = Pannon Tükör, 4/39–40. p.

956. ZELEI Miklós: *Borderline*. = Korunk, 7/26. p.
957. ZELEI Miklós: *Egy napló legfontosabb bejegyzése*. = Korunk, 7/26. p.
958. ZELEI Miklós: *Olümposz*. = Korunk, 7/27. p.
959. ZOLTAY Livia: *Nyulak, gepárdok, egerek*. Szaladgálás történet. Koppanós történet. Nyugalom. = Helikon, szeptember 10. 8–9. p.

Hosszúpróza

960. BAKACSI Ernő: *Árpád álma*. [Regényrészlet]. = Agria, 3/182–188. p.
961. BÁNKI Éva: *Kité a világ? Kit illet a Dél ragyogása?* [Regényrészlet – Összetört idő]. = Napút, 7/107–110. p.
962. BARNA Imre: *Senkiföldje*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 9/930–940. p.
963. BÍRÓ Gergely: *Indulhatunk*. [Regényrészlet – A szabadság színe: fekete]. = Magyar Napló, 10/48–52. p.
964. BOGDÁN László: *Fehér örvénylések*. [Regényrészlet – Csak téged és örökké]. = Napút, 7/111–117. p.
965. BÖDÖCS Tibor: *Mufflon Laci*. (részlet egy készülő regényből). = Pannon Tükör, 4/30–31. p.
966. CSAP János: *Visszaemlékezés*. (részlet). = Magyar Napló, 10/10–12. p.
967. FARKAS Arnold Levente: *A szavak hiába való voltáról*. Részletek. = Credo, 1–2/58–59. p.
968. GARACZI László: *Mohácsremix*. [Regényrészlet]. = Alföld, 10/6–12. p.
969. HALÁSZ Bálint: *Klíma*. (részlet). = Bárka, 5/68–70. p.
970. JÓNÁS Tamás: *Szerelmeskönyv*. [Regényrészlet]. = Eső, 3/55–66. p.
971. KUKORELLY Endre: *Cé cé pé* avagy lassúdat haladás a kommunizmus felé. = Kortárs, 10/13–19. p.
972. LADIK Katalin: *A tenger mint vágy*. [Regényrészlet]. = Napút, 7/39–42. p.
973. MÁRTON Gyöngyvér: *Anyámnak a nyelvbe begyén*. [Regényrészlet]. = Kortárs, 10/6–11. p.
974. MURÁNYI Sándor Olivér: *Zajban csend*. [Regényrészlet]. = Forrás, 10/79–80. p.
975. NÉMETH Gábor: *Huszár ef három*. A véglegesítő – XI. = Élet és Irodalom, október 11. 14. p.
976. NÉMETH Gábor: *„Térdig ezüstben”*. A véglegesítő – X. = Élet és Irodalom, szeptember 13. 14. p.
977. NYERGES Gábor Ádám: *Vége a dalmak*. (részlet a Mire ez a nap véget ér című regényből). = Pannon Tükör, 4/33–35. p.
978. PAP Éva: *Holdpor*. Részlet a regényből. = Confessio, 3/55–59. p.
979. SZÁNTÓ T. Gábor: *Európa szimfónia*. [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 15. p.
980. SZÁNTÓ T. Gábor: *Európa szimfónia*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 9/967–971. p.
981. SZÁNTÓ T. Gábor: *Európa szimfónia*. [Regényrészlet]. = Kortárs, 9/35–39. p.
982. SZÁNTÓ T. Gábor: *Európa szimfónia*. [Regényrészlet]. = Korunk, 9/57–60. p.
983. SZÁNTÓ T. Gábor: *Európa szimfónia*. [Regényrészlet]. = Székelyföld, 10/43–46. p.
984. SZILASI László: *Kései házasság*. (részlet egy készülő regényből). = 15. festő. 16. Hasselblad. 17. Az aspirátor. 18. Kis Hájó. 19. Kabir Bedi. 20. Cszizma. 21. Kárpátia. 22. A kupac. 23. Piran, Itihaka. 24. Burkok. = Bárka, 4/32–40. p.
985. SZILASI László: *[Kései házasság]*. (regényrészlet). 31. Kardamon. 32. Kovalens kötés. 33. Farkasok dala. A kém, aki bejött a hidegről. 35. teljes napfogatkozás. = Pannon Tükör, 4/51–56. p.
986. VERES Tamás: *Eger járatain*. (Kisregény). = Agria, 3/125–135. p.
987. ZALÁN Tibor: *Papírváros-szilánkok*. Részlet egy lassúdat regényből. = Bárka, 3/13–25. p.
988. ZALÁN Tibor: *Papírváros-szilánkok*. Részlet egy lassúdat regényből. = Helikon, október 10. 7–8. p.
989. ZALÁN Tibor: *Papírváros-szilánkok*. Részlet egy lassúdat regényből. = Helikon, október 25. 15–16. p.
990. ZELEI Miklós: *Gyilkos idők*. Epikus improvizáció. I. rész. = Forrás, 10/5–37. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

991. Csík Mónika: *Az ember tragédiája. Nyolc és feledik szín*. = Bárka, 5/42–53. p.
992. DARVASI László: *Karády zárkája*. Dráma egy személyre. = Bárka, 4/7–24. p.
993. GAJDOS László: *Az Ismeretlen Adófizető*. = Ezredvég, 5/77–79. p.

994. HALASI Zoltán: *A nép nevében*. (Dráma-részlet). Tavasz-ősz forduló (1944). = Tiszatáj, 9/70–76. p.
995. KOMPOLTHY Zsigmond: *Hangorkán*. (Hungarofuturista performance). = Élet és Irodalom, október 31. 15. p.
996. LACKFI János: *Vér, vér, vér*. Politikai és önvizsgálat. (Epizód Luther Márton életéből – animációs forgatókönyv). = Credo, 1–2/105–121. p.
997. TAR Károly: *Világos emlékezet*. Groteszk hangjáték. = Helikon, szeptember 25. 14–16. p.

Kevert műfajok

998. KOMOR Zoltán: *Kádvitézek*. A szerző vizuális munkáival. = Magyar Műhely, 3/5–8. p.
999. KOMOR Zoltán: *Vazelín-matyó*. = Magyar Műhely, 3/9–13. p.
1000. SÜTŐ Csaba András: *eredet*. [Prózavers]. = Bárka, 4/75. p.
1001. SÜTŐ Csaba András: *későnyár*. [Prózavers]. = Bárka, 4/76. p.
1002. SÜTŐ Csaba András: *műkő, sírkő*. [Prózavers]. = Bárka, 4/76. p.
1003. SÜTŐ Csaba András: *örökség*. [Prózavers]. = Bárka, 4/75. p.

Átmeneti műfajok

1004. DEBRECZENI György: *Kollázsok Tandori Dezső műveiből*. a megnevezés. üres volt. jelenet. valóban itt? nem hozom be a lét-rát. aki az éjből kijön. a mindenható kín-rím. = Várad, 8/24–30. p.
1005. DEMETER Ferenc: [Cím nélkül]. [Slam poetry]. = Helikon, szeptember 10. 13. p.
1006. FINTA Éva: *Varjak*. [képvers] = Agria, 3/15. p.
1007. GÁL Hunor: *\\harmincnégy*. [képvers] = Magyar Műhely, 3/15. p.
1008. GÁL Hunor: *\\irtás*. [képvers] = Magyar Műhely, 3/14. p.
1009. GÁL Hunor: *méhgarázs 2.0*. áldozat a formáért. [képvers] = Magyar Műhely, 3/16. p.

Képregények

1010. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Csiga-biznisz*. = Helikon, október 10. 22. p.
1011. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *A genezis*. = Helikon, szeptember 10. 22. p.
1012. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Horgászigények*. = Helikon, szeptember 25. 22. p.
1013. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Lopják a piros pontot*. = Helikon, október 25. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

BRUTOVSZKY GABRIELLA (1986) a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem oktatója

ESZENYI FANNI (1997) költő, kulturális újságíró

HÓZSA ÉVA (1953) az Újvidéki Egyetem oktatója

KOLLÁR ÁRPÁD (1980) költő

KOMÁLOVICS ZOLTÁN (1964) költő, kritikus, a Pannonhalmi Bencés Gimnázium tanára

KOVÁCS EDWARD (1995) a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója, a Szkhonion folyóirat szerkesztője

LOCKER DÁVID (1998) költő, kritikus

PAPP MÁTÉ (1987) esztéta, az Új Forrás szerkesztője

SZARVAS MELINDA (1988) irodalomtörténész, kritikus

URBÁN ANDREA (1998) a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója

LINA UŽUKAUSKAITĖ irodalomtörténész, a kaunasi Vytautas Magnus Egyetem tudományos munkatársa és a Salzburgi Egyetem megbízott oktatója

ALEKSANDAR ZOGRAF (1963) képregényrajzoló

2019
304 oldal
2999 Ft

A detektív történet a krimi egyik legsematikusabb, ugyanakkor számtalan variációt megengedő válfaja, amelyet minden jelentősebb irodalomelméleti iskola vizsgálat tárgyává tett, amellet számos filozófiai és szociológia megközelítése is létezik.

A kötet szerzői – Bene Adrián, Benyovszky Krisztián, Domsa Zsófia, Farmasi Lilla, Horváth Márta, Kálai Sándor, Mikola Gyöngyi, Orosz Magdolna, Simon Gábor, Szabó Erzsébet, Szabó Judit, Szilvássy Orsolya – a detektív történetet kognitív poétikai szempontból vizsgálják. Egyrészt az olvasó érzelmi reakcióit (pl. feszültség, meglepetés, azonosulás) és az azokat kiváltó szövegszervezési technikákat térképezik fel. Másrészt, a rejtvényfejtés és a detektáció fogalmához kapcsolódóan, az olvasó kognitív folyamataival, különösen elmeolvasási és kognitív térképezési képességével, valamint percepció és információszervezési tevékenységével foglalkoznak. A vizsgálatok konkrét szövegpéldákon – különböző korszakokban keletkezett magyar, angol, francia, amerikai, német, osztrák, orosz, skandináv detektív történeteken – keresztül történnek. A tanulmánykötet a Kognitív Poétika Kutatócsoport gondozásában készült, szerzői a csoport tagjai és a téma hazai szakértői közül kerültek ki.

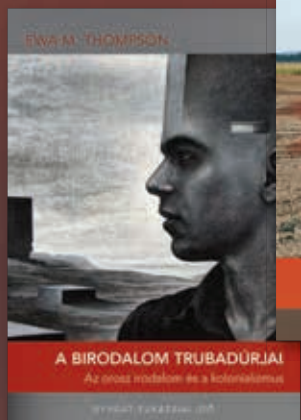
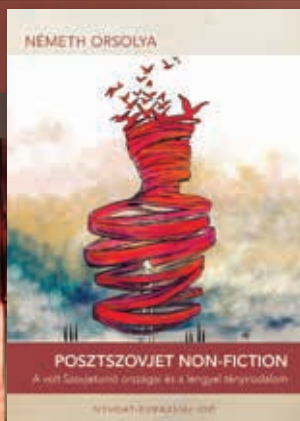
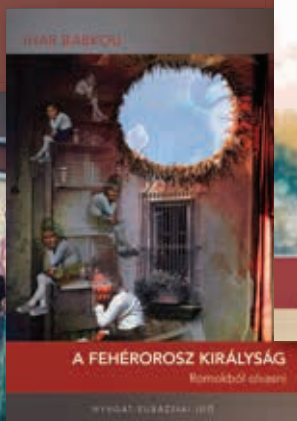

2019
200 oldal
2490 Ft

*A hívás – mégpedig minden egyes hívás,
amennyiben hívás – magában foglalja azt a lehetőséget,
hogy más a címzettje,
nem az, aki meghallja,
és soha nem zárhatja ki azt a lehetőséget,
hogy a hívást az, akinek szánták, nem hallja,
s másfelől az, aki hallja, nem mint hívást hallja.
A hívás szerkezete mindig implikálja azt a lehetőséget,
hogy nem az, aminek lenni hivatott.*

Werner Hamacher (1948–2017) az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb, nemzetközi hírű német irodalomtudósa. Legtöbb írásában nyelv, történetiség és igazságosság alapkérdéseit teszi fel ismételten: egyúttal újragondolva a filológus munkáját, amikor – a jelen kötetben Platónról és Benjaminszról kezdve emberi jogi nyilatkozatokon és alaptörvény-cikkeken át Kafkáig – a legkülönbözőbb írásokat értelmezi hallatlan találékonysággal.

A könyvek megvásárolhatóak online
a sorozat weboldalán
30% kedvezménnyel.

www.nyugateurazsiaiido.hu
www.oroksegintezet.hu

Velence

Az Etyek-Budai borvidék
játékos kincse

rozé cuvée

zöld veltelini

vörös cuvée

csereszegi
fűszeres

rajnai rizling-
chardonnay

SZUBJEKTÍV FEJÉR

Válogatás Fejér megyei kortárs művészek alkotásaiból

**Hegedűs 2 László • Nagy Benedek
Ujházi Péter • Péter Ágnes • Szegedi Csaba**

A tárlat 2020. március 22-ig látogatható
hétfő kivételével minden nap 9.00-17.00 óráig.

Halász-kastély

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc u. 10.
www.halaszkastely.hu

**HALÁSZ
KASTÉLY
KÁPOLNÁSNYÉK**

János Vitéz

KACSÓH PONGRÁC
DALJÁTÉKA

DOLHAI ATTILA
BORDÁS BARBARA, LANGER SOMA
BODROGI GYULA, FISCHL MONIKA
OSZVÁLD MARIKA, ERDŐS ATTILA, FARAGÓ ANDRÁS

DÍSZLETTERVEZŐ: **CZIEGLER BALÁZS**
JELMEZTERVEZŐ: **BERZSENYI KRISZTINA**

BUDAPESTI

OPERETTSZÍNHÁZ

PETŐFI SÁNDOR ELBESZÉLŐ
KÖLTÉMÉNYE UTÁN ÍRTA: **BAKONYI KÁROLY**
ZENÉJÉT HELTAI JENŐ VERSEIRE ÍRTA: **KACSÓH PONGRÁC**
ÁTDOLGOZTA: **DÉNES ISTVÁN**

KÁRMESTER:
PFEIFFER GYULA/HERMANN SZABOLCS
RENDEZŐ-KOREOGRÁFUS:
BOZSIK IVETTE

WWW.OPERETT.HU | OPERETTSZÍNHÁZ

Magyar
Színház

DENNIS MARTIN

A kincses Sziget

MUSICAL

Főbb szereplők:

VERÉB TAMÁS | PÁSZTOR ÁDÁM
MAHÓ ANDREA | BENKŐ NÓRA |
JANCÓS DÓRA

BEMUTATÓ:

2019. NOVEMBER 29.

Rendező: HALASI DÁNIEL

Dalszövegek: CSEH DÁVID PÉTER

ROBERT LOUIS STEVENSON AZONOS CÍMŰ
REGÉNYE ÉS ÉLETE NYOMÁN

a Stückerwerk Verlag GmbH engedélyével,
az Arany Kotta Szerzői Ügynökség Kft.
közvetítésével

magyarszinhaz.hu

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

ISSN 1585-3829

19006

9 771585 382195

Ára: 600 Ft

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

25nka
Nemzeti Kulturális Alap